

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙ ΣΤΑΒΛΟΙ ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΦΡΑΓΚΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ – ΕΥΔΟΞΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ ΚΛΗΜΗΣ

ΧΑΝΙΑ 2025

ΟΙ ΣΤΑΒΛΟΙ ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΦΡΑΓΚΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ – ΕΥΔΟΞΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΣΛΑΝΙΔΗΣ ΚΛΗΜΗΣ

ΧΑΝΙΑ 2024

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου, κ. Κλήμη Ασλανίδη για την καθοδήγηση του, στην παρούσα ερευνητική εργασία. Στην συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω, τους κ. Εμμανουήλ Μελά (καθηγητή αρχαιολογίας) και κ. Εμμανουήλ Κοντονικόλα, για προτροπή τους να ασχοληθώ με τους στάβλους της Καρπάθου και την βοήθειά τους στην εύρεση πηγών. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την υπομονή και την στήριξή τους και ιδιαίτερα τον πατέρα μου για την πολύτιμη βοήθειά του, στο να κατανοήσω την δομή και τον τρόπο λειτουργίας των στάβλων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
1. Πρόλογος:	10
1.1 Σκοπός ερευνητικής εργασίας	10
1.2 Μέθοδος συγγραφής ερευνητικής εργασίας.....	11
1.3 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	11
2. Εισαγωγή	14
2.1 Γεωγραφικά χαρακτηριστικά	14
2.2 Κλιματικά στοιχεία	16
2.3 Οι οικισμοί της Καρπάθου	16
2.4 Σύντομη ιστορική αναδρομή	18
2.5 Έδαφος, ορυκτοί λίθοι και δομικά υλικά	20
3. Η ιστορία του Στάβλου στην Κάρπαθο – Εξέλιξη από την Αρχαιότητα ως σήμερα	24
4. Η τυπολογία του στάβλου:	28
4.1 Κάτοψη	28
4.1.1 Ο στάβλος στα κάτω χωριά	29
4.1.2 Ο στάβλος στην Αυλώνα, Ολύμπου	33
4.1.3 Ο στάβλος σε εποχιακό αγροτικό οικισμό	37
4.1.4 Ο στάβλος των κτηνοτρόφων	40
4.1.5 Το Αμπελόσπιτο	41
4.2 Βοηθητικοί χώροι	43
4.3 Όψεις	51
5. Η χωροθέτηση του στάβλου και των βοηθητικών κτισμάτων	56
5.1 Κάτω χωριά	56
5.2 Όλυμπος	56
5.3 Τρίστομο	58
5.4 Σαρία	59
5.5 Λώροι	61
6. Υλικά και τρόπος δόμησης των στάβλων	66

7. Ο στάβλος σήμερα	82
8. Συμπεράσματα	90
8.1 Ως προς τον Καρπάθικο στάβλο.....	90
8.2 Από σύγκριση με αγροικίες των Κυκλάδων.....	90
9. Αποτυπώσεις	107
10. Κατάλογος εικόνων	156
11. Πηγές:	158
11.1 Βιβλιογραφία	158
11.2 Διαδικτυακά άρθρα	159
11.3 Διαδικτυακές Πηγές	159

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το νησί της Καρπάθου διαφέρει από τα περισσότερα νησιά αφού δεν αποτέλεσε τόπο αλιείων και ναυτικών αλλά αντιθέτως αποτέλεσε από τους Μινωικούς ακόμα χρόνους τόπο με μεγάλη παράδοση στους γεωργούς, τους κτηνοτρόφους και τους τεχνίτες.¹

Οι αγροικίες της Καρπάθου αποτέλεσαν κύριο και αναπόσπαστο μέρος της οικονομίας του νησιού από την αρχαιότητα μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} μ.Χ. αιώνα, αφού υπήρξαν η βάση του μέχρι τότε οικονομικού συστήματος. Οι γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες αναπτύσσονταν με κέντρο τον στάβλο, ο οποίος αποτελούνταν εκτός από το κύριο μέρος του και από βοηθητικούς χώρους, απαραίτητους για τις παραπάνω διαδικασίες, ενώ περιτριγυριζόταν από αρόσιμα κτήματα και βοσκοτόπια.²

1.1 Σκοπός ερευνητικής εργασίας:

Σκοπός της εργασίας είναι η πλήρης αρχιτεκτονική ανάλυση, μορφολογική και τυπολογική, όλων των ειδών αγροικιών που εντοπίζονται στο νησί της Καρπάθου.

Η μελέτη ξεκινάει με μία εισαγωγή για τα γεωγραφικά και κλιματολογικά χαρακτηριστικά του νησιού και την ιστορία του. Ακολουθεί αναφορά στους οικισμούς και στα δομικά υλικά που εντοπίζονται στο υπέδαφος της Καρπάθου και αξιοποιούνταν για την δόμηση των στάβλων.

Στην τρίτη ενότητα αναλύεται ο τρόπος εξέλιξης του Καρπάθικου στάβλου από την αρχαιότητα ως σήμερα.

Στην τέταρτη ενότητα ακολουθεί πλήρης ανάλυση του Στάβλου σε επίπεδο κατόψεων, όψεων και χρήσης ανάλογα με τους βοηθητικούς χώρους που διαθέτει.

Στην πέμπτη ενότητα αναλύεται ο τρόπος χωροθέτησης των στάβλων και των βοηθητικών κτισμάτων.

Στην έκτη ενότητα γίνεται ανάλυση των υλικών δόμησης των στάβλων και επεξηγείται η επιλογή τους, όπως και ο τρόπος και η διαδικασία κατασκευής τους.

Στην έβδομη ενότητα γίνεται αναφορά στην σημερινή κατάσταση των στάβλων.

Στην όγδοη και τελευταία ενότητα παρατίθενται αποτυπώσεις διάφορων ειδών στάβλων από όλο το νησί και επεξηγούνται.

¹Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ.13,14.

²Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «*Γονυκλινείς στα άγνωρα ρεποθέμελα του στάβλου που μας ανέθρεψε*», Καρπαθιακή Ηχώ, σελ. 23,24.

1.2 Μέθοδος συγγραφής ερευνητικής εργασίας:

Η μέθοδος της εύρεσης στοιχείων για την συγγραφή της ερευνητικής εργασίας είναι κυρίως έρευνα πεδίου και σε μικρότερο βαθμό βιβλιογραφική και διαδικτυακή λόγο του μικρού όγκου πηγών που αφορούν το θέμα.

Τα βιβλία αναφοράς επιλέχθηκαν από:

- Βιβλιοθήκη Πολυτεχνείου Κρήτης
- Κεντρική Βιβλιοθήκη Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου
- Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
- Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ρόδου

1.3 Βιβλιογραφική ανασκόπηση:

- Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ. 7-13, 49-51, 112-123.
- Φιλιππίδης Δημήτρης, 2018, *Όλυμπος Καρπάθου*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 10-11, 27, 30-39, 43-49, 52-66, 71, 175, 185-186.
- Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ. 13-79, 377-380, 418.
- Ρηγοπούλη Λιατήρη Άννα, 2022, «Ο στάβλος στην Κάρπαθο», Καρπαθιακά νέα, 17 Σεπτεμβρίου.
<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>
- Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «Γονυκλινείς στα άγνωρα ρεποθέμελα του στάβλου που τους ανέθρεψε», *Καρπαθιακή Ηχώ*, σελ. 22-27.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

2.1 Γεωγραφικά χαρακτηριστικά

Η Κάρπαθος αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο νησί των Δωδεκανήσων, με μέγιστο μήκος από το βορειότερο στο νοτιότερο άκρο της, τα 48 χιλιόμετρα και μέγιστο πλάτος μόλις 11 χιλιόμετρα.³ Το συνολικό εμβαδόν του νησιού ανέρχεται στα 332,10 τετραγωνικά χιλιόμετρα.⁴ Βρίσκεται στο Νότιο Αιγαίο μεταξύ των νήσων Ρόδου και Κάσου και βρέχεται από το Καρπάθιο πέλαγος.⁵ Στο βορειότερο τμήμα του νησιού βρίσκεται, η πλέον ακατοίκητη νήσος Σαρία, η οποία αποτελούσε τμήμα της Καρπάθου αλλά πλέον χωρίζεται από αυτή με πορθμό έκτασης 100 μέτρων. Το νησί τους Σαρίας έχει ως μέγιστο πλάτος τα 5 χιλιόμετρα, μήκος τα 8 χιλιόμετρα και το εμβαδόν της ανέρχεται στα 20,40 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Το νησί θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κυρίως ορεινό αφού οι πεδινές περιοχές είναι εξαιρετικά περιορισμένες και εντοπίζονται συνήθως στο Νότιο τμήμα του. Ψηλότερη κορυφή της Καρπάθου αποτελεί η Καλή Λίμνη με υψόμετρο τα 1.215 μέτρα, ενώ της Σαρίας ο Παχύς Βουνός, ο οποίος φτάνει σε υψόμετρο τα 631 μέτρα.⁶

Η Κάρπαθος χαρακτηριζόταν από πυκνή και πλούσια βλάστηση, όμως τον τελευταίο αιώνα τα περισσότερα από τα δάση της έχουν αφανιστεί, λόγω συχνών πυρκαγιών, με εξαίρεση λίγα πευκοδάση που διασώζονται στο κέντρο της.⁷

Οι περισσότερες ακτές του νησιού είναι απόκρημνες με δύσκολη πρόσβαση λόγω του ορεινού του χαρακτήρα του.

Τον 19^ο αιώνα, μετά το τέλος των πειρατικών επιδρομών η πρωτεύουσα του νησιού μεταφέρεται από τον ορεινό οικισμό του Απερίου στον παραθαλάσσιο οικισμό των Πηγαδίων, ο οποίος αποτελεί κύριο και μεγαλύτερο λιμάνι της Καρπάθου. Το νησί διαθέτει ένα ακόμα λιμάνι στον οικισμό του Διαφανίου και ένα μικρότερο, με αλιευτικό χαρακτήρα στο Φοινίκι.⁸

³Φιλιππίδης Δημήτρης, 1983, *Κάρπαθος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 9.

⁴ Φιλιππίδης Δημήτρης, 2018, *Όλυμπος Καρπάθου*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 30.

⁵ Φιλιππίδης Δημήτρης, 1983, *Κάρπαθος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 9.

⁶<https://www.radioolympus.gr/archives/16227>

⁷Φιλιππίδης Δημήτρης, 1983, *Κάρπαθος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 9.

⁸Παπαευτυχίου Ιουλία, 2010, *Δωδεκανησιακά Χρονικά, Η εισαγωγή των αρχιτεκτονικών μορφολογικών στοιχείων στα Δωδεκάνησα και οι Δωδεκανήσιοι της διασποράς*, Τόμος ΚΔ, Ρόδος, εκδ. Στέγη γραμμάτων και τεχνών Δωδεκανήσου, σελ. 184.

Εικόνα 1: Γεωμορφολογικός χάρτης Καρπάθου.

2.2 Κλιματικά στοιχεία:

Το κλίμα της Καρπάθου χαρακτηρίζεται ως εύκρατο Μεσογειακό, με μικρές ποσότητες υγρασίας κυρίως τους χειμερινούς μήνες. Ο χειμώνας είναι ήπιος με μέση ελάχιστη θερμοκρασία τους 9,7°C, ενώ το καλοκαίρι είναι ζεστό με μέση μέγιστη θερμοκρασία τους 28,9°C. Το νησί χαρακτηρίζεται από έντονους ανέμους, τα μελέμια, κυρίως τους θερινούς μήνες και συνδυασμό ανέμου με πυκνή ομίχλη, τον μπονέντη στα πιο ορεινά χωριά καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.⁹

2.3 Οι οικισμοί τους Καρπάθου:

Το νησί της Καρπάθου αποτελείται από δέκα οικισμούς, τους ορεινούς, τις Μενετές, το Όθος, τις Πυλές, τη Βολάδα, το Απέρι, το Σπόα και την Όλυμπο, οι οποίοι είναι παλαιότεροι αφού υπάρχουν από την εποχή των πειρατικών επιδρομών και τους πιο σύγχρονους, πεδινούς και παραθαλάσσιους, οι οποίοι δημιουργήθηκαν μετά το πέρας των πειρατικών επιδρομών, τον 18^ο αιώνα, όπως η Αρκάσα, το Φοινίκι, το Διαφάνι και τη σημερινή πρωτεύουσα του νησιού τα Πηγάδια.

Βασικό χαρακτηριστικό των ορεινών οικισμών του νησιού είναι πως σχεδόν όλοι διέθεταν στην περιφέρειά τους μικρότερους οικισμούς, τα μετόχια, που βρίσκονταν κυρίως σε πεδινές εκτάσεις και συχνά παραθαλάσσιες, στα οποία αναπτύσσονταν οι αγροτικές ή οι αλιευτικές και εμπορικές δραστηριότητες. Παραδείγματα τέτοιων οικισμών αποτελούν ο Αφιάρτης και η Αμμοπή για τις Μενετές, ο Λευκός για το Μεσοχώρι, ο Άγιος Νικόλαος για τα Σπόα, το Διαφάνι, η Αυλώνα, η Σαρία και το Τρίστομο για την Όλυμπο, οι Στες για το Όθος, το οροπέδιο της Λάστου για την Βολάδα και η Περιοχή Συκέλαος δίπλα στο Φοινίκι για τις Πυλές.

Σήμερα οι τρεις μεγαλύτερες σε έκταση κοινότητες σύμφωνα με απογραφή του 2011 και τον συνολικό πληθυσμό του νησιού να ανέρχεται τους 6.226 μόνιμους κάτοικους είναι:

1. Η κοινότητα Ολύμπου με 556 μόνιμους κάτοικους
2. Η κοινότητα Μενετών με 662 μόνιμους κάτοικους
3. Η κοινότητα Πηγαδιών με 2.788 μόνιμους κάτοικους¹⁰

⁹<https://karpathos.gr/>

¹⁰<https://karpathos.gr/>

Εικόνα 2: Χάρτης οικισμών και μετοχιών Καρπάθου.

2.4 Σύντομη ιστορική αναδρομή:

Ίχνη κατοίκησης εντοπίζονται στο νησί της Καρπάθου από τα τέλη της Νεολιθικής περιόδου κατά το 4.000 – 3.000 π.Χ. Σύμφωνα με τις επικρατούσες πληροφορίες φαίνεται πως οι πρώτοι άποικοι του νησιού κατάγονταν από την Μικρά Ασία και την Κρήτη.

Η Κάρπαθος παρουσιάζεται ως ένα νησί με αυξημένο πληθυσμό και με μεγάλη οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη κατά την Νέοανακτορική περίοδο μεταξύ 1.700 – 1.450 π.Χ. Ο αυξημένος πληθυσμός της οφειλόταν αρχικά στους Κρητικούς (Μινωίτες) άποικους και στην συνέχεια στους Μυκηναίους (Αχαιούς) κατά τα Ομηρικά χρόνια.

Μετά το τέλος της εποχής του Χαλκού έως την Αρχαϊκή περίοδο η τύχη του νησιού είναι άγνωστη. Μετά την κάθοδο των Δωριέων, το νησί βρίσκεται υπό Δωρική κατοχή και από εκείνη την εποχή, ίσως και παλαιότερα εντοπίζονται τέσσερις πόλεις λιμάνια στο νησί: Το Ποσειδίδιον, όπου σήμερα βρίσκονται τα Πηγάδια, η Αρκεσία, σημερινή Αρκάσα, η Βρυκούς – Βρουκούντα στην Όλυμπο και η Νίσυρος που εικάζεται ότι βρισκόταν στην περιοχή Παλάτια της Σαρίας.

Η Κάρπαθος αποτελεί πλέον μέλος της Αθηναϊκής συμμαχίας μετά το 478 π.Χ. Με το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου το 404 π.Χ. βρίσκεται υπό Σπαρτιατική κατοχή αλλά το 394 π.Χ. επανέρχεται υπό την κατοχή των Αθηναίων και γίνεται μέλος της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας.

Κατά την Κλασική – Ελληνιστική περίοδο η Κάρπαθος ακμάζει οικονομικά και πολιτιστικά λόγω της ανάπτυξης των οικονομικών σχέσεων με την Ρόδο.

Την εποχή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας αποτελεί έναν από τους τρεις μεγαλύτερους ναύσταθμους των Ρωμαίων στην Μεσόγειο, την οποία θέση διατηρεί και κατά την περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Από τα μέσα του 7^{ου} μ.Χ. ως τα μέσα του 10^{ου} μ.Χ. αιώνα το νησί ερημώνεται. Οι επιδρομές πειρατών οδηγούν στην ερήμωση των παραλιακών οικισμών και στην δημιουργία των σημερινών μεσαιωνικών, ορεινών χωριών. (πχ Μενετές, Όθος)

Από το 1204 μέχρι το 1312 η Κάρπαθος διεκδικείται από Βυζαντινούς, Γενουάτες, Ιωαννίτες και Βενετσιάνους, με τους τελευταίους να καταφέρνουν να τη θέσουν υπό την κατοχή τους. Το 1538 τίθεται υπό Τουρκική κατοχή και το 1892 μεταφέρεται η πρωτεύουσά τους από το χωριό Απέρι στα Πηγάδια.

Το 1821 συμμετέχει στην επανάσταση και μαζί με τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα παραμένει υπό οθωμανική κατοχή, την οποία διαδέχεται το

1912 η Ιταλική κατοχή. Το 1944 ο Καρπαθιακός λαός ξεσηκώνεται ενάντια στους Ιταλούς με την βοήθεια Άγγλων συμμάχων. Από τις 7 Μαρτίου του 1948 η Κάρπαθος με τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα ενσωματώνονται στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τις παραπάνω ιστορικές αναφορές, η Κάρπαθος αποτέλεσε τόπο με επιδρομές και χρόνιες κατοχές, έτσι σύμφωνα με αυτές τις συνθήκες διαμορφώθηκε και ο τρόπος ζωής των κατοίκων και κατ' επέκταση η αρχιτεκτονική των κατοικιών και των αγροικιών – στάβλων τους.¹¹

Εικόνα 3: Ιστορικός χάρτης Καρπάθου (Marco Boschini, 17^{ος} αιώνας).

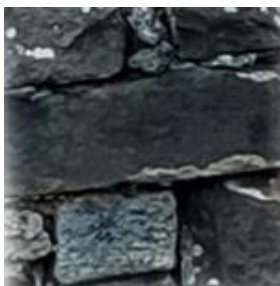
¹¹<https://karpathos.gr/>

2.5 Έδαφος, ορυκτοί λίθοι και δομικά υλικά:

Το έδαφος του νησιού θα μπορούσε να χαρακτηριστεί λεπτό και πετρώδες.¹² Ο στρωματογραφικός πυρήνας της Καρπάθου αποτελείται από ασβεστολιθικά πετρώματα τα οποία έχουν καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της μορφολογίας του. Πάνω από τα ασβεστολιθικά στρώματα σε ορισμένες περιοχές αναπτύσσονται στρώματα φλύσχη, γύψου, τραβερτίνη (πωρόλιθου), κρόκαλο – λατυποπαγών και άλλων σύγχρονων αποθέσεων. Βασικότεροι δομικοί λίθοι της Καρπάθου είναι ο πωρόλιθος που εντοπίζεται κυρίως στο Νότιο τμήμα της, ο ασβεστόλιθος και ο σχιστόλιθος που εμφανίζεται κυρίως στο Βόρειο τμήμα της και σε ορεινές περιοχές.¹³

Εικόνα 4: Πωρόλιθος Καρπάθου.

Εικόνα 5: Σχιστόλιθος Καρπάθου.

Εικόνα 6: Ασβεστόλιθος Καρπάθου.

¹²Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ. 67.

¹³<https://karpathos.gr/>

3. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΒΛΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΡΠΑΘΟ – ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Το νησί της Καρπάθου διαφοροποιούνταν ήδη από την αρχαιότητα από τα άλλα νησιά, αφού δεν αποτελέσε τόπο ναυτικών, εμπορών και αλιέων αλλά τόπο με μεγάλη παράδοση στην γεωργία, την κτηνοτροφία και τους τεχνίτες της πέτρας, μέχρι τις αρχές του 20^{ου} μ.Χ. αιώνα, όπου και ξεκίνησε η τουριστική ανάπτυξη του νησιού και τα παραδοσιακά επαγγέλματα σταδιακά εγκαταλείφθηκαν στην προσπάθεια απόκτησης πιο εύκολου τρόπου ζωής.¹⁴

Από αρχαιολογικά ευρήματα προέκυψε πως κατά την νεολιθική εποχή διεξάγονταν λιγοστές αγροτικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες, αφού τότε βασιζόνταν κυρίως στο κυνήγι την αλιεία και την τροφосуλλογή. Με την παροχή νέων μέσων επεξεργασίας της γης από την Κρήτη, οι τότε κάτοικοι του νησιού μετακινήθηκαν σε πιο πεδινά και εύφορα μέρη, όπου δημιουργήθηκαν οι πρώτες μικρές αγροικίες και κάποιοι μικροί αγροτικοί οικισμοί (Προανακτορική περίοδος 1900 – 1700 π.Χ.).

Κατά την Ανακτορική περίοδο (Μινωική εποχή 2000 – 1400 π.Χ.), η οικονομία των νοικοκυριών αρχίζει να αναπτύσσεται γύρω από ένα «κέντρο», τον Στάβλο, ο οποίος περιβάλλεται από εύφορα κτήματα και περιλαμβάνει χώρο κατοικίας, αποθήκες σιτηρών, χώρο σταβλισμού χρησίμων στις αγροτικές εργασίες ζώων και βοηθητικά κτίσματα (πχ άλωνα). Το κτήμα οριοθετούνταν με το τοιχογύρισμα (πέτρινος χαμηλός τοίχος από ξερολιθιά) και γύρω από αυτό υπήρχαν βοσκοτόπια.¹⁵

Εικόνα 7: Αναπαράσταση οικισμού στάβλων της Μινωικής περιόδου στην Κάρπαθο.

Βρέθηκαν και αντίστοιχοι αγροτικοί οικισμοί της Ύστερο Ρωμαϊκής εποχής (300 – 700 μ.Χ.) στην περιοχή Δύο Βουνά, όπως και νεότερων περιόδων.

¹⁴Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ. 13.

¹⁵Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «Γονυκλινείς στα άγνωρα ρεποθέμελα του στάβλου που μας ανέθρεψε», *Καρπαθιακή Ηχώ*, σελ. 24.

Οι στάβλοι αρχικά οργανώνονταν σε οικογενειακά μετόχια (μικροί οικισμοί που ανήκουν στην περιφέρεια του χωριού), που αργότερα έχασαν τον οικογενειακό χαρακτήρα τους.¹⁶

Οι αγροικίες από την αρχαιότητα ως σήμερα διατήρησαν την μορφή τους με μικρές παραλλαγές, σύμφωνα με τις απαιτήσεις των εποχών και τις διαφορετικές ανάγκες κάθε οικισμού (πχ περίοδος πειρατικών επιδρομών, ανάγκη για κρυφούς χώρους αποθήκευσης των σιτηρών). Σήμερα εντοπίζουμε σε όλη την περιφέρεια του νησιού, στάβλους κυρίως του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, αφού οι περισσότεροι από τους παλαιότερους χρησιμοποιήθηκαν ως δομικά υλικά των νεότερων ή δεν έχουν βρεθεί ακόμα. Πλέον οι περισσότεροι στάβλοι έχουν εγκαταλειφθεί και ερειπωθεί ή έχουν αλλάξει χρήση (μετατροπή σε κατοικίες, τουριστικά καταλύματα, εξοχικές κατοικίες κτλ.) χάνοντας τον χαρακτήρα τους, αφού οι αγροκτηνοτροφικές δραστηριότητες στο νησί τείνουν να εξαλειφτούν.¹⁷

Εικόνα 8: Πάνω αριστερά ανακαινισμένος στάβλος, κάτω στη μέση και δεξιά στάβλοι οι οποίοι εγκαταλείφθηκαν.

¹⁶www.archaiologia.gr

¹⁷<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>

4. Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΒΛΟΥ

4.1 Κάτοψη:

Ο στάβλος στα παλαιότερα χρόνια εικάζεται ότι στεγαζόταν σε σπηλιές, όμως με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου στην Κάρπαθο, άρχισαν να κτίζονται κτίρια στάβλων τα οποία διαφοροποιούνταν από το Βόρειο τμήμα του νησιού στο Νότιο.¹⁸

Εικόνα 9: Στάβλοι σε σπήλαιο στον οικισμό του Λευκού (Μεσοχώρι).

Εικόνα 10: Στάβλοι σε σπήλαιο στον οικισμό του Λευκού (Μεσοχώρι).

¹⁸Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ.49.

4.1.1 Ο στάβλος στα κάτω χωριά:

Τα χαρακτηριστικά των αγροικιών στην Κάρπαθο, φαίνεται να μένουν αναλλοίωτα στο πέρασμα των αιώνων, με μόνες διαφοροποιήσεις κάποιες μικρές προσθήκες ανάλογα με τις ανάγκες κάθε εποχής.

Η αρχική μορφή του Καρπάθικου στάβλου, στο νότιο τμήμα του νησιού ήταν ένα ορθογώνιο κτίσμα του οποίου η κάτοψη χωριζόταν σε δύο μέρη: τον *κύριο χώρο* του στάβλου και τον *κούρπιθα*.¹⁹

Ο κύριος χώρος του στάβλου χωριζόταν με τη σειρά του σε δύο, άνισα μέρη, μέσω ενδιάμεσου τοίχου, ο οποίος σε κάποιες περιπτώσεις έφτανε μέχρι την μέση και σε άλλες μέχρι την οροφή του στάβλου και ονομαζόταν *κοντοτοίχι*. Ο χώρος έξω από το *κοντοτοίχι* ονομαζόταν *κοιμητέα* και αποτελούσε χώρο κουζίνας, καθιστικού και ύπνου για τους ανθρώπους, ενώ ο χώρος μέσα από το *κοντοτοίχι* ονομαζόταν *κοντοθήκη* και προοριζόταν για χώρο σταβλισμού των χρησίμων στις αγροτικές εργασίες ζώων (γαϊδούρια, μοσχάρια), τον χειμώνα.²⁰

Εικόνα 11: Κύριος χώρος στάβλου στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

¹⁹Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «Γονυκλινείς στα άγνωρα ρεποθέμελα του στάβλου που μας ανέθρεψε», Καρπαθιακή Ηχώ, σελ. 25, 26.

²⁰Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ.49.

Η *κοιμητέα* διέθετε συνήθως χτιστό ή εξ ολοκλήρου ξύλινοσσοφά (υπερυψωμένη κατασκευή) που χρησιμοποιούταν για τον ύπνο των ανθρώπων και είχε αποσπώμενες ξύλινες τάβλες για να αξιοποιείται το εσωτερικό του ως αποθηκευτικός χώρος. Διέθετε *τζάκι* το οποίο βρισκόταν δίπλα στην είσοδο του στάβλου και συνήθως στην αριστερή του πλευρά βρισκόταν η *σταμνοθούκα* που αποτελούσε εντοιχισμένο ράφι όπου τοποθετούσαν τον *λάινα* (στάμνα) με το νερό που προοριζόταν για χρήση από τους ανθρώπους. Υπήρχαν και άλλα έπιπλα κυρίως εντοιχισμένα, με συνηθέστερα ανοιχτά ντουλάπια, ράφια και *κουμούλες* (πέτρινα χτιστά καθίσματα σαν πάγκοι).

Εικόνα 12: Κοιμητέα στάβλου στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

Στο *κοντοτοίχι* υπήρχε ένα μεγάλο άνοιγμα από το οποίο γινόταν η είσοδος των ζώων στην *κοντοθήκη*. Η *κοντοθήκη* δεν διέθετε ιδιαίτερο εξοπλισμό εκτός από την *πάχνη*, η οποία ήταν μια λιθόκτιστη, συνήθως γωνιακή ελλειψοειδής ή ορθογώνια κατασκευή που χρησίμευε ως δοχείο για το νερό και την τροφή των ζώων. Επίσης διέθετε και την *δέστρα* (κατασκευή για να δένουν τα ζώα), η οποία είχε την μορφή ξύλου καρφωμένου πάνω στην *πάχνη* ή ήταν μια λαξευμένη πέτρα της λιθοδομής που είχε και είχε μικρό άνοιγμα το οποίο χρησίμευε για το δέσιμο του σχοινιού.²¹

²¹Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «Γονυκλινείς στα άγνωστα ρεποθέμελα του στάβλου που μας ανέθρεψε», Καρπαθιακή Ηχώ, σελ. 25, 26.

Εικόνα 13, 14: Πάχνες σε στάβλο στο χωριό Πυλές.

Στον κάθετο τοίχο απέναντι από την *κοντοθήκη* συχνά υπήρχε μεγάλο, ορθογώνιο, ελάχιστα υπερυψωμένο άνοιγμα, το οποίο οδηγούσε στο κλειστό, μακρόστενο χώρο του *κούρπιθα*, όπου τοποθετούσαν τα άχυρα. Η ποδιά αυτού του ανοίγματος ήταν συνήθως υπερυψωμένη κατά περίπου 40 εκατοστά για να εμποδίζει την είσοδο των ζώων στον *κούρπιθα*, η οποία χρησιμοποιούνταν και ως *πεζούλα* σε περιπτώσεις συνωστισμού στον στάβλο.²²

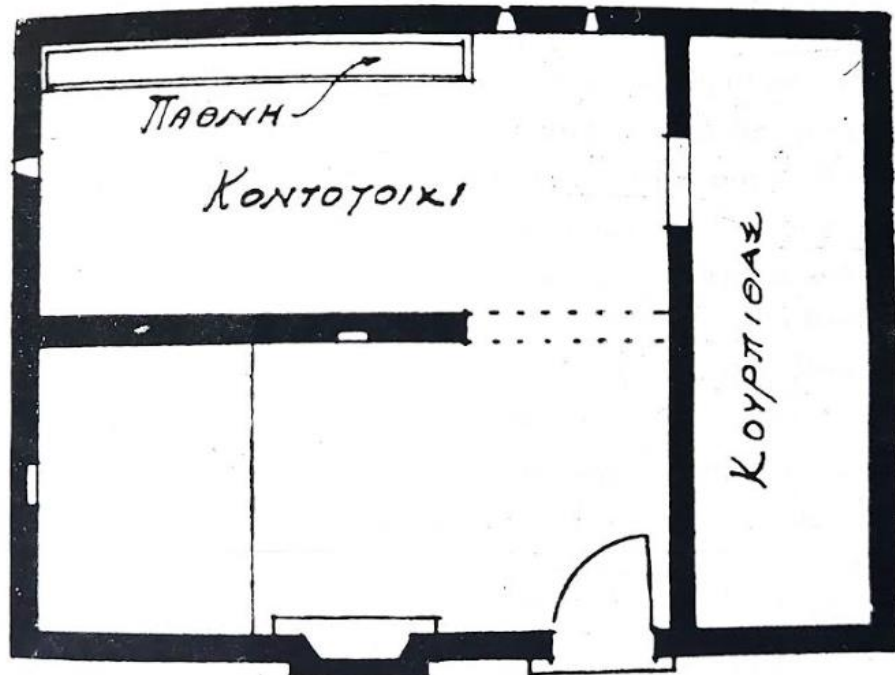
Εικόνα 15, 16: Είσοδος και εσωτερικό Κούρπιθα σε στάβλο στην περιοχή Εξήλες (Μενετές).

²²<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>

Τα ανοίγματα του στάβλου ήταν λιγοστά τόσα ώστε να επιτυγχάνεται ο αερισμός των χώρων. Συνήθως η πόρτα ήταν δίφυλλη και απέναντι από αυτήν υπήρχε κάποιο μικρό παράθυρο και σπάνια εντοπίζουμε και άλλα μικρά ανοίγματα. Στους στάβλους κτηνοτρόφων υπάρχει ένας άλλος τύπος ανοίγματος, στον χώρο της *κοντοθήκης* εντοπίζουμε μικρά επαναλαμβανόμενα τριγωνικά ως προς το μήκος ανοίγματα που χρησίμευαν στην παρασκευή τυροκομικών προϊόντων.²³

Εικόνα 17: Μικρά ανοίγματα, στη κοντοθήκη σε στάβλο κτηνοτρόφου στην περιοχή Χώμαλη (Μενετές).

Εικόνα 18: Πρωταρχική μορφή γεωργικού στάβλου.

²³Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ.51.

4.1.2 Ο στάβλος στην Αυλώνα Ολύμπου:

Στην ευρύτερη περιοχή της Ολύμπου εντοπίζουμε κυρίως στάβλους οργανωμένους σε αγροτικούς οικισμούς, οι οποίοι χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, αυτούς που κατοικούνται μόνιμα και αυτούς που κατοικούνται εποχιακά. Ανάλογα με την κατηγορία που εντάσσεται ο κάθε οικισμός και τις διαφορετικές ανάγκες των ανθρώπων διαμορφώνονταν και οι κατόψεις των Στάβλων που ανήκαν σε αυτόν.

Η Αυλώνα αποτελεί αγροτικό οικισμό της Ολύμπου, του οποίου οι αγροικίες με το πέρασ των χρόνων μετατράπηκαν σε μόνιμες κατοικίες των αγροτών και κτηνοτρόφων σε μια προσπάθεια να μειώσουν την απόσταση και τον χρόνο που χρειάζονταν καθημερινά, κατά την περίοδο θερισμού, για να μεταβούν από τους οικισμούς της Ολύμπου και του Διαφανίου στα κτήματά τους.²⁴

Ο οικισμός της Αυλώνας χωριζόταν σε δύο γειτονιές, τις Άνω Ρούγες, όπου οι στάβλοι και τα κτήματα ήταν μικρότερα και σε κοντινές αποστάσεις αφού ανήκαν στις χαμηλότερες κοινωνικά τάξεις και τις Κάτω Ρούγες όπου υπήρχαν μεγαλύτεροι στάβλοι και πιο πεδινά και εύφορα κτήματα τα οποία ανήκαν στην υψηλότερη κοινωνική τάξη, τους *Κανακάρηδες*.²⁵

Εικόνα 19: Αεροφωτογραφία του αγροτικού οικισμού της Αυλώνας.

Ο στάβλος στις Κάτω Ρούγες είναι αρκετά μεγαλύτερος λόγω της κοινωνικής ανισότητας και με εξαίρεση κάποιες μικρές διαφορές, έχουν σχεδόν ίδια

²⁴Φιλιππίδης Δημήτρης, 2018, *Όλυμπος Καρπάθου*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ.61.

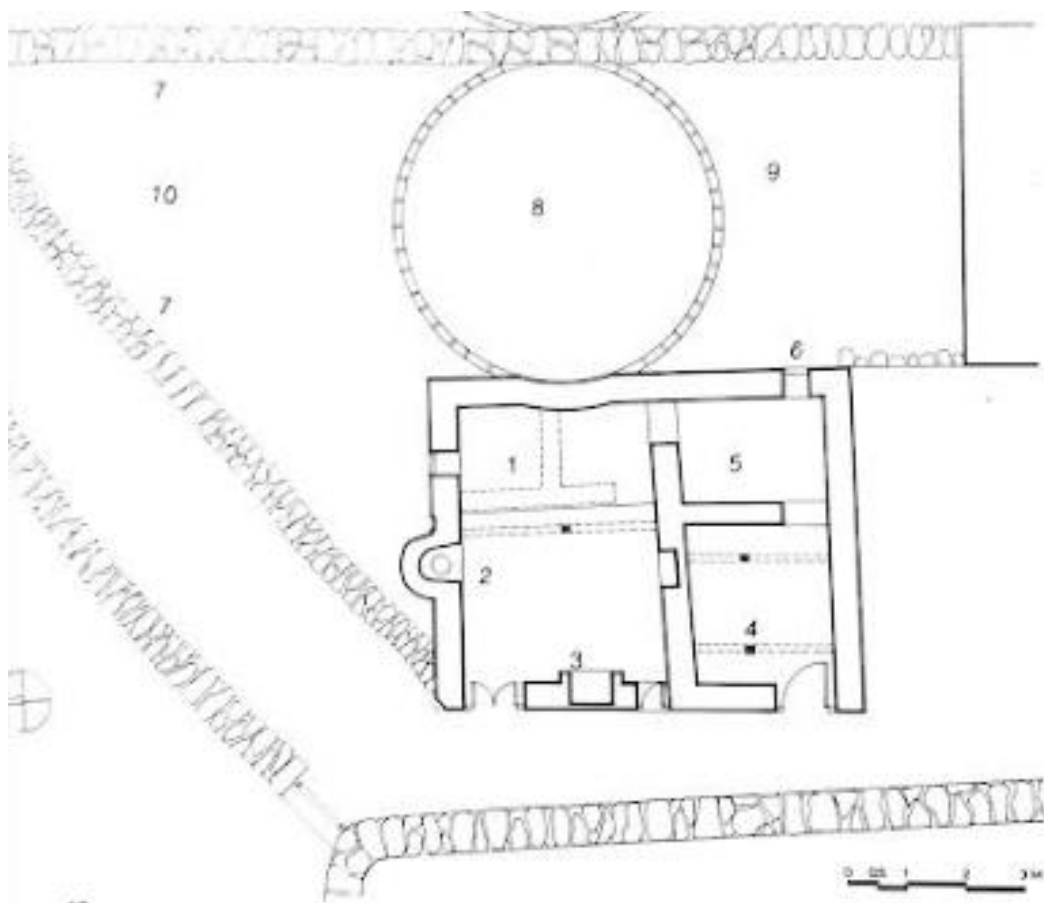
²⁵Φιλιππίδης Δημήτρης, 2018, *Όλυμπος Καρπάθου*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ.113.

εσωτερική διαρρύθμιση. Και στις δύο περιπτώσεις οι στάβλοι διαθέτουν τρεις χώρους, την *κοιμητέα*, τον *αχερώνα* και τον *εουδότοπο* (χώρος σταβλισμού χρήσιμων ζώων για τους αγροτικές εργασίες τον Χειμώνα, αντίστοιχο της κοντοθήκης στους στάβλους των κάτω χωριών).

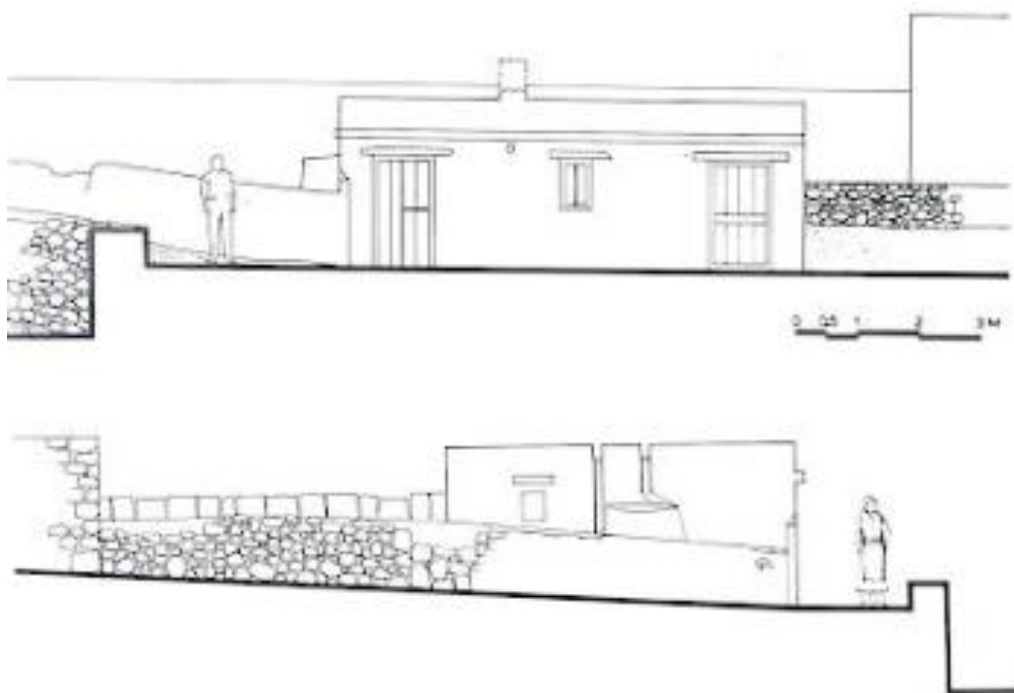
Στις Κάτω Ρούγες η είσοδος στην *κοιμητέα* και στον *εουδότοπο* γίνεται από διαφορετική θύρα, αφού ο χώρος ύπνου των ανθρώπων διαχωρίζεται και δεν συνδέεται με τον χώρο σταβλισμού των ζώων, όπως συνηθίζεται στις αγροικίες στην υπόλοιπη Κάρπαθο. Αντίθετα ο *αχερώνας* επικοινωνεί και με τον *κύριο χώρο* του στάβλου με μικρό άνοιγμα και με τον *εουδότοπο* με μεγαλύτερο άνοιγμα, με χαμηλή ποδιά, αλλά και με την *άλωνα* (σχεδόν στρογγυλή βυθισμένη στο έδαφος κατασκευή, η οποία χρησιμεύει στην διαδικασία συλλογής του καρπού από σιτάρι και κριθάρι για την παρασκευή αλευριού και βρίσκεται εξωτερικά στο πίσω μέρος του στάβλου) με άνοιγμα, που βρίσκεται συνήθως στο πίσω μέρος του, τον *αλεφάντη* και χρησιμεύει στην διευκόλυνση της μεταφοράς των αχύρων και στην αποθήκευσή τους. Ο *κύριος χώρος* του στάβλου περιέχει *εστία*, *κρεατσουλά* (μικρός σοφάς) και *λατσία* (υπόσκαφη δεξαμενή αποθήκευσης βρόχινου νερού που συλλέγεται από τα δώματα). Κάτω από την *κρεατσουλά* υπάρχει αποθηκευτικός χώρος ο οποίος χωρίζεται στα δύο (αποτελεί απλούστερη μορφή του *αποκρέβατου* που εντοπίζουμε κάτω από τον σοφά στο παραδοσιακό Καρπάθικο σπίτι και αποτελεί αποθηκευτικό χώρο κυρίως τροφίμων). Η αριστερή πλευρά προοριζόταν για την αποθήκευση του καρπού, ενώ η δεξιά στην οποία βρισκόταν το άνοιγμα προς τον *αχερώνα* αποτελούσε αποθήκη ξυλείας.

Εικόνα 20: Στάβλοι με δύο εισόδους και ευρύχωρα οικόπεδα στην περιοχή Κάτω Ρούγες, στον αγροτικό οικισμό της Αυλώνας (Όλυμπος).

Εικόνα 21: Κάτοψη στάβλου στις Κάτω Ρούγες [1. κρεατσουλά, 2. λατσία, 3. τζάκι, 4. ευοδότοπος, 5. αχερώνας, 6. αλεφάντης, 7. ρουότοιχος, 8. άλωνα, 9. ασταχότοπος, 10. ρούα].

Εικόνα 22: Δυτική και βόρεια όψη στάβλου από εικόνα 21.

Στις Άνω Ρούγες οι στάβλοι είναι μικρότεροι με κοινή είσοδο για ανθρώπους και ζώα. Ο *αχερώνας* επικοινωνεί με μεγάλο άνοιγμα με χαμηλή ποδιά με τον *εουδότοπο*, όπως επίσης και σε αυτή την περίπτωση επικοινωνεί και με την *άλωνα* μέσω του *αλεφάντη*, αλλά δεν επικοινωνεί με την *κοιμητέα*. Ο *εουδότοπος* χωρίζεται με χαμηλό τοίχο, το *κοντοτοίχι* από την *κοιμητέα*, το οποίο διαθέτει μικρό θύρωμα για την είσοδο των ζώων σε αυτό. Στον χώρο της *κοιμητέας* (κύριος χώρος στάβλου), υπάρχει μικρή *κρεατσουλά*, όπως και στις Κάτω Ρούγες αντίστοιχα. Τέλος υπάρχουν *λατσία*, *εστία* και *ποτιστήρι* για τα ζώα δίπλα στην θύρα του *εουδότοπου*, το οποίο παρέχει στα ζώα βρόχινο νερό από το δώμα.²⁶

Εικόνα 23:Στάβλοι με μία είσοδο, σε μικρή απόσταση ο ένας από τον άλλο, οι οποίοι βρίσκονται με μειονεκτικά οικόπεδα στην περιοχή Άνω Ρούγες, στον αγροτικό οικισμό της Αυλώνας (Όλυμπος).

Και στις δύο περιπτώσεις ο στάβλος διαθέτει *άλωνα* στο πλάι ή στο πίσω μέρος του και σπάνια εντοπίζονται βοηθητικοί χώροι, εκτός από τους

²⁶Φιλιππίδης Δημήτρης, 1983, *Κάρπαθος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ.30.

σπορόλακους, οι οποίοι ήταν δύο σκαμμένοι στο έδαφος λάκκοι, δίπλα στην άλωνα, των οποίων τα τοιχώματα ήταν χτισμένα εσωτερικά με ξερολιθιά και επιχρισμένα. Είχαν βάθος περίπου 1,30 με 1,80 μέτρα και ακτίνα 0,40 με 0,50 μέτρα. Εκεί γινόταν η απολύμανση του καρπού των σιτηρών (έκαιγαν με κλαδιά τους λάκκους, μάζευαν τις στάχτες, τοποθετούσαν τον καρπό και σφράγιζαν τον λάκκο για οκτώ μέρες), έπειτα μετέφεραν και αποθήκευαν τον καρπό κάτω από την κρεατσουλά. Χρησίμευαν και για την αποθήκευση του καρπού κάποιες φορές.²⁷

Εικόνα 24: Σπορόλακοι δίπλα σε άλωνα στην Αυλώνα (Όλυμπος).

4.1.3 Ο στάβλος σε εποχιακό αγροτικό οικισμό:

Στην Κάρπαθο υπάρχουν δύο αγροτικοί οικισμοί με εποχιακή χρήση, με τον πρώτο να βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του νησιού, πάνω από την Όλυμπο, κοντά στον όρμο του Τριστόμου (περιοχή Κοίλιος) και τον δεύτερο να βρίσκεται στο νησάκι της Σαρίας βόρεια της Καρπάθου (περιοχή Άργος). Οι αγροτικοί οικισμοί της Σαρίας αρχικά κατοικούνταν μόνιμα, όμως με το πέρασ των χρόνων και την διευκόλυνση των μετακινήσεων το νησί σχεδόν ερημώθηκε και άρχισε να κατοικείται μόνο κατά την εποχή των αγροτικών εργασιών. Εξαίρεση αποτελούν ως σήμερα κάποιοι κτηνοτρόφοι, που έχουν

²⁷ Μακρυωνίτης Τζώρτζης, 2005, *Ο παραδοσιακός φούρνος στις Κυκλάδες και στα Δωδεκάνησα*, Σύρος, εκδ. Ιδιωτική, σελ. 337, 338.

τα αιγοπρόβατά τους στην Σαρία και μετακινούνται συχνά από το Διαφάνι για να τα επιβλέπουν. Στους παραπάνω αγροτικούς οικισμούς μετέβαιναν οι κάτοικοι της Ολύμπου συνήθως το φθινόπωρο για την συγκομιδή των ελιών και την σπορά των χωραφιών τους και κατά τους θερινούς μήνες, για τον θερισμό και το αλώνισμα των σιτηρών. Διέμεναν εκεί για όσο κρατούσαν οι παραπάνω διαδικασίες και οι κατόψεις των στάβλων τους διαμορφώνονταν σύμφωνα με τις λιγοστές ανάγκες που έπρεπε να εξυπηρετήσουν κατά το μικρό χρονικό διάστημα που κατοικούσαν.

Εικόνα 25: Χάρτης οικισμών και αγροτικών οικισμών Ολύμπου.

Εικόνα 26: Εποχιακός αγροτικός οικισμός στην περιοχή Κοίλιος, στο Τρίστομο (Όλυμπος).

Τα κτίσματα αυτών των οικισμών φαίνεται να είχαν την πρωταρχική μορφή του στάβλου αφού διέθεταν μόνο κύριο χώρο στάβλου, με κοιμητέα και εουδότοπο διότι δεν ήταν αναγκαία η ύπαρξη κούρπιθα αφού μετέφεραν τα σιτηρά πίσω στην Αυλώνα. Η εσωτερική διαρρύθμιση ήταν εξαιρετικά απλή αφού συχνά δεν υπήρχε ιδιαίτερος εξοπλισμός εκτός από κάποια εντοιχισμένα ντουλάπια και σε κάποιες περιπτώσεις εστία. Κάποιοι από τους στάβλους ήταν μονόχωροι και χρησιμοποιούνταν μόνο για τον ύπνο των ανθρώπων. Όλοι διέθεταν άλωνα και σπρροόλακκους και λίγοι από αυτούς διέθεταν μάντρες.²⁸

²⁸Παπαευτυχίου Ιουλία, 2009, *Καρπαθιακά, Νεότερα ανθρώπων έργα στην ύπαιθρο της Καρπάθου και προτάσεις για την διαχείρισή τους*, Τόμος Γ, Ρόδος, εκδ. Κέντρο Καρπαθιακών Ερευνών, σελ. 201.

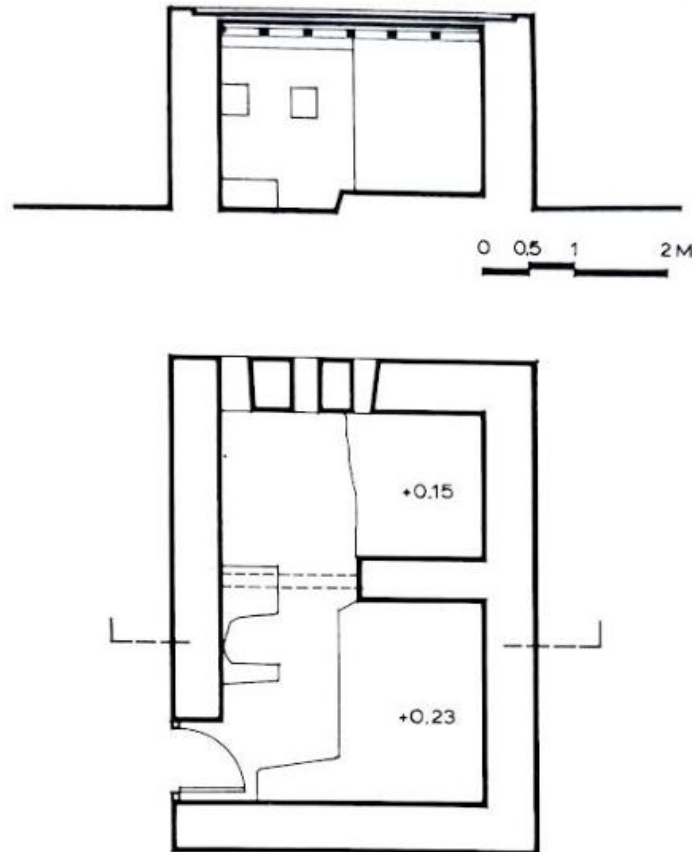

Εικόνα 27: Εποχιακός αγροτικός οικισμός στην περιοχή Άργος, στη Σαρία.

4.1.4 Ο στάβλος των κτηνοτρόφων:

Οι στάβλοι των κτηνοτρόφων ονομάζονταν *Βοσκαρέες* και εντοπίζονται συνήθως σε ορεινές περιοχές του νησιού, οι οποίες είχαν χαρακτηριστεί ως βοσκοτόπια. Οι Βοσκαρέες έχουν στοιχειώδη κάτοψη, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πρωταρχική μορφή του γεωργικού στάβλου. Η κάτοψή τους αποτελείται από δύο χώρους, τον χώρο ύπνου και τον χώρο παρασκευής γαλακτοκομικών προϊόντων, οι οποίοι χωρίζονται με τοίχο μέχρι την οροφή του στάβλου, το κοντοτοίχι. Ο στάβλος του κτηνοτρόφου δεν διαθέτει ανοίγματα εκτός της εξώθυρας και κάποιων μικρών τριγωνικών ως προς το βάθος ανοιγμάτων στον χώρο του εργαστηρίου για να εισχωρεί ο αέρας που απαιτείται στην διαδικασία παραγωγής τυροκομικών προϊόντων, τις *θυριές*. Ο εξοπλισμός του στάβλου είναι λιγιστός, αφού συνήθως διαθέτει μόνο μία μικρή εστία δίπλα στην είσοδο και ένα μικρό απλό τύπο *σοφά* στον χώρο

ύπνου. Σε κάποιες σπάνιες περιπτώσεις οι *Βοσκαρές* διαθέτουν ξυλόφουρνο, κελιά (αποθήκες) ή *μάντρες* εξωτερικά.²⁹

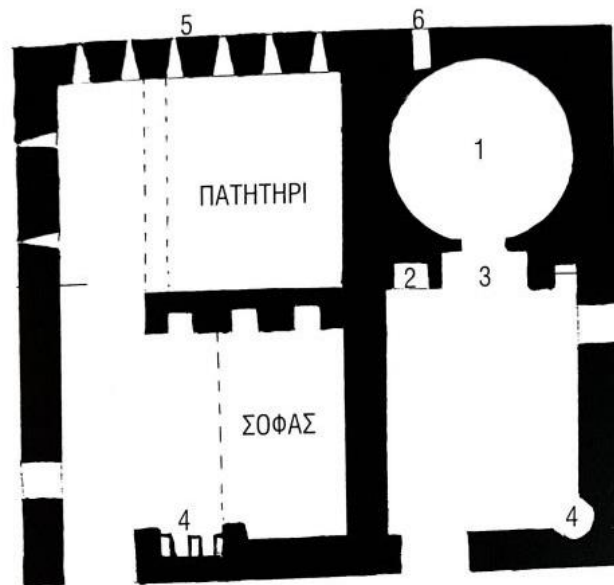
Εικόνα 28: Βοσκαρέα στην περιοχή του Αγίου Κωνσταντίνου στην Όλυμπο.

4.1.5 Το Αμπελόσπιτο:

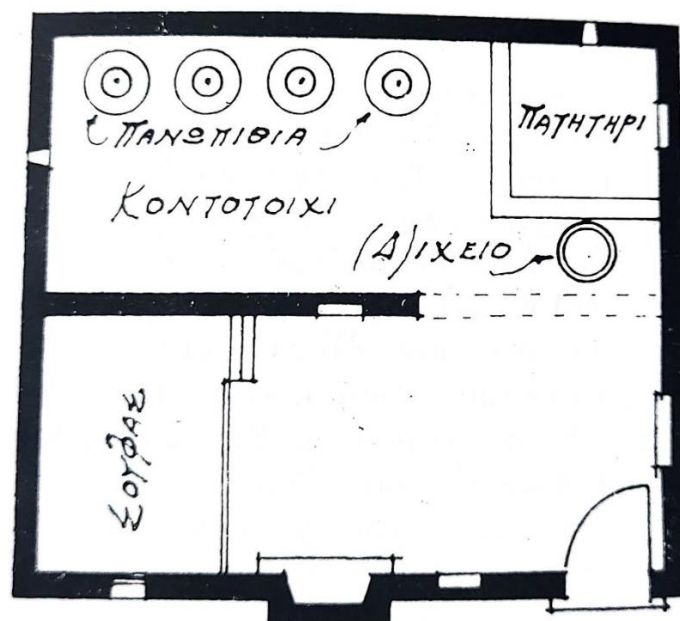
Το *Αμπελόσπιτο* αποτελεί στάβλο των αγροτών με αμπελοκαλλιέργειες. Έχει την μορφή του κλασικού Καρπάθικου στάβλου με κάποιες μικρές διαφορές. Διαθέτει τον *κύριο χώρο στάβλου*, με *κοιμητέα* και *κοντοθήκη* και χώρο στην θέση του κούρπιθα όπου στεγαζόταν το *πατητήρι*, το οποίο στην συνέχεια μεταφέρθηκε εξωτερικά, δίπλα στον στάβλο. Το πατητήρι ήταν ορθογώνια χτιστή κατασκευή περίπου ύψους 0,80 μέτρα, το οποίο συνήθως χιζόταν προς την δύση. Εκεί πατούσαν τον καρπό των σταφυλιών και μέσω μικρής εξόδου έβγαινε ο μούστος και κατέληγε σε μια μικρή σκαμμένη *στέρνα* που υπήρχε μπροστά στο *πατητήρι* και ύστερα τον έπαιρναν και τον

²⁹Φιλίππιδης Δημήτρης, 1983, *Κάρπαθος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ.28, 29, 30.

τοποθετούσαν στα πιθάρια.³⁰ Στην *κοντοθήκη* δεν τοποθετούσαν ζώα αλλά *πανωπίθια* (μεγάλα πιθάρια) για την αποθήκευση του κρασιού.³¹

Εικόνα 29: Κάτοψη αμπελόσπιτου [1. Ξυλόφουρνος, 2, παραθύρα (ράφι φούρνου), 3. Μπρόφλια (άνοιγμα φούρνου), 4. Τζάκι, 5. Θυριές (ανοίγματα χρήσιμα στην Παρασκευή τυροκομικών προϊόντων, 6. Εξωτερική είσοδος κούμου για πτηνά)]

Εικόνα 30: Συνηθέστερη μορφή στάβλου με πατητήρι.

³⁰<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>

³¹Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ.51.

4.2 Βοηθητικοί χώροι

Το *κελί* ή αλλιώς *φουρνοκέλι* αποτελούσε εξωτερικό, βοηθητικό χώρο του στάβλου. Συνήθως εφάπτονταν στον στάβλο και περιείχε ξυλόφουρνο για το μαγείρεμα του φαγητού και το ψήσιμο αρτοσκευασμάτων. Κάτω από τον ξυλόφουρνο, κάποιες φορές υπήρχε ένας χαμηλός, μικρός χώρος, ο *κούμος* που χρησιμοποιούνταν για να στεγάζει τα κοτόπουλα τον χειμώνα. Η είσοδος των πτηνών σε αυτόν γινόταν συνήθως από το εσωτερικό του *φουρνοκελίου* και σε ελάχιστες περιπτώσεις υπήρχε είσοδος και από την εξωτερική πλευρά του κτιρίου. Το Φουρνοκέλι δεν εντοπίζεται σε πολλούς στάβλους.³²

Εικόνα 31: Φουρνοκέλλι με κούμο σε στάβλο στην περιοχή Συκέλαος

Εικόνα 32: Φουρνοκέλλι χωρίς κούμο σε στάβλο στην περιοχή Λάι (Μενετές)

³²Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «Γονυκλινείς στα άγνωστα ρεποθέματα του στάβλου που μας ανέθρεψε», Καρπαθιακή Ηχώ, σελ. 26.

Η άλωνα ήταν κυκλικός, συχνά βυθισμένος στο έδαφος χώρος που οριοθετούνταν με κάθετα τοποθετημένες λεπτές πλάκες και βρισκόταν σε κοντινή απόσταση από τον στάβλο σε σημείο με έντονο αέρα, ο οποίος ευνοούσε την διαδικασία του ξαχέρισματος. Σχεδόν όλοι οι στάβλοι είχαν άλωνα.³³

Η μάντρα αποτελούσε χώρο σταβλισμού των αιγοπροβάτων, τον χειμώνα και την εντοπίζουμε στις αγροικίες τους Καρπάθου με διάφορες μορφές. Η κυριότερη μορφή της είναι ως εφαιπτόμενος χώρος του στάβλου, πιο χαμηλού ύψους, του οποίου η είσοδος επιτυγχάνεται από ξεχωριστό άνοιγμα από αυτό του κύριου χώρου και εσωτερικά υπάρχουν πάχνες και αντίστοιχα χτιστά δοχεία, ορθογώνιου σχήματος.³⁴ Άλλες μορφές μάντρας που εντοπίζονται είναι χώροι χαμηλού ύψους, από ξερολιθιά, δίπλα ή σε μικρή απόσταση από τον στάβλο, οι οποίοι στεγάζονταν από τα κλαδιά συνήθως ενός μεγάλου σχίνου. Τελευταία περίπτωση μάντρας αποτελούσε όταν σε κοντινή απόσταση από τον στάβλο βρισκόταν κάποιο σπήλαιο μέσα στο οποίο δημιουργούνταν χώροι μέσω διαχωριστικών ξερολιθιών και στεγάζονταν εκεί τα ζώα τον χειμώνα.³⁵

Εικόνα 33: Μάντρα εντοιχισμένη στο στάβλο στην περιοχή Συκέλαος.

³³<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>

³⁴<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>

³⁵Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «Γονυκλινείς στα άγνωρα ρεπποθέμελα του στάβλου που μας ανέθρεψε», Καρπαθιακή Ηχώ, σελ. 26.

Εικόνα 34: Μάντρα για αιγοπρόβατα σε σπηλιά στο χωριό Αρκάσα.

Εικόνα 35: Μάντρα για βοοειδή σε σπηλιά στο χωριό Αρκάσα.

Εικόνα 36: Μάντρα σε εξωτερικό χώρο, η οποία παλαιότερα στεγαζόταν από φυλλώματα σχίνου.

Το χοιροκέλλι αποτελούσε χαμηλό, ορθογώνιο κτίσμα σε απόσταση από τον στάβλο και προοριζόταν για τους χοίρους.³⁶

Οι στέρνες και οι λατσίες χρησίμευαν για την αποθήκευση βρόχινου νερού. Η στέρνα αποτελούσε ορθογώνια κτιστή και επιχρισμένη κατασκευή, χωρίς οροφή, η οποία συγκέντρωνε το βρόχινο νερό το οποίο στην συνέχεια αξιοποιούνταν κυρίως για τους ανάγκες άρδευσης των καλλιεργειών.

Εικόνα 37, 38: Στάβλος με Στέρνα (Μενετές).

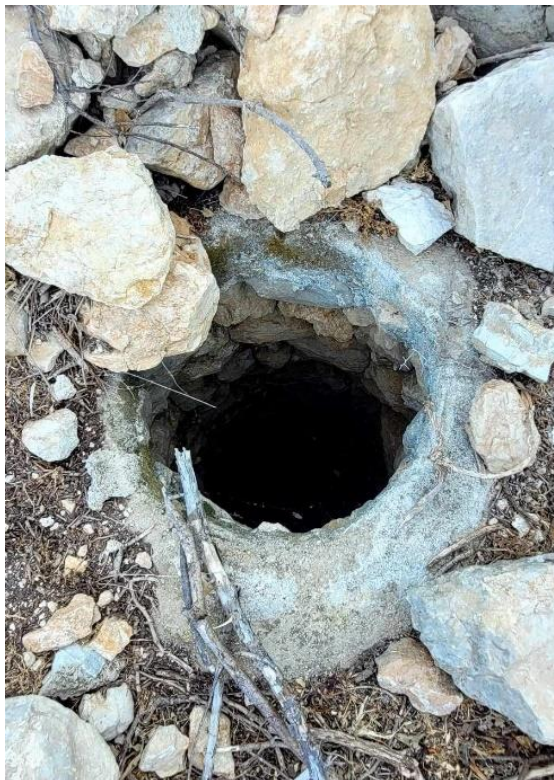
Η λατσία αποτελεί χαμηλή, μικρή, ορθογώνια ή τετράγωνη κατασκευή, σκεπασμένη, στην οποία καταλήγει το βρόχινο νερό. Η οροφή του στάβλου διέθετε ρήσεις που κατεύθυναν το νερό σε σημείο όπου διακοπτόταν η κουμούλα (στηθαίο) και μέσω της χολέτρας (υδρορροή) το νερό κατέληγε στην λατσία. Η λατσία συνήθως βρίσκεται στο εσωτερικό του στάβλου. Οι λατσίες και οι στέρνες εντοπίζονται σε λίγες περιπτώσεις, όπου η παροχή πόσιμου νερού ήταν δύσκολη αφού δεν υπήρχε κάποιο ρέμα κοντά στον στάβλο. Οι λατσίες εντοπίζονται κυρίως στους στάβλους της Ολύμπου. Οι στάβλοι που διέθεταν κατσαμπά (πηγάδι) ήταν εξαιρετικά σπάνιοι.³⁷

³⁶<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>

³⁷Μουτσόπουλος Ν, 1978, *Κάρπαθος, Σημειώσεις ιστορικής τοπογραφίας και αρχαιολογίας*, Θεσσαλονίκη, σελ. 493.

Εικόνα 39: Λατσία σε στάβλο στην περιοχή Λευκός (Μεσοχώρι).

Εικόνα 40: Κατσαμπάς σε περιβάλλον χώρο στάβλου, στην περιοχή Λάι (Μενετές).

Στους περισσότερους στάβλους ο χώρος κάτω από τον σοφά αξιοποιούνταν για την αποθήκευση του καρπού, όμως στις παραθαλάσσιες περιοχές που ήταν αυξημένες οι πειρατικές επιδρομές, οι γεωργοί άνοιγαν τους σπορόλακκους βάθους μέχρι περίπου 1,70 μέτρα και διάμετρο 1,00 με 1,50 μέτρα, εξωτερικά του στάβλου ή έσκαβαν μικρό λάκκο, του οποίου τα τοιχώματα έκτιζαν για να αποθηκεύουν και να κρύβουν τα σιτηρά και τα τρόφιμα εκεί.³⁸

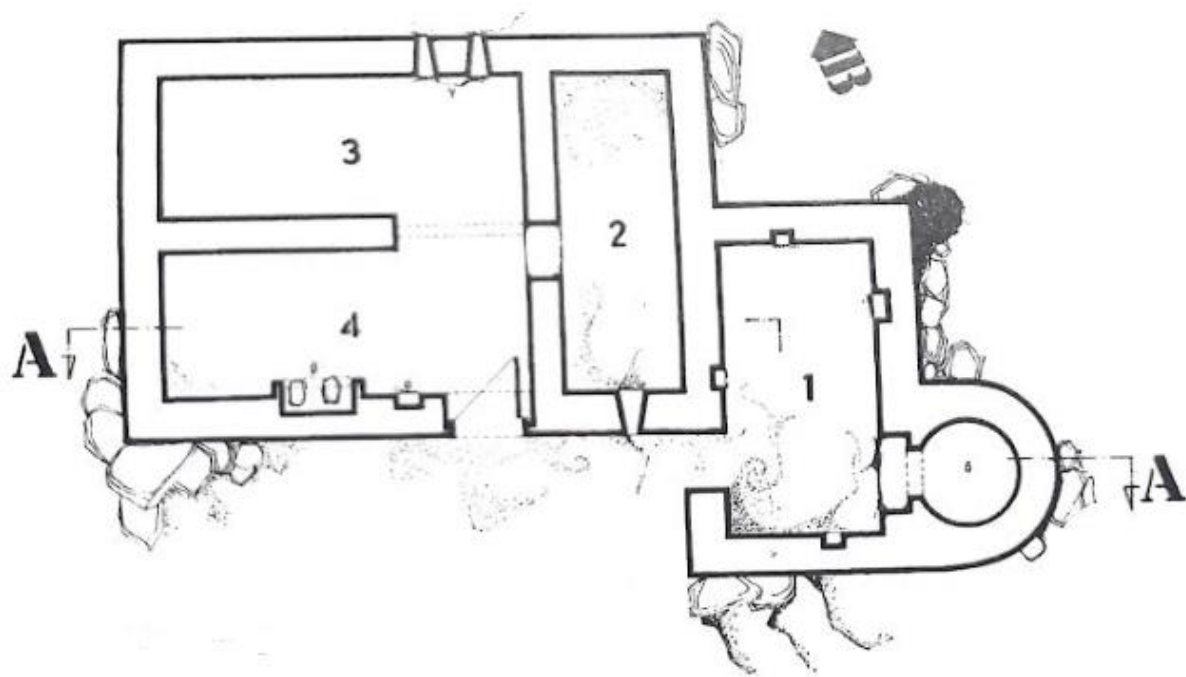

Εικόνα 41: Υπερυψωμένος χώρος ύπνου – σοφάς με αποθηκευτικό χώρο από κάτω σε στάβλο στην περιοχή Εξήλες (Μενετές).

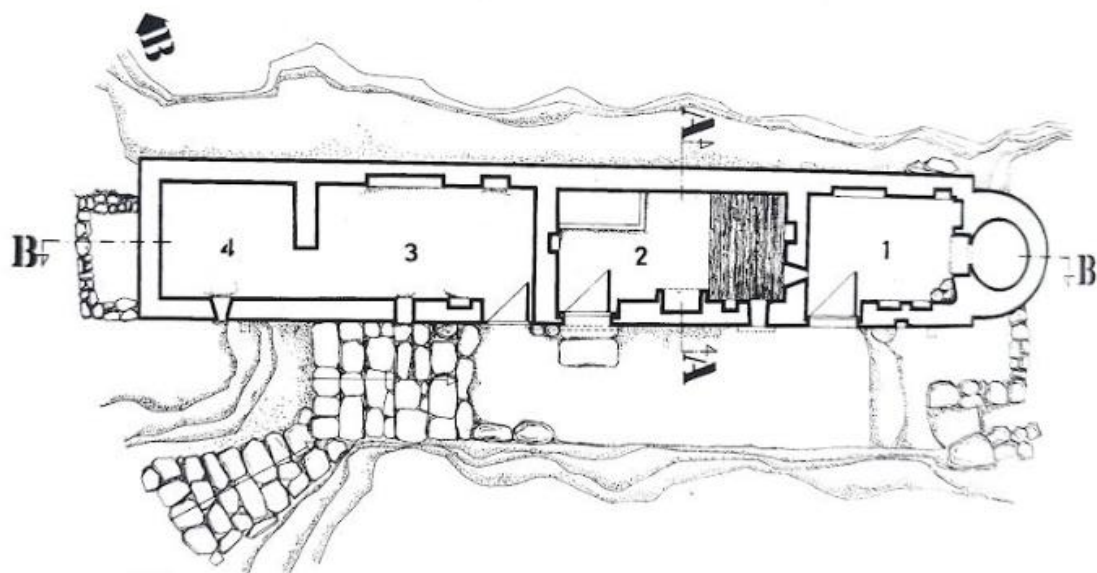

Εικόνα 42, 43: Τομή σπορόλακκου, Σπορόλακκος σε στάβλο στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο (Όλυμπος).

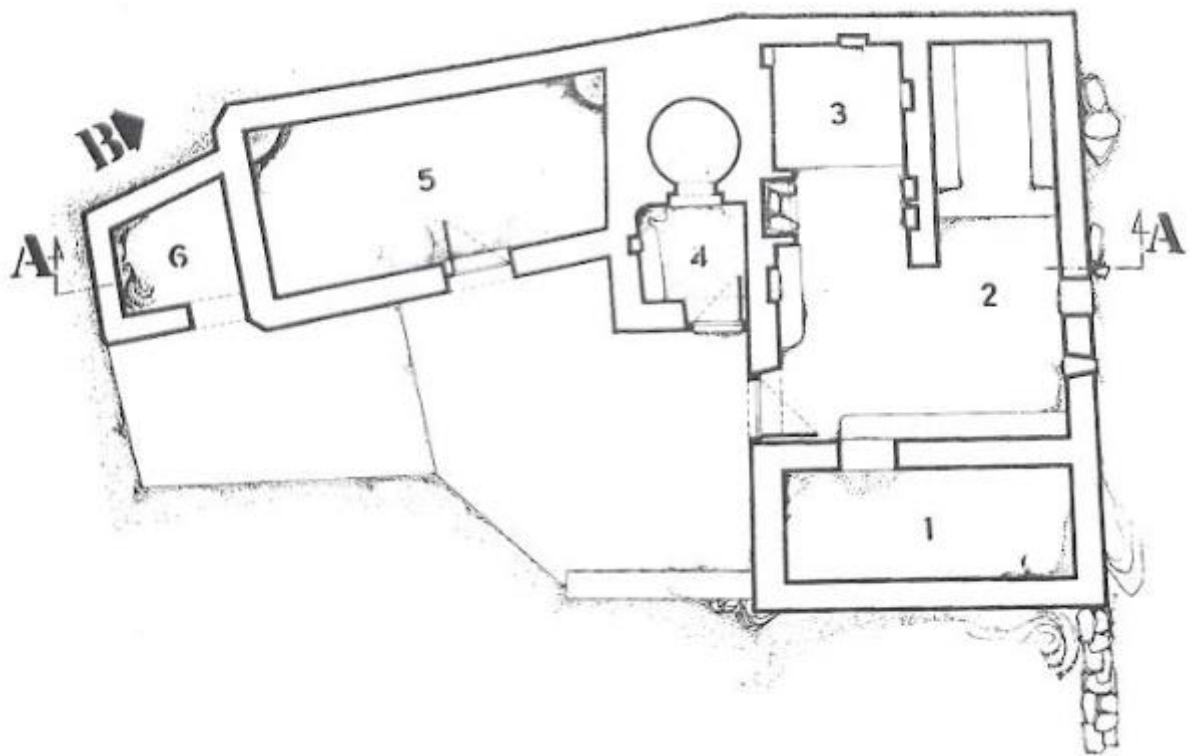
³⁸Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ. 49.

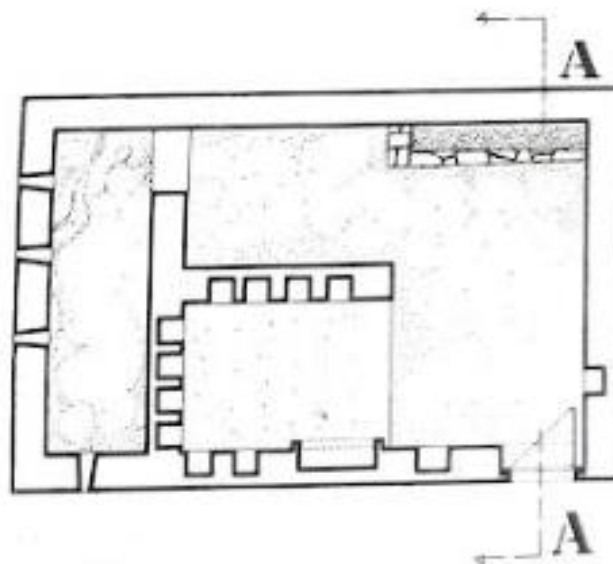
Εικόνα 44: Στάβλος στον δρόμο από Πηγάδια προς Μενετές, με βοηθητικό χώρο [1. φουρνοκέλλι, 2. κούρπιθας, 3. κοντοθήκη, 4. κοιμητέα].

Εικόνα 45: Στάβλος στον δρόμο από Πηγάδια προς Μενετές, με διαφορετική είσοδο σε κάθε χώρο [1. φουρνοκέλλι, 2. κοιμητέα, 3. κελί, 4. κούρπιθας].

Εικόνα 46: Στάβλος στον δρόμο από Πηγάδια προς Μενετές, με βοηθητικούς χώρους [1. κούρπιθας, 2. κοντοθήκη, 3. κοιμητέα, 4. φουρνοκέλλι, 5. κελλί, 6. χοιροκέλλι]

Εικόνα 47: Στάβλος με πρωταρχική μορφή, χωρίς προσθήκες.

4.3 Όψεις:

Αρχικά οι όψεις των στάβλων χαρακτηρίζονταν από απλότητα και δεν διαφοροποιούνταν ιδιαίτερα από οικισμό σε οικισμό, αφού όλοι οι στάβλοι είχαν ορθογώνια κάτοψη και επίπεδες ορθογώνιες όψεις χωρίς διαφορές υψών και χωρίς στοιχεία να προεξέχουν.

Τα χαρακτηριστικά που εντοπίζονταν πάντα στις όψεις των στάβλων και δεν αλλοιώθηκαν ήταν τα λίγα, μικρά και στενά παράθυρα και μία ή δύο εισοδοί ανάλογα με την διάρθρωση των χώρων του στάβλου. Επίσης σε όλα τα δώματα των στάβλων εντοπίζουμε μικρό άνοιγμα στο στηθαίο για την απορροή του βρόχινου νερού.

Εικόνα 48: Στάβλος στο χωριό της Αρκάσας.

Στην συνέχεια με την αύξηση των αναγκών και την δημιουργία νέων χώρων στους στάβλους, οι όψεις έγιναν πιο περίπλοκες. Αρχικά τα ύψη των χώρων άρχισαν να διαφοροποιούνται ανάλογα με την χρήση τους, ο *κύριος χώρος* του στάβλου, ο οποίος περιλάμβανε την *κοιμητέα* και την *κοντοθήκη* είχε μεγαλύτερο ύψος, αφού εκεί περνούσαν το μεγαλύτερο μέρος της μέρας τους οι αγρότες. Επίσης η κατασκευή *σοφάδων* για τις ανάγκες του ύπνου στους στάβλους απαιτούσαν μεγαλύτερο ύψος οροφής, όπως και η *κοντοθήκη* αφού χρησιμοποιούνταν για τον σταβλισμό των χρησίμων στις γεωργικές διαδικασίες ζώων, τα οποία ήταν πιο ψηλά και ογκώδη (γαϊδούρια, μοσχάρια). Το *φουρνοκέλλι* δεν θα μπορούσε να έχει χαμηλό ύψος οροφής, αφού θα δυσκόλευε η διαδικασία του φουρνίσματος, όπως επίσης δεν θα υπήρχε και επαρκής χώρος για τον *κούμο* κάτω από τον φούρνο. Αντίθετα οι βοηθητικοί χώροι όπως ο *κούρπιθας*, τα *κελιά* και οι *μάντρες* είχαν το μικρότερο δυνατό ύψος οροφής, αφού ήταν δευτερεύοντες χώροι που χρησίμευαν ως αποθήκες ή χώρους σταβλισμού πιο μικρόσωμων ή κοντών ζώων. (αιγοπρόβατα, χοίροι κτλ.) Έτσι ως αποτέλεσμα στις όψεις των στάβλων παρατηρούμε μία εναλλαγή υψών, των δωματίων, ανάλογα με την χρήση των χώρων.

Εικόνα 49: Στάβλος με διαφορετικά ύψη δωματίων στην περιοχή Λευκός (Μεσοχώρι).

Με την προσθήκη νέων χώρων και την ποικιλομορφία των κατόψεων άρχισαν να διαφοροποιούνται οι όψεις και σε άλλα επίπεδα, αφού τους δόθηκε βάθος και δεν ήταν πια επίπεδες. Άρχισαν να προεξέχουν χώροι, διότι πλέον οι κατόψεις δεν ήταν μόνο ορθογώνιες αλλά και σε σχήμα Γ κτλ. Επίσης με την δημιουργία καπνοδόχων για τα τζάκια (οι οποίες στην βάση τους είχαν ίδια διατομή με το τζάκι και όσο πλησίαζαν προς το δώμα, η διατομή στένευε), λίθινων γείσων για προστασία από την βροχή και την τοποθέτηση λίθων που προεξείχαν (σε κάποια από τις δευτερεύουσες όψεις), ως σκαλοπάτια για την πρόσβαση στο δώμα και μικρών λίθινων ραφιών στην κύρια όψη, το αποτέλεσμα ήταν οι όψεις να αποκτήσουν μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και να γίνουν πιο ανάγλυφες.

Εικόνα 50, 51: Στάβλος με διαφορετικά ύψη δωματίων σε σχήμα Γ (χωριό Πυλές), Στάβλος με υπέρθυρα, εξωτερικά ράφια και καπνοδόχο που προεξέχει της όψης (περιοχή Φοινίκι, Αρκάσας).

Εικόνα 52: Στάβλος με διαφορετικά ύψη δωμαίων και πατήματα για την πρόσβαση στα δώματα (περιοχή Λάι, Μενετών).

Τέλος όλες οι όψεις συνηθιζόταν να είναι επιχρισμένες και τα υλικά δόμησης να μην είναι εμφανή αντιθέτως με την εικόνα που έχουμε σήμερα λόγω της εγκατάλειψής τους.

Εικόνα 53: Επιχρισμένος στάβλος με διαφορετικά ύψη δωμαίων (περιοχή Λάι, Μενετών).

5. Η ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΤΑΒΛΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΟΗΘΗΤΙΚΩΝ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ:

5.1 Κάτω χωριά:

Στα κάτω χωριά όπου οι εκτάσεις ήταν κυρίως πεδινές, τα κριτήρια, τα οποία επηρέαζαν την επιλογή του σημείου όπου θα χτιζόταν ο στάβλος ήταν ο άνεμος, η γονιμότητα των εδαφών γύρω από αυτόν και η ύπαρξη σε κοντινή απόσταση *κατσαμπάδων* (πηγαδιών), ποταμών ή πηγών με τρεχούμενο νερό από τα οποία θα προμηθεύονταν οι στάβλοι τις απαραίτητες ποσότητες νερού, για να εξυπηρετήσουν τις καθημερινές τους ανάγκες.³⁹

Το κτίριο του στάβλου τοποθετούνταν συνήθως κοντά στα όρια του κτήματος, ενώ γύρω του εκτείνονταν εύφορες εκτάσεις, οι *αυλές*, οι οποίες χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή οπωροκηπευτικών αφού τα σιτηρά, τα οποία δεν είχαν ανάγκη για συνεχές πότισμα, φυτεύονταν σε μεγαλύτερα και πιο απομακρυσμένα κτήματα, τους *κάμπους*.⁴⁰

Ο στάβλος χτιζόταν με τέτοιο τρόπο ώστε τα περισσότερα ανοίγματά του, όπως και η κεντρική είσοδος να έχουν προσανατολισμό προς την ανατολή. Εξαίρεση αποτελούσαν τα μικρά ανοίγματα στα μητάτα (στάβλοι κτηνοτρόφων), τα οποία χρησίμευαν στην παραγωγή τυροκομικών προϊόντων, τα οποία έπρεπε να έχουν προσανατολισμό προς τον βορρά αφού ο βορινός άνεμος βοηθούσε στην σκλήρυνση των τυριών.

Η *άλωνα* έπρεπε να βρίσκεται σε σημείο με ζέστη και ισχυρούς ανέμους για την διευκόλυνση της διαδικασίας διαχωρισμού των άχερων από τον καρπό κατά το αλώνισμα. Συνήθως την τοποθετούσαν σε σημείο με βόρειους ανέμους, που ήταν πιο συχνοί, το καλοκαίρι, που αποτελούσε περίοδο θερισμού και αλωνισμού.

Ο στάβλος και το κτήμα πάντα οριοθετούνταν και διαχωρίζονταν από τις γύρω εκτάσεις με χαμηλό τοίχο από ξερολιθιά, το *τοιχογύρισμα*.

5.2 Όλυμπος:

Οι στάβλοι στην Αυλώνα έχουν κυρίως προσανατολισμό προς την δύση, αφού είναι χτισμένος όλος ο οικισμός στον δυτικό λόφο που οριοθετεί το οροπέδιο.

Τοποθετούνται στα μπροστά όρια του οικοπέδου, έτσι ώστε η είσοδος σε αυτούς να γίνεται από τους δρόμους που διασχίζουν τον οικισμό.

³⁹Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «Γονυκλινείς στα άγνωστα ρεποθέμελα του στάβλου που μας ανέθρεψε», Καρπαθιακή Ηχώ, σελ. 24.

⁴⁰<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>

Στις κάτω Ρούγες, όπου τα κτήματα είναι πιο πεδινά και ευρύχωρα, οι άλωνες τοποθετούνται στο εμπρόσθιο μέρος του στάβλου, όπου οι άνεμοι και ο ήλιος είναι πιο ισχυροί. Ενώ αντίθετα στις άνω Ρούγες όπου τα οικόπεδα είναι μικρότερα, πιο μακρόστενα και με πιο έντονη κλίση, κριτήριο για την τοποθέτηση της άλωνας, δεν αποτελεί ο άνεμος αλλά ο επαρκής χώρος. Ως αποτέλεσμα αυτού παρατηρούμε πως τα περισσότερα *αλώνια* βρίσκονται στο πίσω μέρος των στάβλων, βόρεια.

Εικόνα 54: Κάτοψη οικισμού Αυλώνας (Όλυμπος).

Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις, γύρω από τον στάβλο δεν υπήρχαν αρόσιμες εκτάσεις λόγω ανεπάρκειας χώρου. Οι αρόσιμες εκτάσεις συγκεντρώνονταν χαμηλά στο δυτικό, επίπεδο τμήμα του οικισμού και στον απέναντί λόφο.

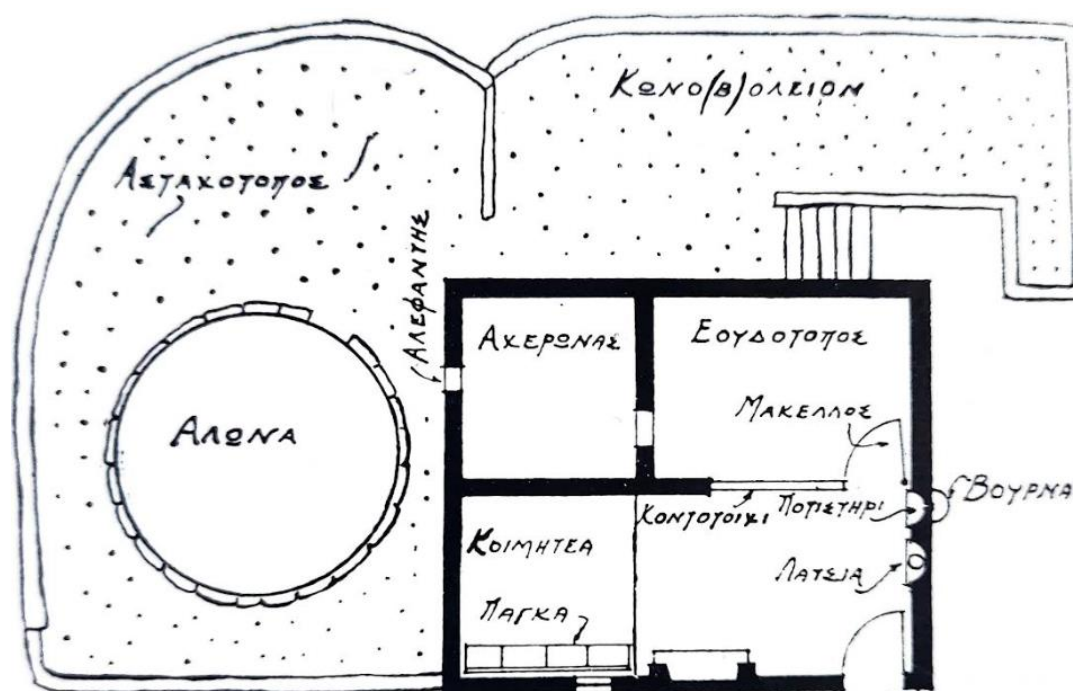

Εικόνα 55: Κάτοψη οικισμού Αυλώνας (Όλυμπος).

Ο στάβλος με το μικρό κτήμα του οριοθετούνταν με τον *ρουτόιχο* (χαμηλός τοίχος περιφραξης). Δίπλα στην άλωνα βρισκόταν ο *ασταχότοπος*, ο οποίος

αποτελούσε κομμάτι της ιδιοκτησίας όπου χρησίμευε για την τοποθέτηση των άχερων πριν το αλώνισμα.

Τέλος το κωνοβόλειο, που δεν εντοπίζεται σε όλους τους στάβλους της Αυλώνας, χωροθετούνταν δίπλα στην άλωνα και καλλιεργούνταν τον Χειμώνα, ενώ κοντά στην εποχή του αλωνισμού χρησίμευε ως τόπος σταβλισμού των απαραίτητων για την διαδικασία ζώων, το βράδυ.⁴¹

Εικόνα 56: Γεωργικός στάβλος στην Αυλώνα (Όλυμπος).

5.3 Τρίστομο:

Η διάταξη του στάβλου σε σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο του και τα βοηθητικά κτίσματα στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος, στο Τρίστομο, διαφέρει από τις προηγούμενες δύο περιπτώσεις αφού όλη η δομή του οικισμού φαίνεται να βασίζεται στο ρέμα, το οποίο διέσχισε την περιοχή. Οι στάβλοι χτίζονται κυρίως στα όρια του ποταμού και κάποιοι ελάχιστοι σε οικόπεδα πιο μακριά από αυτόν, με αποτέλεσμα ο προσανατολισμός των κύριων όψεων των στάβλων να είναι είτε προς την ανατολή, είτε προς την Δύση, ανάλογα σε ποια όχθη του ποταμού ήταν χτισμένοι.

Σε όλο τον οικισμό παρατηρούμε πως η θέση της άλωνας είναι κυρίως δίπλα στους στάβλους και σε λίγες περιπτώσεις πίσω από αυτούς σε μεγαλύτερο υψόμετρο και με προσανατολισμό προς τον βορρά. Η επιλογή της θέσης των

⁴¹Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ. 52, 53, 54.

αλώνων πιθανόν να έγινε έτσι, ώστε να καταφέρουν να εξασφαλίσουν την μεγαλύτερη ποσότητα ανέμου, αφού το καλοκαίρι που αποτελεί περίοδο θερισμού και αλωνισμού οι βορεινοί άνεμοι είναι πιο συχνοί και επίσης η μόνη πηγή ανέμου στον οικισμό ήταν ο βορράς, αφού ανατολικά, δυτικά και νότια περικλείεται από ψηλά βουνά, τα οποία θα διέκοπταν τους ανέμους οι οποίοι ήταν απαραίτητοι για τον αλωνισμό.

Εικόνα 57: Κάτοψη μέρους, του οικισμού Κοίλιος, στο Τρίστομο.

5.4 Σαρία:

Στον αγροτικό οικισμό Άργος στην Σαρία δεν υπάρχει συγκεκριμένη τοποθέτηση και προσανατολισμός των κτισμάτων. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στην έλλειψη χώρου αφού ο οικισμός βρισκόταν στην κορυφή του λόφου, τα οικόπεδα ήταν μικρά και οι στάβλοι σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους.

Λόγω της μικρής χωρητικότητας των οικοπέδων οι άλωνες εφάπτονταν συχνά σε κάποιο εξωτερικό τοίχο του στάβλου και τα κτήματα που χρησιμοποιούσαν για τις καλλιέργειες εκτείνονταν γύρω από τον οικισμό.

Εικόνα 58: Κάτοψη του οικισμού Άργος, στην Σαρία.

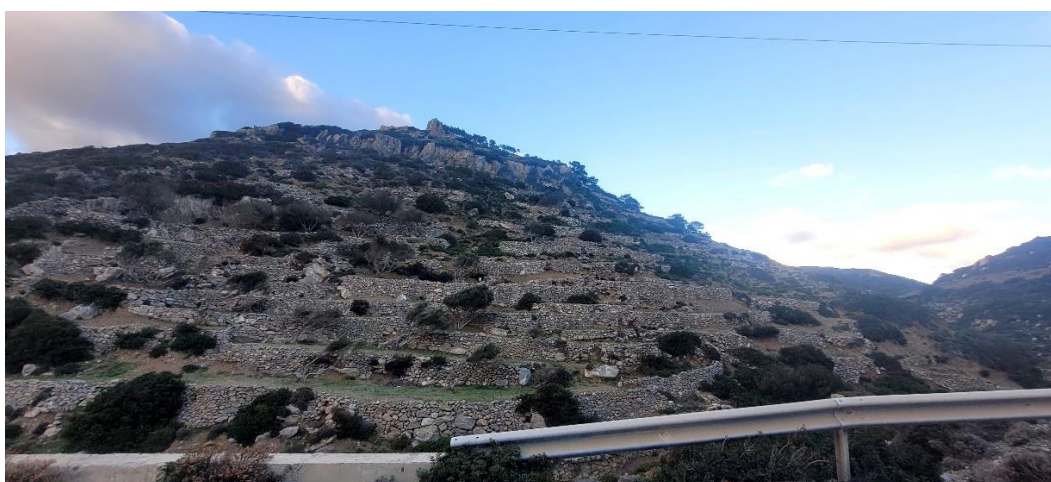
Εικόνα 59: Κάτοψη αγροτικού οικισμού, στην Σαρία.

5.5 Λώροι:

Οι λώροι συνήθως χρησιμοποιούνταν σε οικόπεδα άγονα λόγω της κλίσης τους, έτσι ώστε να καθίστανται καλλιεργήσιμα. Ανάλογα με την κλίση, τον τύπο του εδάφους και τον τύπο της πέτρας, που χρησιμοποιούσαν χώριζαν το υπό κλίση οικόπεδο, ανά κάποια μέτρα σε μικρότερα επίπεδα τμήματα, τους λώρους, οι οποίοι στηρίζονταν με τοιχία ξερολιθιάς, τα οποία εμποδίζουν την υποχώρηση του χώματος από κατολισθήσεις ή βροχές. Τα τοιχία αυτά χτίζονταν χωρίς συνδετικό υλικό, τοποθετώντας λίθους, ταιριαστά, τον ένα πάνω στον άλλο, έτσι ώστε αν υποχωρήσει ένας οι υπόλοιποι να παραμείνουν στην θέση τους. Η είσοδος από τον ένα λώρο στον άλλο γινόταν συνήθως από τις άκρες τους μέσω μικρών μονοπατιών.

Εικόνα 60: Αγρόκτημα διαμορφωμένο με λώρους, στην περιοχή Κυμαρέα, έξω από το χωριό της Ολύμπου.

Εικόνα 61: Αγρόκτημα διαμορφωμένο με λώρους, έξω από το χωριό της Ολύμπου.

Εικόνα 62: Αγρόκτημα διαμορφωμένο με λώρους, έξω από το χωριό του Όθους.

Εικόνα 63: Αγρόκτημα διαμορφωμένο με λώρους, στην περιοχή Αλεμονήτρια, έξω από το χωριό της Ολύμπου.

6. ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΔΟΜΗΣΗΣ ΣΤΑΒΛΩΝ:

Το νησί της Καρπάθου φημιζόταν από την αρχαιότητα, για τους τεχνίτες του, οι οποίοι συνέβαλαν σημαντικά στην ανοικοδόμηση κατοικιών, στάβλων και άλλων σημαντικών κτιρίων του νησιού, όπως και σε γύρω νησιά, Αίγυπτο και Μικρά Ασία.

Στην ανοικοδόμηση των στάβλων, συνήθως συμμετείχαν και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες από τις γύρω περιοχές, οι οποίοι προσέφεραν αφιλοκερδή εργασία και σε αντάλλαγμα ο ιδιοκτήτης – νοικοκύρης, τους προσέφερε γεύμα μετά το πέρας των εργασιών.⁴²

Η κατασκευή των στάβλων συνηθιζόταν να γίνεται με υλικά τα οποία συλλέγονταν, κυρίως από την γύρω περιοχή, αφού η μεταφορά υλικών από πιο απομακρυσμένες περιοχές ήταν δύσκολη, διότι γινόταν με τα χέρια ή με την βοήθεια ζώων(π.χ. μουλάρια).

Αρχικά έσκαβαν περίπου στα 0.60 – 0.80 m κάτω από την επιφάνεια του εδάφους, λάκκο, βασισμένο στην εξωτερική περίμετρο του στάβλου που θα έχτιζαν στην συνέχεια. Έπειτα έχτιζαν τα τοιχώματά του με λίθους, σχηματίζοντας τοίχο περίπου 0.40 – 0.50 m πάχος και ύψος όσο το βάθος του λάκκου. Η παραπάνω κατασκευή αποτελούσε τα θεμέλια του στάβλου και τα δομικά υλικά της ήταν λίθοι, ίδιοι με αυτούς που θα χρησιμοποιούνταν για την ανοικοδόμηση του στάβλου, πηλόχωμα, μικρά αδρανή υλικά και μικρή ποσότητα άχυρου. Στο τέλος ξαναγέμιζαν τα κενά του λάκκου με χώμα.

Στην συνέχεια πάνω στα θεμέλια, στηριζόταν η τοιχοποιία του στάβλου, η οποία συνήθως κατασκευαζόταν από λαξευμένους λίθους (ατσαλόπετρες) στις γωνίες και ημιλαξευμένους στην υπόλοιπη επιφάνειά τους. Οι λίθοι που επιλέγονταν ήταν αυξημένης σκληρότητας, όπως σχιστόλιθους κυρίως στο βόρειο τμήμα του νησιού και στις πιο ορεινές περιοχές και ασβεστόλιθους, κυρίως στο νότιο τμήμα του. Σε κάποιες περιπτώσεις, αν ήταν αδύνατη η εύρεση σκληρών λίθων στην περιοχή χρησιμοποιούσαν πωρόλιθους (συνήθως σε παραθαλάσσιες περιοχές). Οι παραπάνω λίθοι ονομάζονταν αγκωνάρια και οι τεχνίτες τους έχτιζαν μπατικά, δηλαδή τους τοποθετούσαν τον ένα πάνω στον άλλο, έτσι ώστε, η πιο φαρδιά τους πλευρά, να ακουμπά στον από κάτω λίθο, με αποτέλεσμα, να καλύπτεται όλο το πάχος του τοίχου με ένα λίθο. Αυτή η πρακτική εφαρμοζόταν πάντοτε και στις γωνίες του κτίσματος εξασφαλίζοντας έτσι την ευστάθειά του. Το πάχος των τοίχων, των στάβλων κυμαινόταν από 0.45 μέχρι 0.60 m.

⁴²Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ. 16.

Εικόνα 64: Μπατική τοιχοποιία σε στάβλο στην περιοχή Συκέλαος (Πυλές).

Εικόνα 65, 66: Λαξευμένοι λίθοι σε γωνία τοιχοποιίας σε στάβλο έξω από το χωριό Πυλές, Μπατική τοιχοποιία σε στάβλο στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

Ως συνδετικό υλικό των λίθων χρησιμοποιούσαν το ατσαλοχάλικο, ένα λεπτόκοκκο αδρανές υλικό που προερχόταν από την θραύση λίθων υψηλής σκληρότητας, το οποίο συνδύαζαν με λάσπη από πηλόχωμα που συνέλεγαν από τις γύρω περιοχές και σε κάποιες περιπτώσεις προσέθεταν και μικρή ποσότητα αχύρου. Το πρώτο στρώμα επιχρίσματος των τοιχοποιιών αποτελούνταν επίσης από λάσπη, πηλόχωμα και άχυρα, πάνω από αυτό

τοποθετούσαν ένα μίγμα άμμου θαλάσσης με ασβέστη και όταν στέγνωνε, το έβαφαν λευκό με ασβέστη.

Εικόνα 67: Τμήμα επιχρισμένης τοιχοποιίας στάβλου, με πηλόχωμα και άχυρα, στην περιοχή Εξήλες (Μενετές).

Η κατασκευή του δώματος αποτελούσε το πιο δύσκολο κομμάτι της κατασκευής του στάβλου, αφού ήταν αρκετά απαιτητική και χρονοβόρα για τα δεδομένα της τότε εποχής. Σε πρώτη φάση ως δοκάρια χρησιμοποιούνταν κλαδιά μεγάλου πάχους ή κορμοί δέντρων, τα οποία ονομάζονταν *τράβες* και τοποθετούνταν στην κορυφή των τοιχωμάτων του στάβλου, με μικρή κλίση, έτσι ώστε όταν διαμορφωθεί το τελικό δώμα να μην συγκρατεί τα βρόχινα νερά στην επιφάνειά του. Οι *τράβες* συνήθως προέρχονταν από ξύλο ελιάς, κυπαρισσιού, ασκελίνου ή κέδρου, ανάλογα με το τι υπήρχε στην γύρω περιοχή και τοποθετούνταν κατά μήκος της μικρής διάστασης της ορθογώνιας κάτοψης, κάθε χώρου. Τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιούσαν *κατράνια*, τα οποία αποτελούσαν δοκάρια, που ξεβράζονταν από την θάλασσα, προέρχονταν από ναυάγια και χαρακτηρίζονταν από μεγαλύτερη αντοχή και μήκος, το οποίο βοήθησε στην δημιουργία μεγαλύτερων χώρων.⁴³

⁴³Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ. 20 – 29.

Εικόνα 68: Δώμα με τράβες και σκιάκια στάβλου στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο.

Πάνω στις *τράβες* τοποθετούσαν και άπλωναν τα *σκιάκια*, που ήταν χοντροί βλαστοί ασκέλινου, που αποτελούσε ξύλο δύσκαμπτο και ανθεκτικό στις καιρικές και περιβαλλοντικές συνθήκες ή καλάμια, τα οποία όμως χρειάζονταν αλλαγή ανά τακτά χρονικά διαστήματα, αφού σάπιζαν.

Εικόνα 69: Δώμα με τράβες και σκιάκια στάβλου στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο.

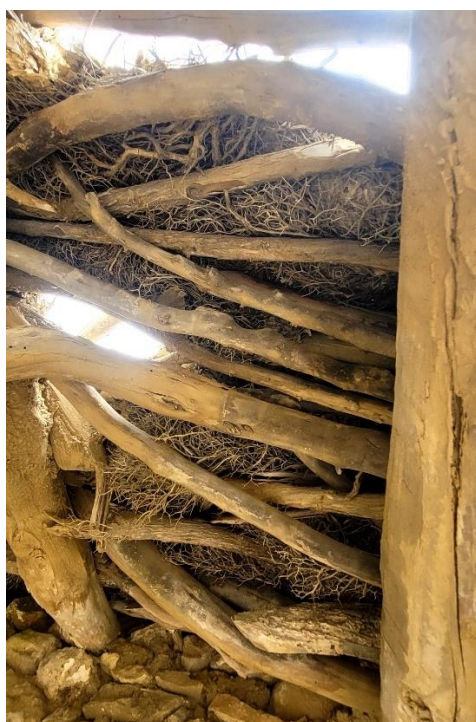

Εικόνα 70: Δώμα με κατράνια και καλάμια στάβλου στο χωριό της Αρκάσας.

Πάνω από αυτά, τοποθετούσαν θαμνώδη φυτά όπως ασιές και θυμάρι, ενώ σε πιο παραθαλάσσιες περιοχές τοποθετούσαν και φύκια. Στην συνέχεια τοποθετούσαν παχύ στρώμα λάσπης από πηλό, το οποίο πατούσαν με ειδικό εργαλείο, τον *μαλλά*. Το στρώμα πηλού καλυπτόταν από άλλο στρώμα αργιλοπηλού, ο οποίος συνέβαλε στην υδατοπροστασία του δώματος και πάνω από αυτό, στρωνόταν λεπτότερο στρώμα, αργιλώδες, γκρι χώματος, που ονομαζόταν πατελιά και το πατούσαν με βαριές, στρογγυλές πέτρες, μέχρι να σκληρύνει και να γίνει συμπαγές. Έτσι επιτυγχανόταν η μόνωση και η στεγανοποίηση των δωματίων. Το τελικό δώμα είχε μέγιστο πάχος 0.20m.

Εικόνα 71: Δώμα σε στάβλο στην περιοχή Εξήλες (Μενετές).

Εικόνα 72: Δώμα σε στάβλο στην περιοχή Εξήλες (Μενετές).

Για την συντήρηση των δωμαίων, κάθε δύο με τρία χρόνια, πρόσθεταν πατελιά, αφού χανόταν κάποια ποσότητα, κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω των βροχών, απομάκρυναν μικρές πέτρες που μπορεί να είχαν βγει στην επιφάνεια και τυχόν βλάστηση που δημιουργούνταν, έκλειναν τις τρύπες για να αποφύγουν την δημιουργία φωλιών τρωκτικών, ερπετών ή εντόμων, που θα προκαλούσαν βλάβη στο δώμα και πατούσαν ξανά τη νέα πατελιά μέχρι να γίνει σκληρή και συμπαγής.

Εικόνα 73: Δώμα που έχει διασωθεί η τελική του μορφή στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο.

Εικόνα 74: Δώμα με τράβες και σκιάκια στάβλου στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο

Το δάπεδο του στάβλου στρωνόταν με λάσπη από *βουτσές* (κόπρانا μοσχारीών) και νερό, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις πρόσθεταν και μικρή ποσότητα πηλού για να γίνει πιο λείο και σταθερό. Επίσης το επίχρισμα των στάβλων αποτελούνταν από μίγμα πηλού και άχυρου.

Για να κατασκευάσουν την εστία – τζάκι, αρχικά δημιουργούσαν δύο παράλληλους, χαμηλούς πέτρινους τοίχους, τα *κούμιλα*, στα οποία στήριζαν το τσουκάλι και ανάμεσά τους άναβαν την φωτιά. Το άνοιγμα του τζακιού ήταν

ορθογώνιο ή ημικυκλικό και πάνω από αυτό προεξείχαν μικρές λίθινες πλάκες, το *φουάρο*, το οποίο χρησίμευε για να ακουμπάνε πράγματα. Σε πρώτη φάση τα τζάκια δεν είχαν *ανακαπνέες* (καπνοδόχους), όμως στην συνέχεια δημιουργήθηκαν εξωτερικές, οι οποίες ήταν και αυτές λίθινες, στην βάση τους είχαν ίδιες διαστάσεις με την εστία εσωτερικά και όσο πλησίαζαν προς το δώμα στένευαν και εσωτερικές οι οποίες προεξείχαν του τοίχου και διέκοπταν την οροφή, καταλήγοντας πάνω από το δώμα. Το τελείωμα τους χτιζόταν τετράγωνο, με λίθους 0.15 m και στην κορυφή τους έχτιζαν μικρή δίρριχτη στέγη.⁴⁴

Εικόνα 75: Στάβλος με ορθογώνιο άνοιγμα τζακιού και εσωτερική ανακαπνέα και στάβλος με ημικυκλικό άνοιγμα τζακιού, έξω από το χωριό Πυλές.

Εικόνα 76: Στάβλος με εξωτερική ανακαπνέα στην περιοχή Κούρι (Βωλάδα).

⁴⁴Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ. 26, 27.

Εικόνα 77: Στάβλος με εξωτερική ανακαπνέα έξω από τον οικισμό Φοινίκι (Αρκάσα).

Εικόνα 78: Κορυφή ανακαπνέας, σε στάβλο στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο.

Για τα παράθυρα και το άνοιγμα του *κούρπιθα* χρησιμοποιούσαν πωρόλιθο για την κατασκευή του πρεκιού, αφού λόγο της πιο μαλακής σύστασής του, ήταν πιο εύκολος στο λάξευμα. Αντίθετα το πρέκι των θυρών, συνήθιζε να είναι ξύλινο, εκτός από κάποιες περιπτώσεις, όπου οι ιδιοκτήτες χρησιμοποιούσαν λαξευμένους λίθους (συνήθως πωρόλιθο), για να αποφύγουν την γρήγορη φθορά του, λόγω περιβαλλοντικών συνθηκών ή εντόμων. Σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιούσαν έναν ή δύο λίθους ανάλογα με το πάχος της θύρας. Στην περίπτωση που χρησιμοποιούνταν δύο λίθοι, για λόγους ευστάθειας, τοποθετούνταν αναμεσά τους πωρόλιθο κατάλληλου μήκους και πάχους και οι άκρες τους στηρίζονταν στα τοιχώματα της θύρας. (Εικόνα 76)

Κάποιοι επέλεγαν να τοποθετήσουν πάνω από το πρέκι της πόρτας κομμάτι πωρόλιθου, με χαραγμένα τα αρχικά της οικογένειας και διάφορα σχήματα, όπως στάχια, πουλιά κ.α. Σε όλους όμως τους στάβλους τοποθετούσαν πάνω από την θύρα φαρδύ γέισο (συνήθως σχιστόπλακες), για προστασία

από την βροχή.⁴⁵ Οι θύρες συνήθως ήταν ξύλινες και είχαν δύο φύλλα, το ένα κάτω από το άλλο, έτσι ώστε να μπορούν να ανοιγοκλείνουν ανεξάρτητα.

Εικόνα 79: Στάβλος με πρέκι θύρας από πωρόλιθο, στην περιοχή Εξήλες (Μενετές).

Εικόνα 80: Στάβλος με πρέκι θύρας από πωρόλιθο, στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

Εικόνα 81: Στάβλος με ξύλινο πρέκι θύρας στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο.

⁴⁵<https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>

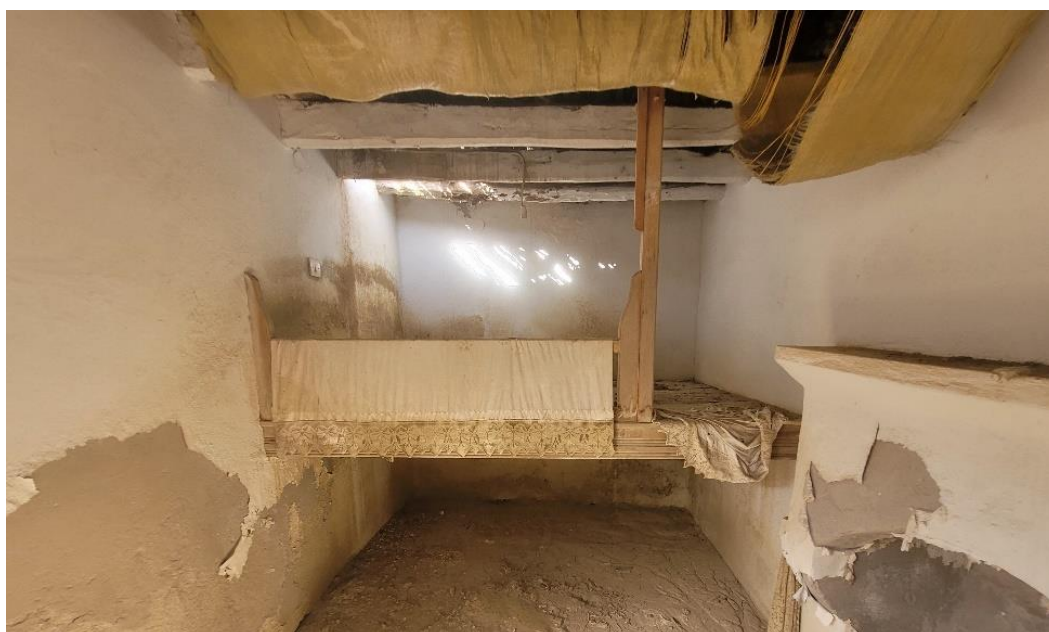
Οι κρεατσουλές που αποτελούσαν μάλλον πρωταρχική μορφή των σοφάδων αρχικά αποτελούσαν μια ελαφρώς υπερυψωμένη από το δάπεδο κατασκευή από λίθους, η οποία χρησίμευε ως χώρος ύπνου. Στην συνέχεια η κατασκευή αυτή υπερυψώθηκε ξανά και εξελίχθηκε σε πέτρινο τοίχο όπου πάνω του στηρίζονταν ξύλινες επίπεδες τάβλες και τελικά μετεξελίχθηκε σε αρκετά υπερυψωμένη, ολοκληρωτικά ξύλινη κατασκευή, η οποία πλέον στηριζόταν στα τοιχώματα του στάβλου.

Εικόνα 82: Στάβλος με πρωταρχικό τύπο κρεατσουλάς στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο.

Εικόνα 83: Στάβλος με κρεατσουλά σε στάβλο στην περιοχή Συκέλαος (Πυλές).

Εικόνα 84: Στάβλος με σοφά στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

Ο ξυλόφουρνος εξωτερικά κατασκευαζόταν με λιθοδομή, όπως και ο υπόλοιπος στάβλος, ενώ το εσωτερικό του αποτελούνταν από ένα θόλο, κατασκευασμένο από θραυσμένα κεραμικά (τούβλα) και πηλό. Αυτή η δομή βοηθούσε στο να συγκρατεί θερμότητα και αφού σβήσει η φωτιά, έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί η διαδικασία του φουρνίσματος.

Εικόνα 85: Φουρνοκέλλι σε στάβλο στην περιοχή Λάι (Μενετές).

Το δάπεδο της άλωνας κατασκευαζόταν με τον ίδιο τρόπο με το δάπεδο του στάβλου (λάσπη από βουτσές και πηλό), ενώ τα τοιχώματά της δημιουργούνταν από σχιστόπλακες, μεγάλου μεγέθους, οι οποίες τοποθετούνταν όρθιες, η μία δίπλα στην άλλη, δημιουργώντας στο εσωτερικό τους τον κυκλικό χώρο της άλωνας.

Εικόνα 86: Άλωνα σε στάβλο στην περιοχή Συκέλαος Πυλές).

Εικόνα 87: Άλωνα σε στάβλο στον Οικισμό Λευκός στο Μεσοχώρι.

Οι λώροι (αν υπήρχαν) και οι περιφράξεις χτίζονταν με ξερολιθιά χωρίς κάποιο συνδετικό υλικό. Τοποθετούσαν λίθους ταιριαστά τον ένα πάνω στον άλλο, έτσι εξασφαλιζόταν και η μεγαλύτερη ευστάθεια τους αφού με την υποχώρηση ενός, δεν υποχωρούσαν και οι υπόλοιποι, που ήταν «σφηνωμένοι» μεταξύ τους.

Εικόνα 88: Αγρόκτημα χωρισμένο με λώρους έξω από το χωριό της Αρκάσας.

Εικόνα 89: Αγρόκτημα με μεγάλη κλίση, χωρισμένο με λώρους έξω από το χωριό του Όθους.

Τέλος οι βοηθητικοί χώροι όπου στεγάζονταν τα λιγότερο χρήσιμα ζώα (χοιροκέλια, μάντρες) , χτίζονταν με ξερολιθιά και τα δώματά τους είτε αποτελούσαν μία λιγότερο περίπλοκη μορφή του δώματος του στάβλου, είτε στεγάζονταν σε σπήλαια ή κάτω από κάποιο θαμνώδες φυτό, όπως ο σχοίνος. Τα δάπεδά τους δεν τα επεξεργάζονταν όπως το δάπεδο του στάβλου και της άλωνας, μόνο τα έκαναν πιο επίπεδα αν χρειαζόταν.

Εικόνα 90: Μάντρα για αιγοπρόβατα στον αγροτικό οικισμό της Αυλώνας.

7. Ο ΣΤΑΒΛΟΣ ΣΗΜΕΡΑ:

Οι στάβλοι στην σημερινή εποχή δεν θυμίζουν σχεδόν σε τίποτα τις παραδοσιακές αγροικίες του παρελθόντος, αφού οι περισσότεροι έχουν υποστεί «βίαιες» ανακαινίσεις, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα όχι μόνο την αλλαγή της χρήσης τους αλλά και κατά συνέπεια την αλλαγή της μορφής τους. Οι κάποτε ζωντανές αγροικίες της Καρπάθου, που αποτελούσαν κέντρο οικονομίας και κοινωνικής ζωής, σήμερα διατηρούν τα κουφάρια τους έχοντας χάσει τον χαρακτήρα και την χρήση τους αφού πλέον είτε είναι ερειπωμένα κτίσματα απομεινάρια της μνήμης μίας άλλης εποχής, είτε έχουν μετατραπεί σε εξοχικά, μόνιμες κατοικίες ή τουριστικά καταλύματα.

Σημαντικότερες από τις αλλαγές που έχουν υποστεί, αποτελούν η αντικατάσταση του παραδοσιακού χωμάτινου δώματος με τα ξύλινα δοκάρια, όπως και του δαπέδου από βουτσές (πατημένη λάσπη από κόπρανά μοσχारीών) με νέα από οπλισμένο σκυρόδεμα. Στην συνέχεια καθιερώθηκε μία τάση για επίπεδα δώματα, που είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση τις διαφοράς υψών των δωμαίων, αφού πλέον όλοι οι χώροι ανεξαρτήτως χρήσης έχουν ίδιο ύψος γεγονός που οδηγεί πάλι στην πρωταρχική μορφή του στάβλου με τις ορθογώνιες όψεις.

Εικόνα 91: Στάβλος μετά από ανακαίνιση στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

Το επίχρισμα των στάβλων πλέον αποτελείται από τσιμέντο, ασβέστη και νερό και η τελική του μορφή είναι λεία σε αντίθεση με το παραδοσιακό επίχρισμα από πηλόχωμα και άχυρο. Επίσης οι παραδοσιακοί στάβλοι συνήθιζαν να χρωματίζονται άσπροι με ασβέστη. Σήμερα εντοπίζουμε στάβλους σε διάφορες χρωματικές αποχρώσεις, οι οποίες ουδεμία σχέση έχουν με την παλαιά παραδοσιακή εικόνα των στάβλων.

Εικόνα 92: Στάβλος μετά από ανακαίνιση στην περιοχή Άγιος Ιωάννης, Αφιάρτης (Μενετές).

Εικόνα 93: Στάβλος μετά από ανακαίνιση στην περιοχή Σταυρί (Μενετές).

Εικόνα 94: Στάβλος μετά από ανακαίνιση στην περιοχή Εξήλες (Μενετές).

Εικόνα 95: Στάβλος μετά από ανακαίνιση στην περιοχή Λάι (Μενετές).

Σύμφωνα με τις σημερινές ανάγκες των κατοίκων των στάβλων προστίθενται σε αρκετούς επιπλέον χώροι, όπως χώροι υγιεινής και ύπνου. Επίσης οι υπάρχοντες χώροι αλλάζουν συνήθως χρήση, αφού πλέον δεν υπάρχουν αγροτικές εργασίες και κατά συνέπεια ζώα που πρέπει να στεγαστούν. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω έχουμε την αλλοίωση των κατόψεων, όσο και των όψεων αφού σύμφωνα με τις σημερινές ανάγκες των ανθρώπων, οι στάβλοι με την αρχική τους μορφή δεν είναι κατοικήσιμοι, για αυτό προχωρούν και σε αντικατάσταση των παλαιών κουφωμάτων, με νέας τεχνολογίας, όπως επίσης συχνά προχωρούν και στην δημιουργία νέων για τον επαρκή φωτισμό και αερισμό των κτιρίων.

Εικόνα 96: Στάβλος μετά από ανακαίνιση στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

Με την εγκατάλειψη της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, ταυτόχρονα ερημώνουν και εγκαταλείπονται και οι βοηθητικοί χώροι τους στάβλου, οι οποίοι πλέον δεν έχουν χρήση, όπως οι άλωνες, τα κελιά κ.α. Ο μοναδικός βοηθητικός χώρος του στάβλου που παραμένει σε χρήση, είναι το

φουρνοκέλλι, αφού η παράδοση του φουρνίσματος παραμένει ζωντανή στην Κάρπαθο.

Υπάρχουν επίσης πολλοί στάβλοι, συνήθως οι παλαιότεροι χρονολογικά, οι οποίοι έπεσαν θύματα της αναζήτησης δομικών υλικών σύγχρονων κτιρίων και περιφράξεων, με αποτέλεσμα να γκρεμιστούν.

Εικόνα 97: Ερειπωμένος στάβλος στους πρόποδες του βουνού Χώμαλη (Μενετές).

Τέλος λίγοι είναι οι στάβλοι οι οποίοι συντηρούνται από τους ιδιοκτήτες τους και διατηρούν την αρχική τους μορφή, με μικρές παρεμβάσεις, αλλά έχουν και αυτοί χάσει την χρήση τους.

Εικόνα 98: Στάβλος μετά από ανακαίνιση στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

Εικόνα 99: Πάνωδεξιά στάβλος μετά από ανακαίνιση, κάτω αριστερά ερειπωμένος στάβλος, στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

Εικόνα 100: Πάνω αριστερά ανακαινισμένος στάβλος και κάτω στην μέση και δεξιά ερειπωμένος στάβλος και βοηθητικοί χώροι, στην περιοχή Αφιάρτης (Μενετές).

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

8.1 Ως προς τον Καρπάθικο στάβλο:

Από την παραπάνω ανάλυση των στάβλων , της Καρπάθου καταλήγουμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με τις τυπολογίες των κατόψεών τους, τις όψεις τους και κάποια γενικά, κοινά χαρακτηριστικά τους.

Αρχικά παρατηρούμε πως ο προσανατολισμός τους είναι κυρίως προς τον νότο ή τη δύση, όσο αυτό είναι εφικτό από την γεωμορφολογία του αγροκτήματος. Αυτό συμβαίνει διότι οι βόρειοι άνεμοι στην Κάρπαθο, κυρίως το Καλοκαίρι που αποτελεί περίοδο θερισμού, είναι συχνοί. Για αυτό η κύρια όψη των στάβλων συνήθως έχει διαφορετικό προσανατολισμό από τους ανέμους. Στις βόρειες όψεις των στάβλων τοποθετούνται συνήθως μικρά ανοίγματα για να εισέρχεται ο αέρας στον χώρο παρασκευής τυροκομικών προϊόντων, ο οποίος είναι απαραίτητος για την διαδικασία. Παρατηρούμε επίσης ότι γίνεται προσπάθεια να τοποθετούνται οι άλωνες σε σημεία με έντονους βορεινούς ανέμους, για να διευκολύνεται η διαδικασία αλωνισμού.

Η θέση, το μέγεθος και το σχήμα του στάβλου εξαρτώνται από την χρήση του και την γεωμορφολογία του αγροκτήματος.

Οι χώροι του στάβλου παρατάσσονται ο ένας δίπλα στον άλλο και σχηματίζουν είτε γραμμικές ορθογώνιες κατόψεις (πρωταρχική μορφή), είτε κατόψεις σχήματος Γ (νεότεροι στάβλοι με προσθήκες βοηθητικών χώρων). Η τυπολογία της κάτοψης του κύριου χώρου του στάβλου μένει σχεδόν πάντα σταθερή, ενώ οι βοηθητικοί χώροι διαφοροποιούνται ανάλογα με την χρήση του.

Οι όψεις των στάβλων είναι απλές, με λίγα και μικρών διαστάσεων ανοίγματα και μας βοηθούν να διακρίνουμε από το εξωτερικό του στάβλου τους κύριους από τους βοηθητικούς χώρους μέσω των υψομετρικών διαφορών των δωματίων.

Τα υλικά που χρησιμοποιούνται για την δόμησή τους προέρχονται σχεδόν πάντα από την γύρω περιοχή, για αυτό και διαφέρουν από οικισμό σε οικισμό.

Οι στάβλοι στην Όλυμπο λόγο του ορεινού της χαρακτήρα και κατά συνέπεια της έλλειψης χώρου δεν συνηθίζεται να διαθέτουν πολλούς βοηθητικούς χώρους και η δομή τους παρουσιάζει περισσότερες ομοιότητες με τους παλαιότερους χρονολογικά στάβλους των Κάτω χωριών.

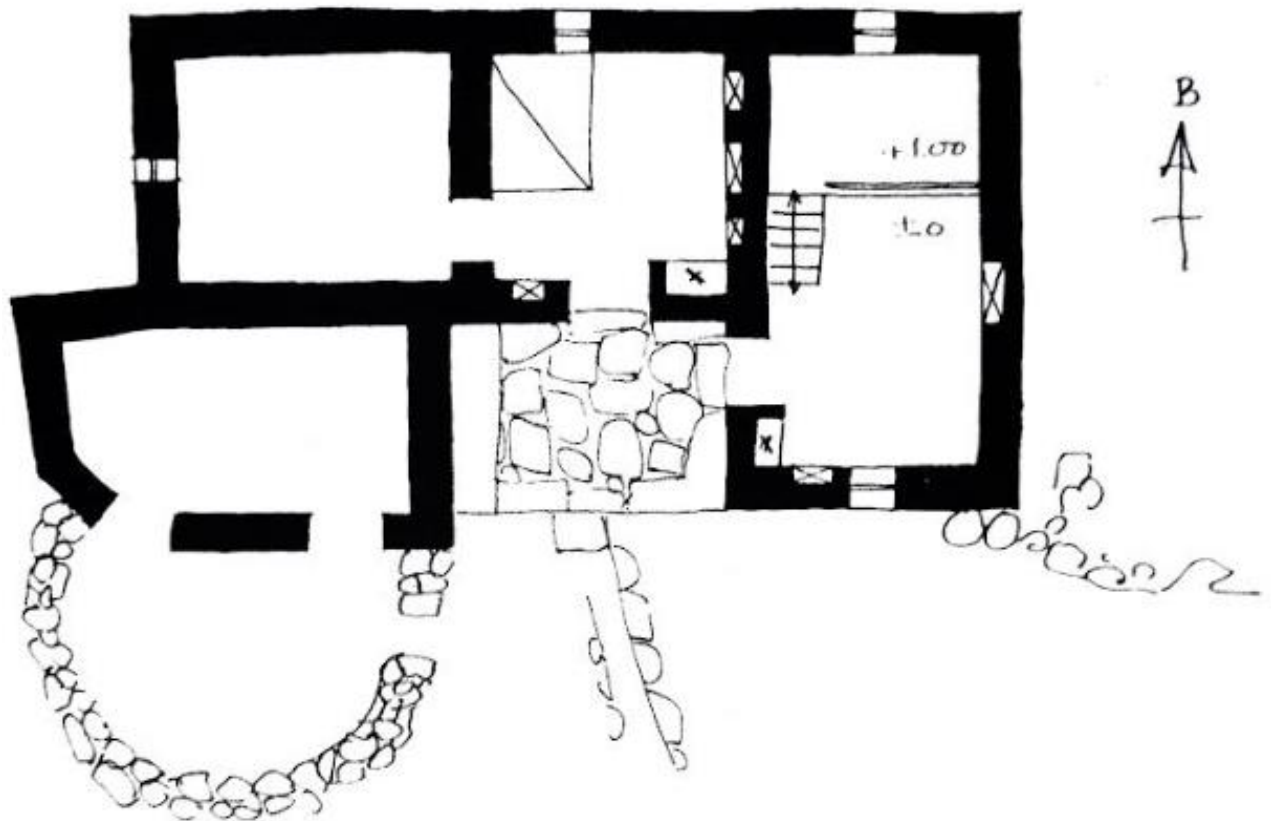
8.2 Από σύγκριση με αγροικίες των Κυκλάδων:

Μετά από σύγκριση των αγροικιών της Καρπάθου με αγροικίες των Κυκλάδων με τις οποίες παρουσιάζουν μικρές ομοιότητες, προκύπτουν

κάποια συμπεράσματα ως προς την μοναδικότητα της δομής του Καρπάθικου στάβλου.

Τα «χωριά» της Μυκόνου

Τα χωριά της Μυκόνου αποτελούνται από επιμήκη κτίσματα που σχηματίζουν συνήθως ορθογώνιες, σχήματος Γ ή σχήματος Π κατόψεις, όπου στεγάζονται τα δωμάτια που προορίζονται για τους ανθρώπους και σε πολλές περιπτώσεις ο φούρνος. Περιμετρικά του κύριου κτίσματος τοποθετούνται είτε εφαιπτόμενα, είτε ως ανεξάρτητα κτίσματα οι βοηθητικοί χώροι όπως τα κελλιά των ζώων, η μάντρα και η άλωνα.⁴⁶ Στον χώρο ύπνου των ανθρώπων υπάρχει είτε χτιστός είτε ξύλινος υπερυψωμένος σοφάς.⁴⁷

Εικόνα 101: Κάτοψη «χωριού» στην Μύκονο.

⁴⁶Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 32.

⁴⁷Κωνσταντινίδης Άρης, 1947, *Δύο «χωριά» απ' τη Μύκονο και μερικές πιο γενικές σκέψεις μαζί τους*, Αθήνα, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.

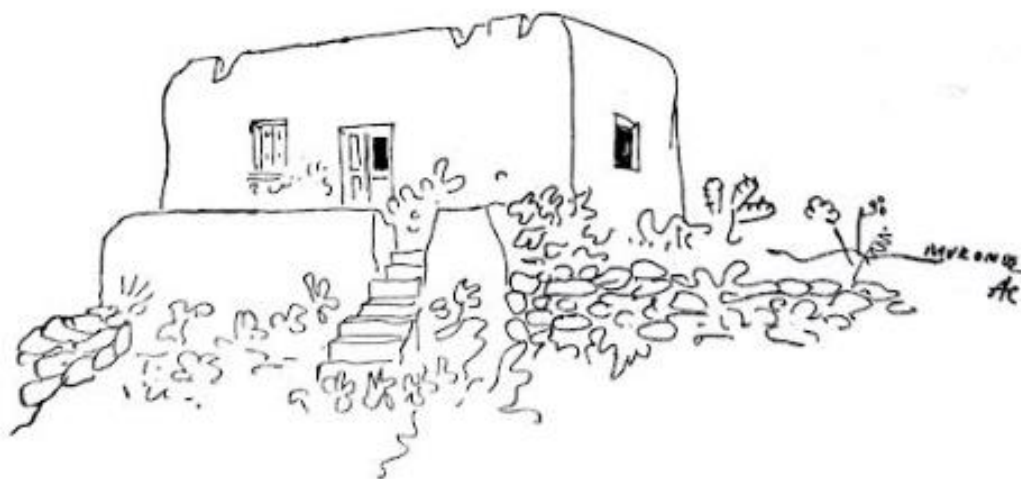
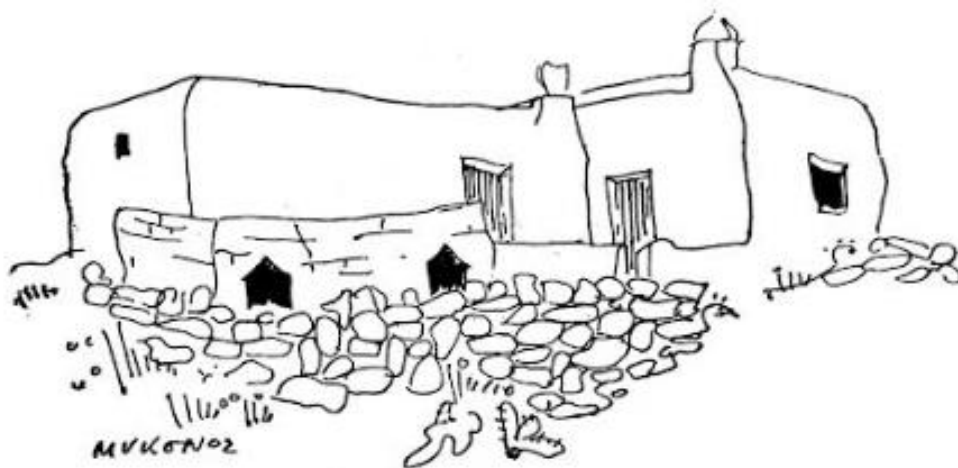

Εικόνα 102: Αναπαράσταση σοφά σε «χωρίο» της Μυκόνου.

Το χωριό αποτελεί λιθόκτιστη κατασκευή, επιχρισμένη εξωτερικά και βαμμένη με ασβέστη. Το δώμα του αποτελείται από ξύλινα δοκάρια, καλάμια, φύκια και πατημένο χώμα.

Τα ανοίγματά του είναι λίγα, με μικρές διαστάσεις και συνήθως αποφεύγεται ο προσανατολισμός τους προς τον βορρά. Η είσοδος στο χωριό γίνεται από την αυλή και κάθε κτίσμα του συγκροτήματος της αγροικίας έχει ξεχωριστή είσοδο. Τέλος κάθε χώρος ανάλογα με το χρονικό διάστημα που χτίστηκε και την χρήση του έχει διαφορετικό ύψος δώματος.⁴⁸

⁴⁸Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 32.

Εικόνα 103: Αναπαράσταση δύο τυπολογιών «χωριών» της Μυκόνου.

Οι «θεμωνιές» της Σύρου

Οι θεμωνιές ξεκίνησαν ως αποθήκες γεωργικού εξοπλισμού και στην συνέχεια εξελίχθηκαν σε αγροτικές κατοικίες, των οποίων οι κατόψεις συνήθιζαν να είναι σχήματος Γ. Σε αυτό τον χώρο στεγάζονταν η κουζίνα, η σάλα, οι κάμαρες και μία στεγασμένη αυλή στην εσωτερική γωνία του Γ όπου τοποθετούνταν και ο φούρνος και οι εισόδους των κύριων χώρων. Γύρω από αυτό το κεντρικό κτίσμα τοποθετούνταν συνήθως εφαπτόμενοι οι βοηθητικοί χώροι, οι οποίοι είχαν ξεχωριστές εισόδους. Τα παράθυρα ήταν λίγα και με μικρές διαστάσεις.

Τα τοιχώματα χτίζονταν με ξερολιθιά και επιχρίονταν εξωτερικά με λάσπη και ασβέστη. Η στέγαση γινόταν με δώμα το οποίο στηριζόταν σε δοκάρια από

κορμούς κυπαρισσιών και αποτελούνταν από καλάμια, φύκια και αργιλόχωμα.⁴⁹

Εικόνα 104: Δύο τυπολογίες θεμωνιών της Σύρου.

Οι «θημωνιές» της Σίφνου

Οι θημωνιές είναι δευτερεύουσες εποχιακές αγροικίες με μονόχωρη, επιμήκη, ορθογώνια κάτοψη, η οποία διαθέτει μία είσοδο στην μεγαλύτερη σε μήκος πλευρά της με προσανατολισμό στον νότο. Οι βοηθητικοί χώροι όπως το μαντρί, το πατητήρι, οι περιστερώνες και οι χώροι σταβλισμού των ζώων συνήθως βρίσκονται γύρω από αυτή και σε κάποιες περιπτώσεις εφάπτονται αυτής.

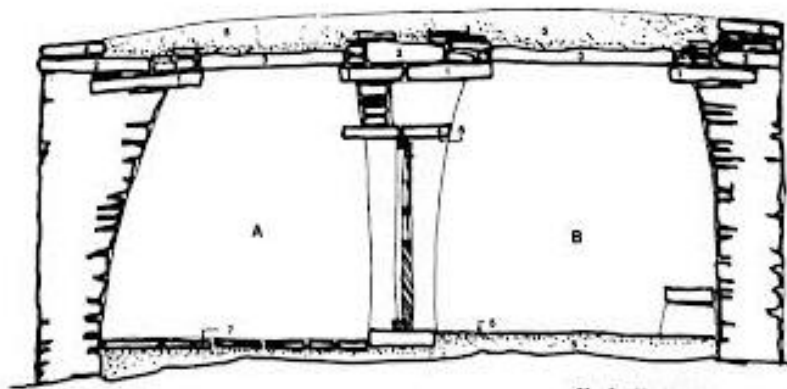
Η δομή των τοίχων είναι από ξερολιθιά, η οποία επιχρίεται εξωτερικά και βάφεται με ασβέστη μόνο στο κτίριο της θημωνιάς. Στεγάζεται με δώμα και τα ανοίγματά της είναι περιορισμένα.⁵⁰

Οι «καθοικίες» της Τζιάς

Οι καθοικίες συνήθως βρίσκονται κοντά σε πηγές και έχουν προσανατολισμό προς τον νότο, όπου και σχηματίζεται η αυλή τους για να την προστατεύσει το κτίσμα από του βόρειους ανέμους. Διαθέτει δύο κύριους, ορθογώνιους χώρους, το στεγάδι και το σταβλί. Το στεγάδι διαθέτει την μία μικρότερη σε μήκος πλευρά του ανοιχτή.

⁴⁹Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 35.

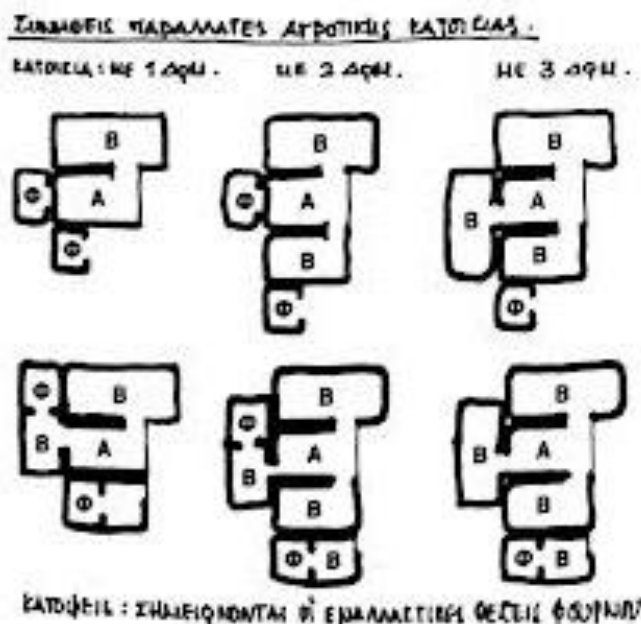
⁵⁰Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 36.

Εικόνα 105: Τομή κατοικίας όπου απεικονίζονται το σταβλί και το στεγάδι.

Τα ανοίγματα είναι μικρά και λιγοστά με τα παράθυρα να βρίσκονται στις μικρότερες σε μήκος πλευρές και οι πόρτες στις μεγαλύτερες. Στο εσωτερικό υπάρχει γωνιακό τζάκι και εντοιχισμένα ντουλάπια με χώρισμα στην μέση. Οι φούρνοι στεγάζονται συνήθως σε ξεχωριστό χώρο εφαιπτόμενο του κύριου κτιρίου.

Οι τοίχοι κατασκευάζονται από λιθοδομή χωρίς κονίαμα, η οποία στην συνέχεια επιχρίεται και ασβεστώνεται. Η τοιχοποιία κατασκευάζεται με εκφορικό σύστημα για την μείωση της επιφάνειας στέγασης και χρησιμοποιούνται σχιστόπλακες για την στέγαση. Τέλος τα ύψη των δωματίων διαφέρουν ανάλογα με την χρήση των χώρων.⁵¹

Εικόνα 106: Διαφορετικοί τύποι κατοικιών στη Τζιά.

⁵¹Κλουτσινιώτη Ράνια και Φαράκλας Νικόλας, 1981, *Τζιά (Κέα)*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 23-27.

Τα «πετροκάλυβα» της Άνδρου

Τα πετροκάλυβα χαρακτηρίζονται από δύο τύπους κατόψεων, την ορθογωνική με την είσοδο στην πιο μακριά πλευρά και αυτή με σχήμα Γ και είσοδο στην εσωτερική γωνία του.

Η τοιχοποιία τους αποτελείται από ξερολιθιά και χτίζεται με εκφορικό σύστημα για την μείωση της επιφάνειας που στην συνέχεια στεγάζεται με λίθους και στηρίζεται πάνω σε δοκάρια από κυπαρίσσι. Τα ανοίγματα είναι ολιγάριθμα και το ύψος των δωματίων εξωτερικά δεν διαφοροποιείται.⁵²

Οι «κατοικίες» της Πάρου

Η κατοικία χαρακτηρίζεται από ελεύθερη κτιριακή διάταξη με ορθογώνιους χώρους και το μέγεθός της εξαρτάται από τις ανάγκες κάθε νοικοκυριού. Το κύριο κτίριο της κατοικίας αποτελείται από επιχρισμένη λιθοδομή που εξωτερικά βαφόταν με ασβέστη και οι όψεις της χαρακτηρίζονται από διαφορετικά ύψη δωματίων που σηματοδοτούν την διαφορετική χρήση των χώρων.⁵³

Εικόνα 107: «Κατοικία» της Πάρου.

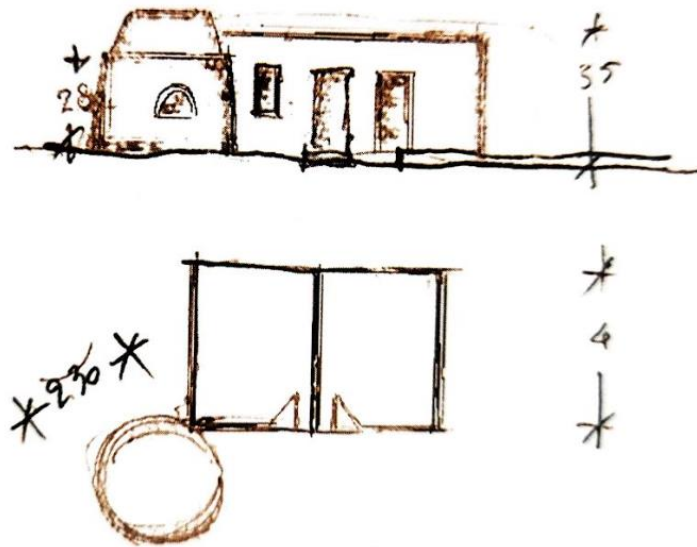
Οι «κατοικίες» της Ανάφης

Η κατοικία της Ανάφης χαρακτηρίζεται επίσης από ελεύθερη κτιριακή διάταξη με ορθογώνιους χώρους. Οι φούρνοι βρίσκονται σε εξωτερικό χώρο, χαρακτηρίζονται από στρογγυλή κάτοψη και διαθέτουν συνήθως πλησίον τους φουρνόσπιτα. Ο αχυρώνας βρίσκεται εξωτερικά της αγροικίας είτε επαπτόμενος της, είτε κοντά στο αλώνι. Οι υπόλοιποι βοηθητικού χώροι είναι επίσης ανεξάρτητοι της κατοικίας.

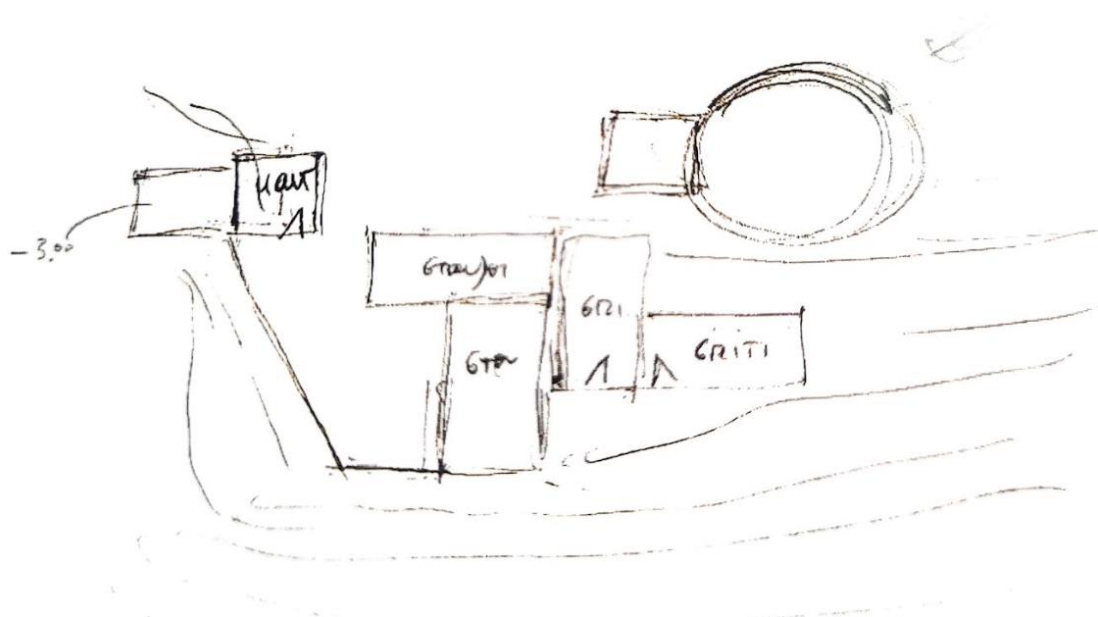
⁵²Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 32.

⁵³Φίλιππα – Αποστόλου Μάρω, 1982, *Πάρος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 34, 35.

Η κατοικία στεγάζεται σε κάποιες περιπτώσεις με δώμα και σε άλλες με θόλο, σε αντίθεση με το μαντρί και τον στάβλο που στεγάζονται μόνο με δώμα. Τα ύψη των δωματίων, των χώρων της κατοικίας δεν διαφοροποιούνται στις όψεις και τα παράθυρα είναι λίγα και με μικρές διαστάσεις.⁵⁴

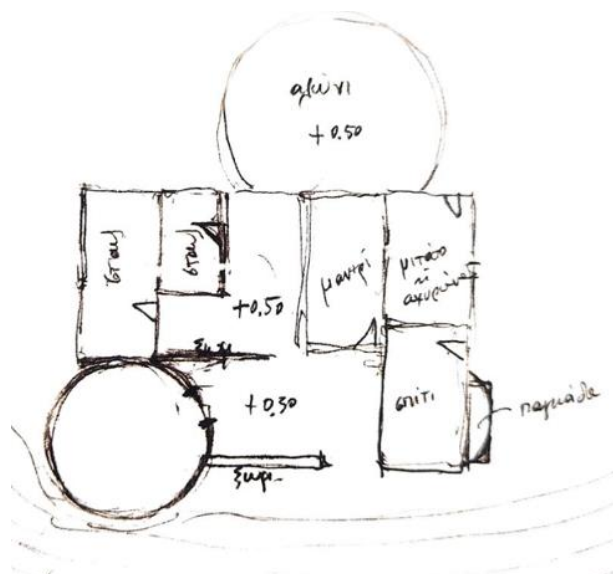

Εικόνα 108: «Κατοικία» της Ανάφης με ορθογώνια επιμήκη κάτοψη.

Εικόνα 109: «Κατοικία» της Ανάφης με ελεύθερη κάτοψη.

⁵⁴Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ.61-167.

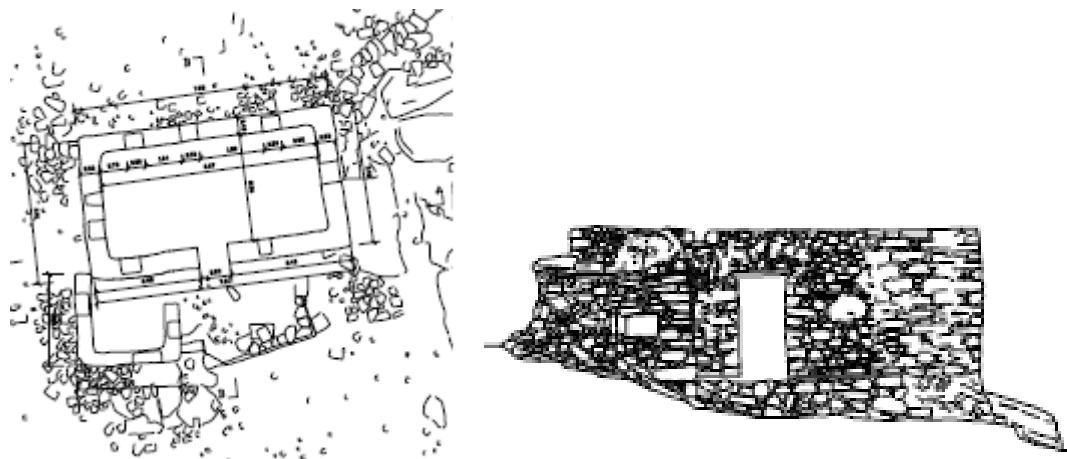

Εικόνα 110: «Κατοικία» της Ανάφης με κάτοψη σχήματος Π.

Τα κελλιά της Δήλου

Τα κελλιά αποτελούνται από έναν κυρίως χώρο και άλλους εφαπτόμενους ή σε μικρή απόσταση από αυτόν με βοηθητικές χρήσεις. Χαρακτηριστικά είναι τα εντοιχισμένα ράφια που διαθέτουν στο εσωτερικό του κύριου χώρου.

Είναι χτισμένα με λίθους και είναι επιχρισμένο το εσωτερικό και το εξωτερικό τους. Τα δώματα αποτελούνταν από ξύλινα δοκάρια, καλάμια, φύκια και χώμα. Τα κουφώματα είναι λίγα και μικρά και τα ύψη των δωματίων διαφοροποιούνται ανάλογα με την χρήση των χώρων.⁵⁵

Εικόνα 111: Κελλίστην Δήλο με κάτοψη σχήματος Γ.

⁵⁵ Αποστολόπουλος Γιάννης, 2024, Τα κελλιά της Ρήνειας, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, σελ. 148-153.

Στην δομή του Καρπάθικου στάβλου εντοπίζουμε αρκετές ομοιότητες με τα παραπάνω νησιά, αλλά και πολλές διαφορές.

Αρχικά φαίνεται πως οι δύο τύποι κατόψεων του παρουσιάζουν ομοιότητα ως προς το σχήμα με τις κατόψεις της Μυκόνου, της Τζιάς, της Άνδρου και της Δήλου. Η ξύλινη υπερυψωμένη κατασκευή του σοφά εντοπίζεται και στην Μύκονο, ενώ τα εντοιχισμένα ντουλάπια με το χώρισμα στην μέση τα συναντάμε και στο νησί της Δήλου, της Σύρου και της Τζιάς. Επιπροσθέτως το φουρνοκέλλι όπου στεγάζεται ο ξυλόφουρνος το συναντάμε με παρόμοια μορφή στις κατοικίες της Τζιάς.

Εικόνα 1112,113: Αριστερά φουρνοκέλλι σε στάβλο στην Κάρπαθο και δεξιά φουρνοκέλλι σε κατοικία στην Τζιά.

Σε όλα τα παραπάνω νησιά παρατηρούμε ότι επικρατεί ο προσανατολισμός προς τον νότο, τα λίγα και μικρά ανοίγματα το επίχρισμα των τοιχοποιιών εξωτερικά, όπως και ο χρωματισμός τους με ασβέστη. Τέλος η δομή των δωματίων παρουσιάζει ομοιότητα με αυτά της Μυκόνου, της Σύρου, της Σίφνου και της Δήλου, ενώ το φαινόμενο με το διαφορετικό ύψος δώματος ανάλογα με την χρήση του χώρου παρουσιάζεται επίσης στην Μύκονο, στην Τζιά, στην Πάρο και στην Δήλο.

Μέσα σε αυτές τις ομοιότητες εντοπίζουμε και σημαντικές διαφορές, οι οποίες διαφοροποιούν τον Καρπάθικο στάβλο από τις παραπάνω αγροικίες και προσδίδουν μοναδικότητα στην δομή του.

Αρχικά στις αγροικίες της Καρπάθου παρατηρούμε μια προσπάθεια δημιουργίας του ελάχιστου χώρου κατοικίας μέσω της δημιουργίας μικρών κτισμάτων, των οποίων όλοι οι χώροι αξιοποιούνται ως το τελευταίο χιλιοστό. Αυτή η προσπάθεια φαίνεται με την δημιουργία ενός χώρου ύπνου, ο οποίος ταυτόχρονα αποτελεί και αποθηκευτικό χώρο και κουζίνα του στάβλου (Κοιμητέα). Επίσης ο κύριος χώρος του στάβλου δεν προοριζόταν εξ ολοκλήρου για τους ανθρώπους, αφού χωριζόταν στα δύο και τον μοιράζονταν με τα χρήσιμα ζώα. Αυτή η δομή έρχεται σε αντίθεση με την δομή

των παραπάνω αγροικιών των Κυκλάδων (Μύκονος, Σύρος, Σίφνος, Τζιά, Άνδρος, Πάρος, Ανάφη), όπου δίνεται περισσότερη έμφαση στις ανάγκες του ανθρώπου, αφού δημιουργούνται ξεχωριστοί χώροι ύπνου και κουζίνας, ενώ τα ζώα στεγάζονται σε ανεξάρτητους από την αγροικία χώρους. Ακόμα ένα παράδειγμα διαφοροποίησης του Καρπάθικου στάβλου που βασίζεται στην επίτευξη του ελάχιστου χώρου είναι πως οι περισσότεροι βοηθητικοί χώροι συνήθως εφάπτονται αυτού (κελλιό, κούρπιθας, φουρνοκέλλι) και κάποιες φορές έχουν παραπάνω από μία χρήσεις, όπως το φουρνοκέλλι που εκτός από χώρο στέγασης του ξυλόφουρνου χρησιμοποιούταν και ως χώρος σταβλισμού πουλερικών με την δημιουργία του κούμου κάτω από τον φούρνο. Οι βοηθητικοί χώροι βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο με τον στάβλο και επίσης ο χώρος του κούρπιθα (αχυρώνα), δεν εντοπίζεται σε κάποια άλλη περίπτωση στο εσωτερικό της αγροικίας.

Εντοπίζουμε επίσης κάποιες διαφορές ως προς τα παράθυρα, τα οποία στις Κυκλάδες τοποθετούνται μόνο στις μικρότερες σε μήκος όψεις και αποφεύγεται ο βορράς, ενώ στην Κάρπαθο εντοπίζονται και εκατέρωθεν της κύριας εισόδου στις μεγαλύτερες όψεις αλλά και προς τον βορρά, όταν έχουμε να κάνουμε με στάβλους κτηνοτρόφων.

Τέλος παρατηρούμε κάποιες μικρές διαφορές ως προς τον τρόπο δόμησης τους. Μπορεί το εξωτερικό επίχρισμα και ο χρωματισμός με ασβέστη να είναι κοινό χαρακτηριστικό του Καρπάθικου στάβλου και των παραπάνω αγροικιών των Κυκλάδων, οι λίθοι των τοιχωμάτων στην Κάρπαθο δεν χτίζονται με ξερολιθιά όπως στις Κυκλάδες αλλά διαθέτουν συνδετικό υλικό. Επίσης η τακτική του να τοποθετείται πωρόλιθος γύρω από τα εξωτερικά κουφώματα παρατηρείται μόνο στην Κάρπαθο αφού στις άλλες περιπτώσεις χρησιμοποιούν ξύλα.

Εικόνα 114: Στάβλος στην Κάρπαθο.

Εικόνα 115, 116: «Κατοικία» στην Μύκονο.

Εικόνα 117: Θερμωιά στην Σύρο.

Εικόνα 118: Αγροικία στην Τζιά (Κέα)

Εικόνα 119: Θημωνιά με περιστερώνα στην Σίφνο.

Εικόνα 120: Πετροκάλυβο στην Άνδρο.

Εικόνα 121: «Κατοικία» στην Πάρο.

Εικόνα 122: «Κατοικία» στην Ανάφη.

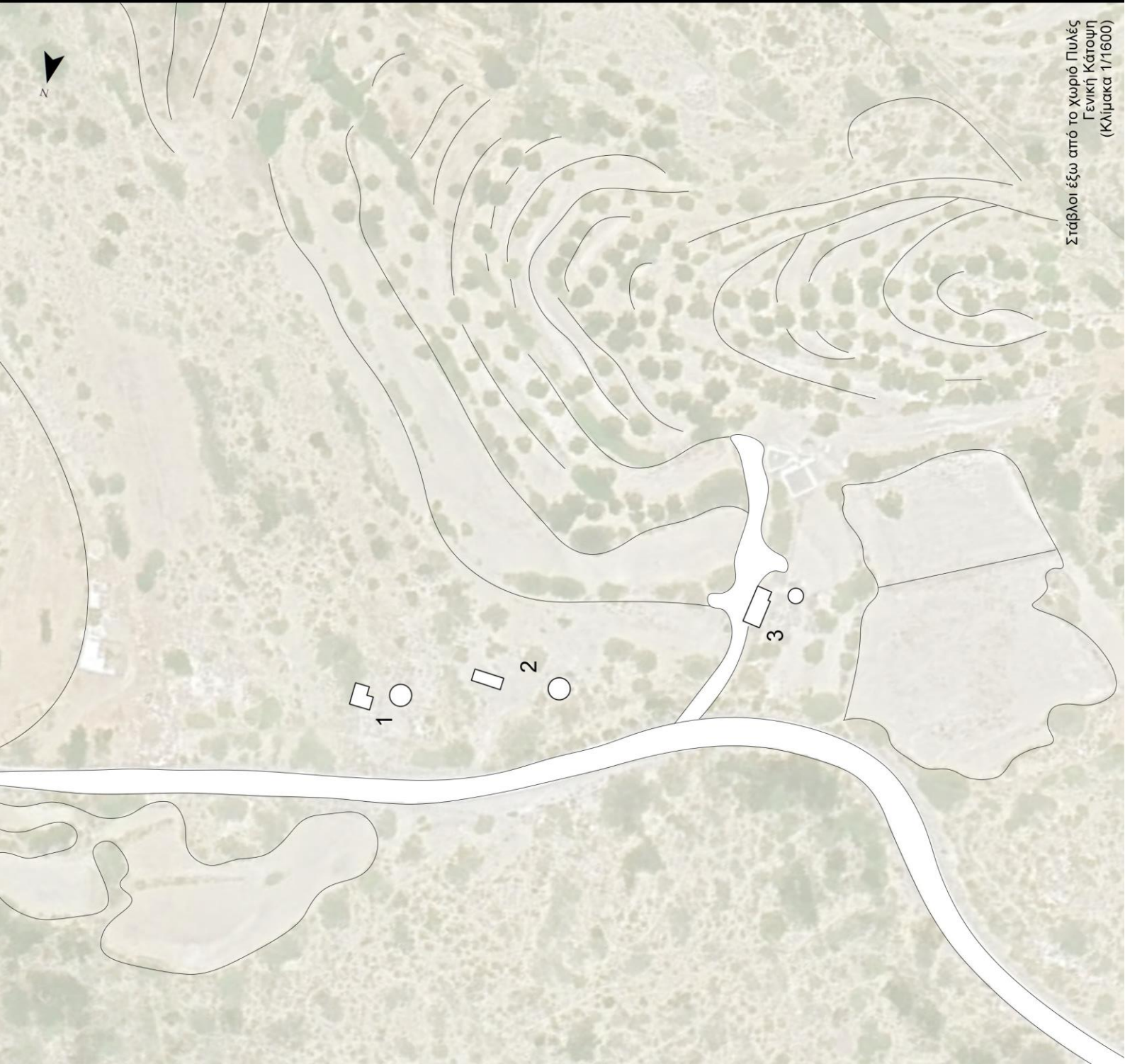

Εικόνα 123: Κελλί στην Δήλο.

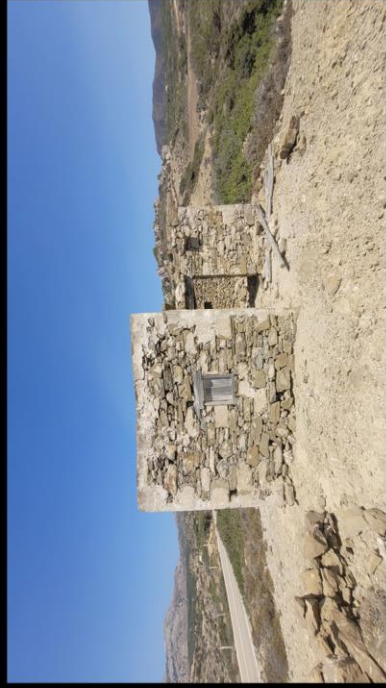

9. ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ:

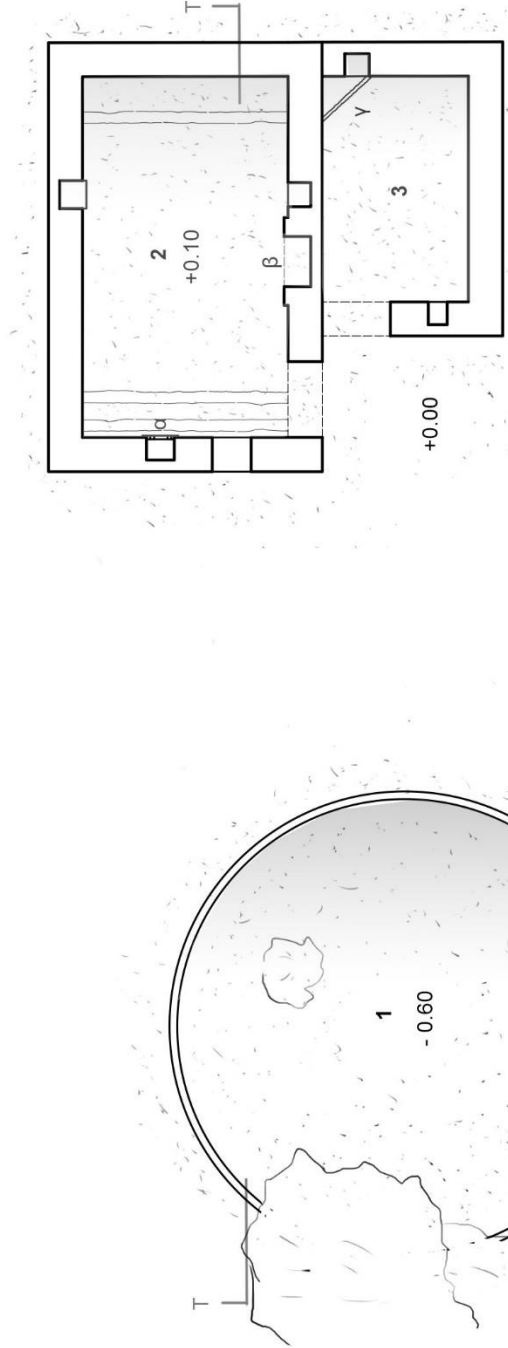
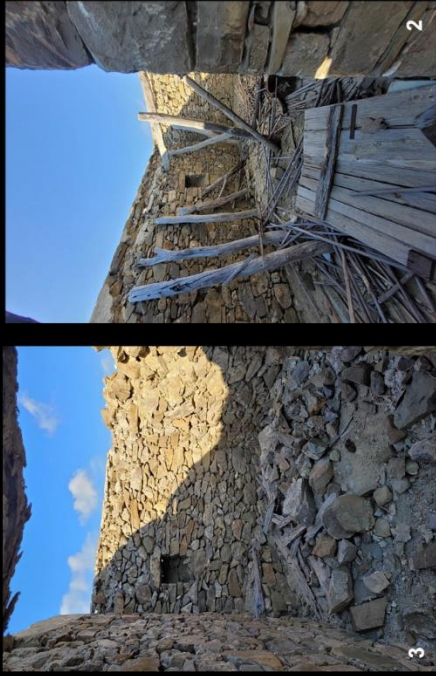
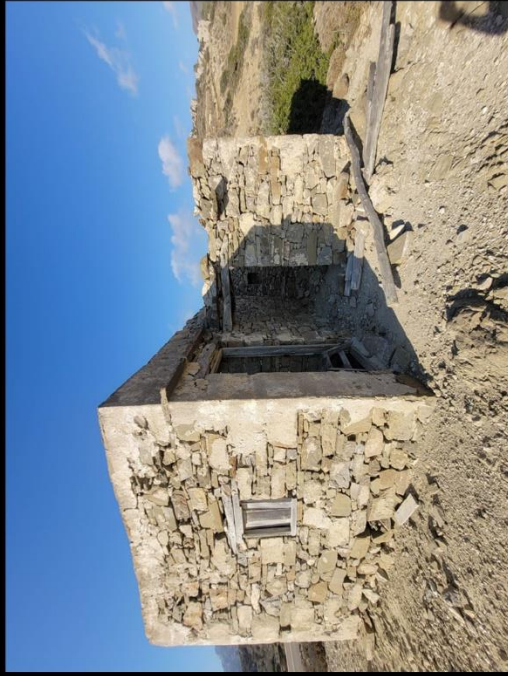
Στο παρακάτω κεφάλαιο παρατίθενται κάποιες προσωπικές μου αποτυπώσεις αγροικιών από όλο το νησί της Καρπάθου, οι οποίες βοήθησαν στην κατανόηση της δομής και του τρόπου λειτουργίας του Καρπάθικου στάβλου. Στις αποτυπώσεις αυτές απεικονίζονται διαφορετικοί τύποι στάβλων, με τον περιβάλλον χώρο τους και συνοδεύονται από φωτογραφικό υλικό και επεξήγηση των χώρων.

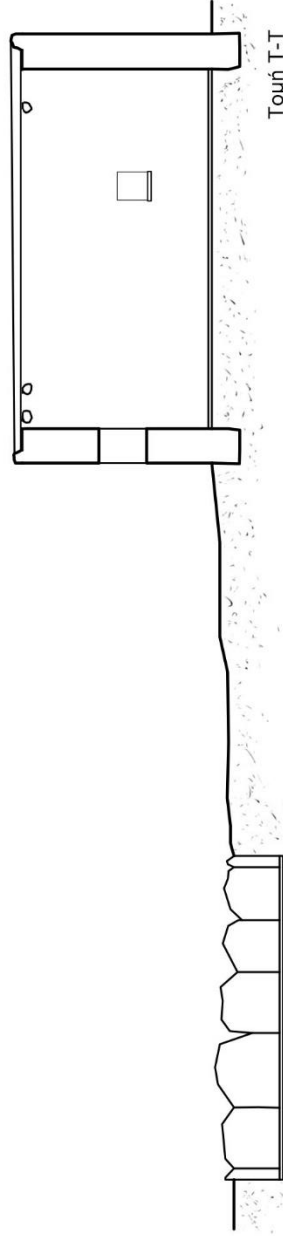
N

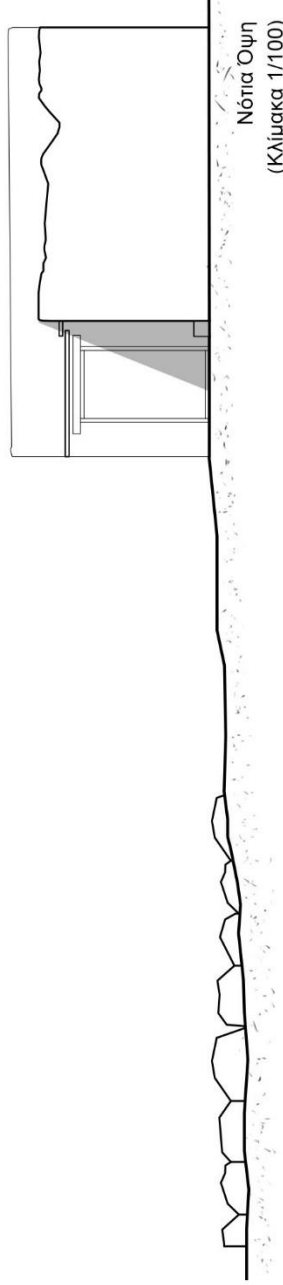
Στάβλοι έξω από το χωριό Πυλές
Γενική Κάτοψη
(Κλίμακα 1/1600)

Κάτοψη
(Κλίμακα 1/100)

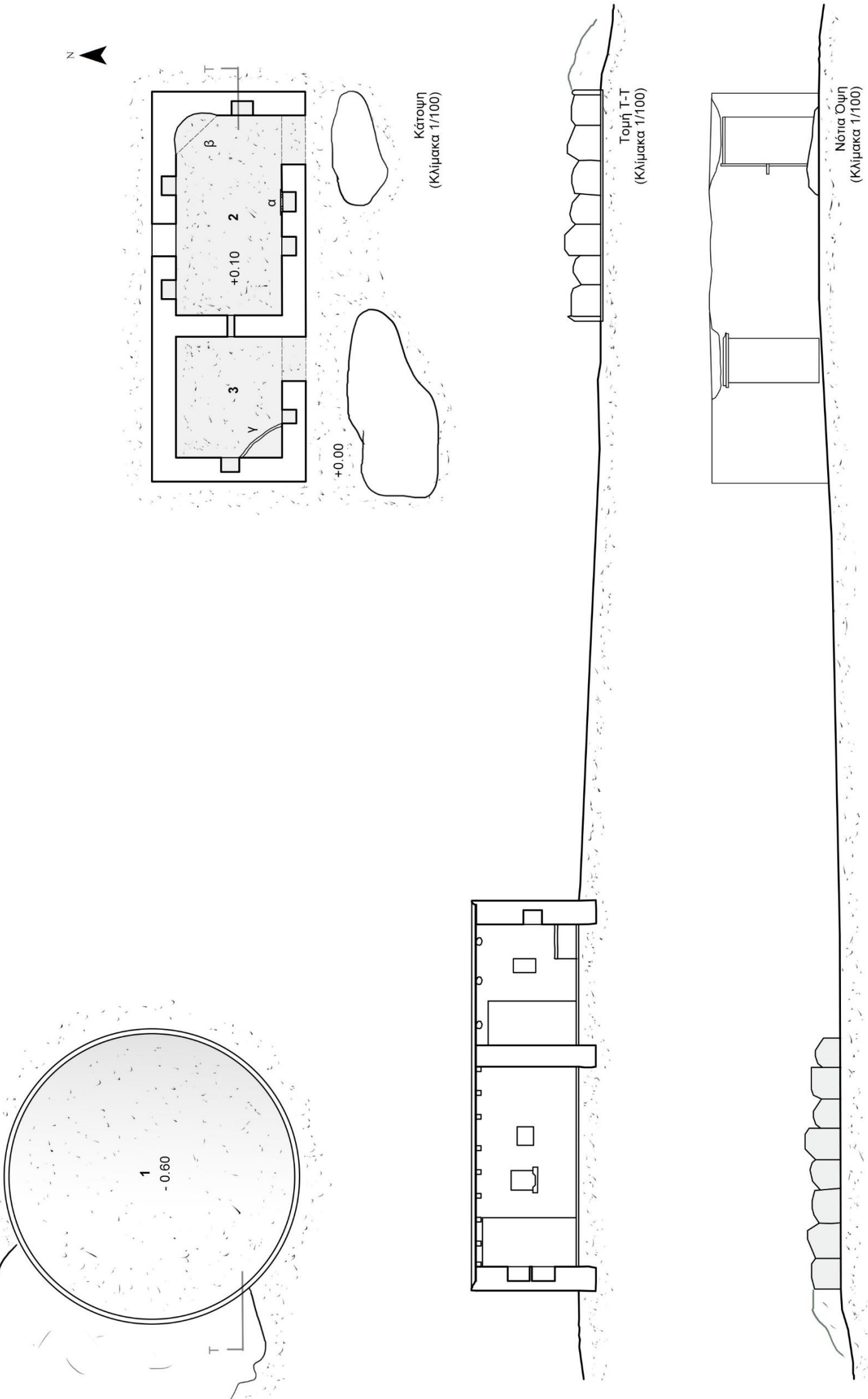
Τομή T-T
(Κλίμακα 1/100)

Νότια Όψη
(Κλίμακα 1/100)

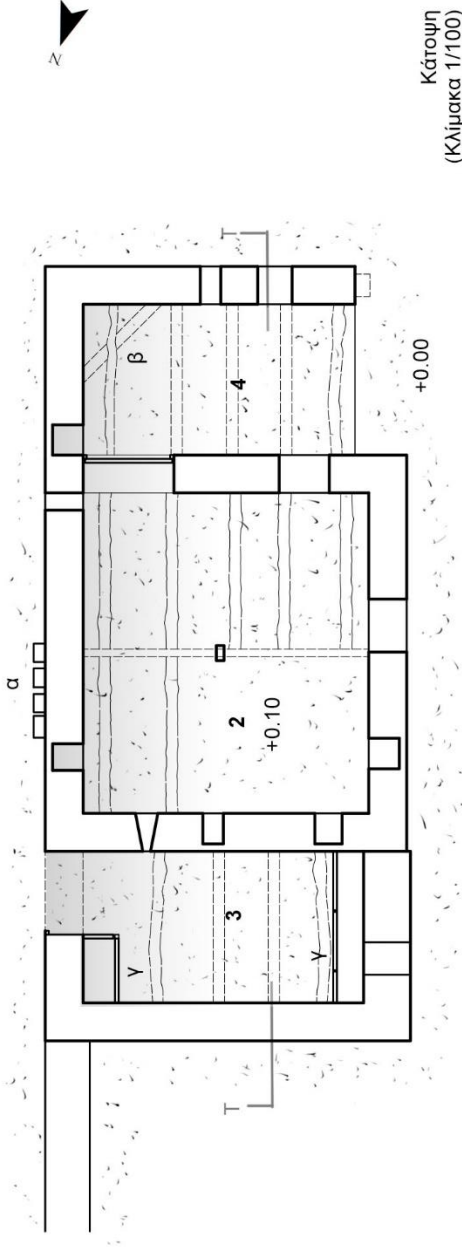
Στάβλος νο1 με πρωταρχική μορφή και προσθήκη χώρου, σε σχήμα Γ, έξω από το χωριό Πυλές.

[(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη), (α. σταματούκα, β. τζάκι γ. πάχνη)]

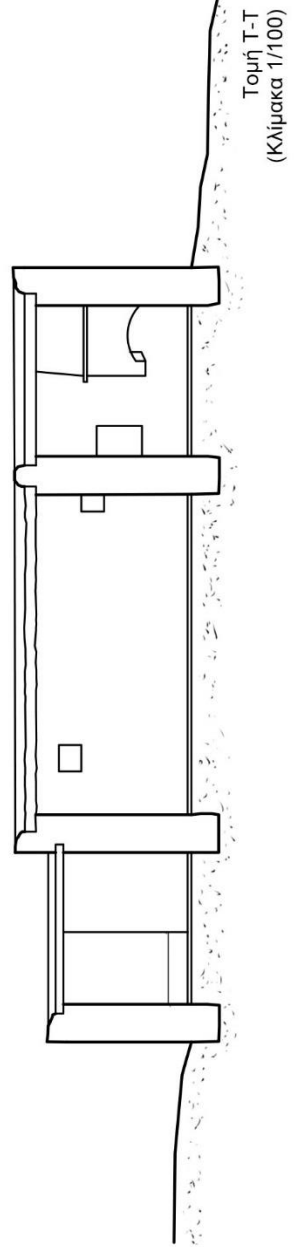
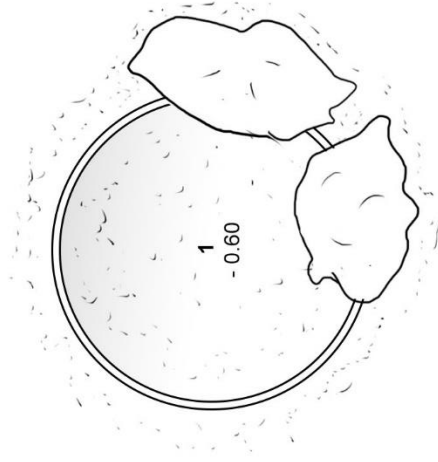

Στάβλος νο2 με ορθογώνιο επίμηκες σχήμα και ανεξάρτητους χώρους, έξω από το χωριό Πυλές. [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη), (α. σταμνοθύακα, β. τζάκι γ. πάχνη)]

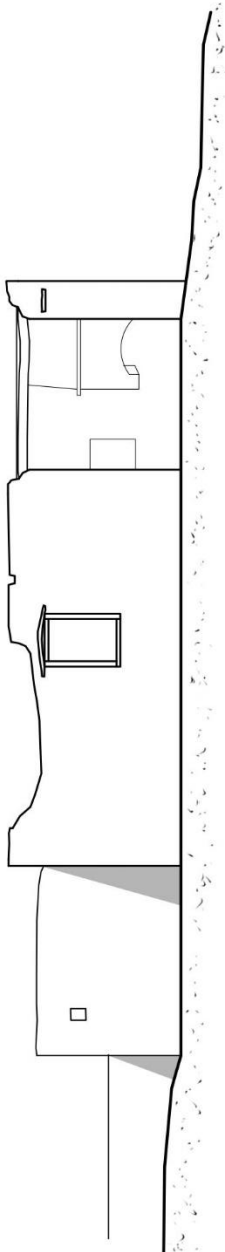

Κάτοψη
(Κλίμακα 1/100)

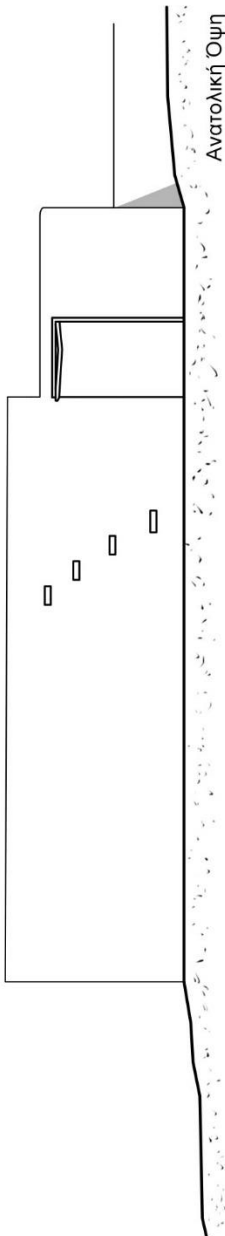

Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

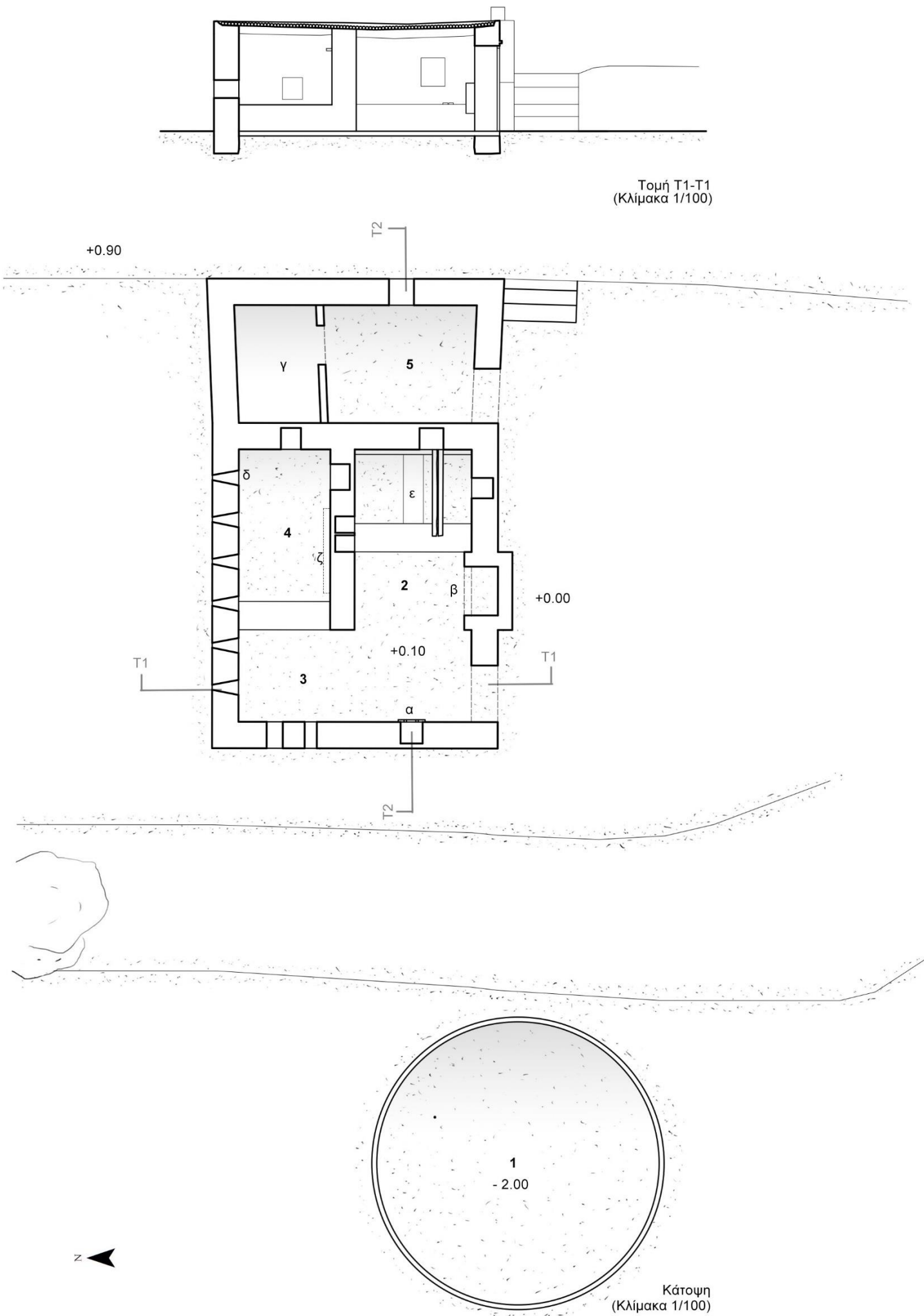
Στάβλος νο3 με ανεξάρτητους χώρους, με ορθογώνιο επιμήκες σχήμα, έξω από το χωριό Πυλές.
 [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη 4. προβάλαμος με εστία.), (α. σκαλιά για πρόσβαση στο δώμα, β. τζάκι γ. πάχνη)]

Δυτική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

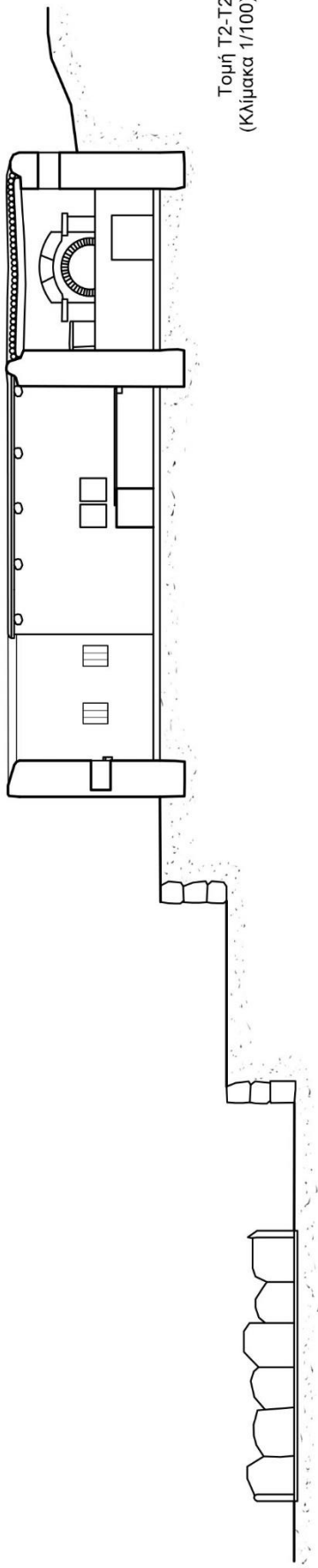

Ανατολική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

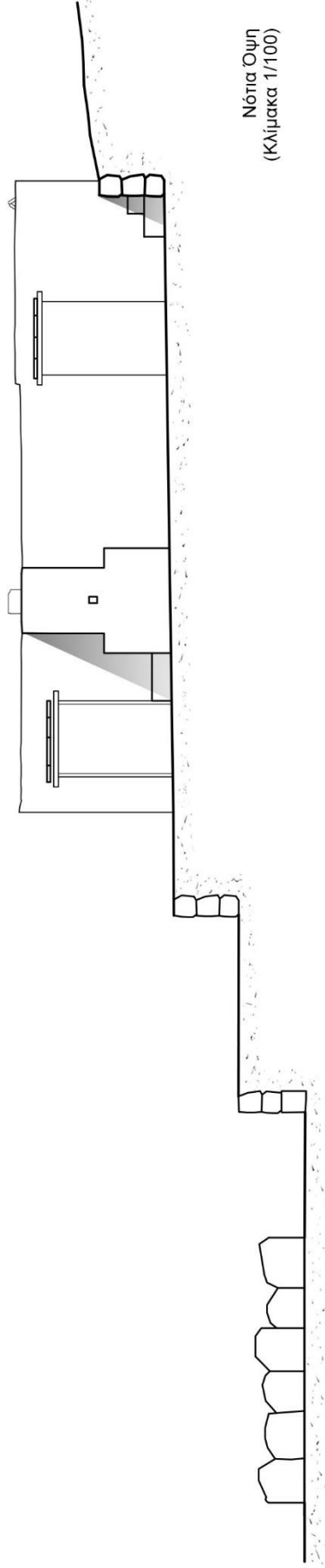

Στάβλος νο4 κτηνοτρόφου με φουρνοκέλλι, με ορθογώνιο επιμήκη σχήμα, ο οποίος περιβάλλεται από πεδινή αρώσιμη έκταση, στην περιοχή Συκέλαος (Μετόχι του χωριού Πυλές).

[(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη, 4. χώρος αποθήκευσης και παρασκευής τυροκομικών προϊόντων, 5. φουρνοκέλλι), (α. σταμνοθύρα, β. τζάκι γ. ξυλόφουρνος, δ. θυρίδες, ε. σοφάς, ζ. ράφι για στέγνωμα τυριών)]

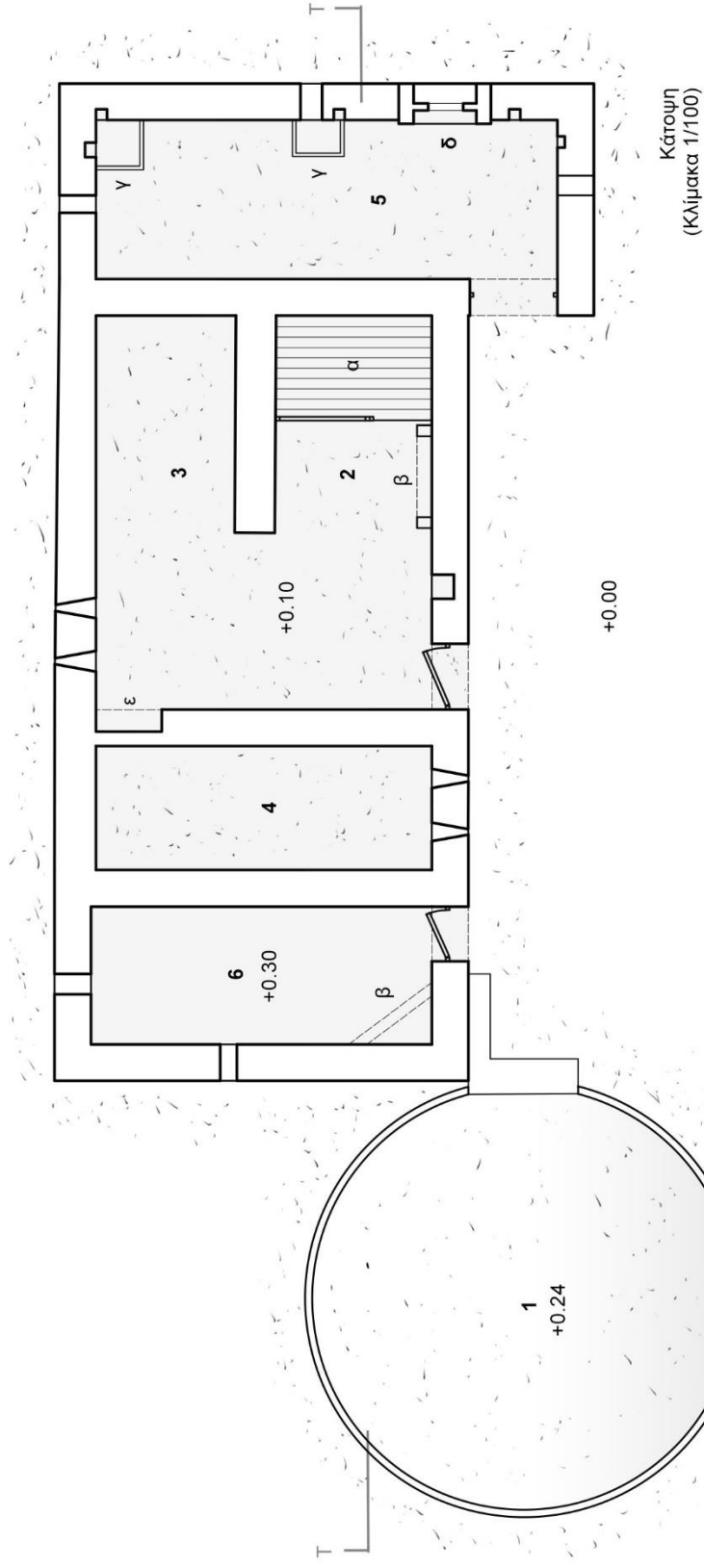

Τομή T2-T2
(Κλίμακα 1/100)

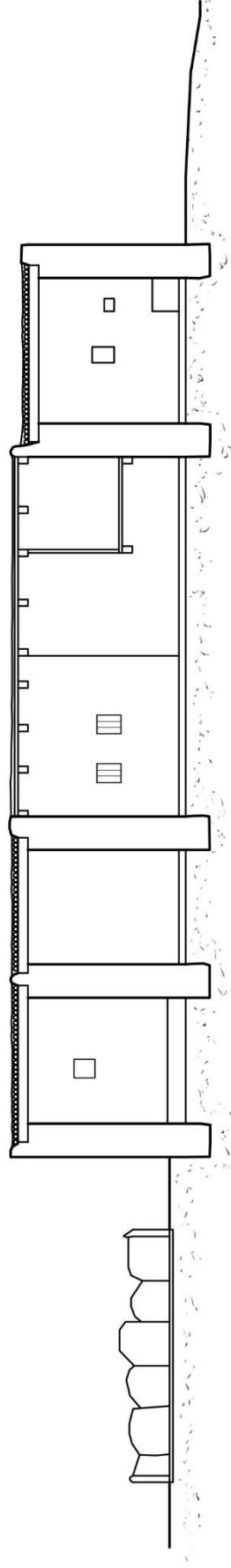
Νότια Όψη
(Κλίμακα 1/100)

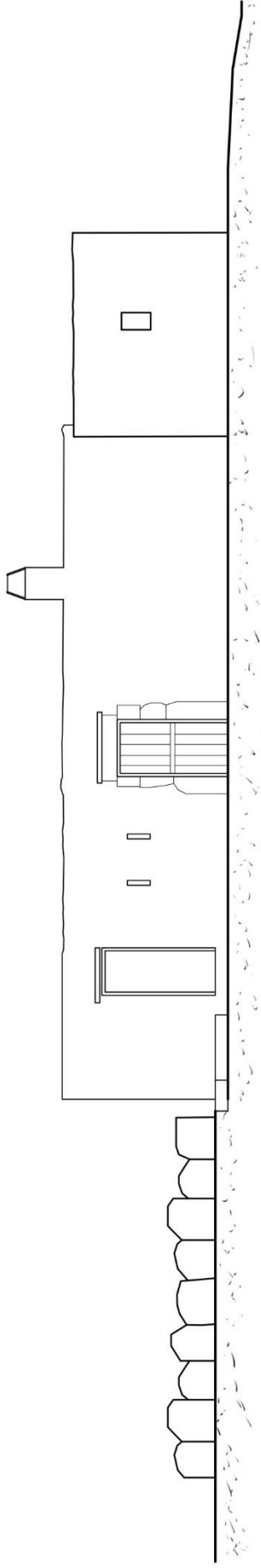

Στάβλος νο5 σε σχήμα Γ και προσθήκη χώρων, στην περιοχή Αφιάρτης Μενετών. [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη, 4. κούρπιθας, 5. χώρος σταβλισμού - πρώην φουρνοκέλλι, 6. μεταγενέστερος χώρος κουζίνας), (α. ξύλινος σοφάς, β. τζάκι γ. πάχνη, δ. πρώην άνοιγμα ξυλόφουρνου, ε. πρώην άνοιγμα για πρόσβαση σε κούρπιθα)]

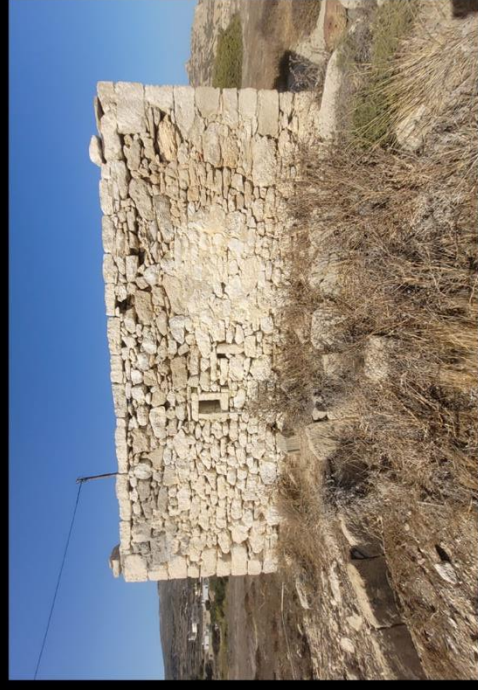

Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

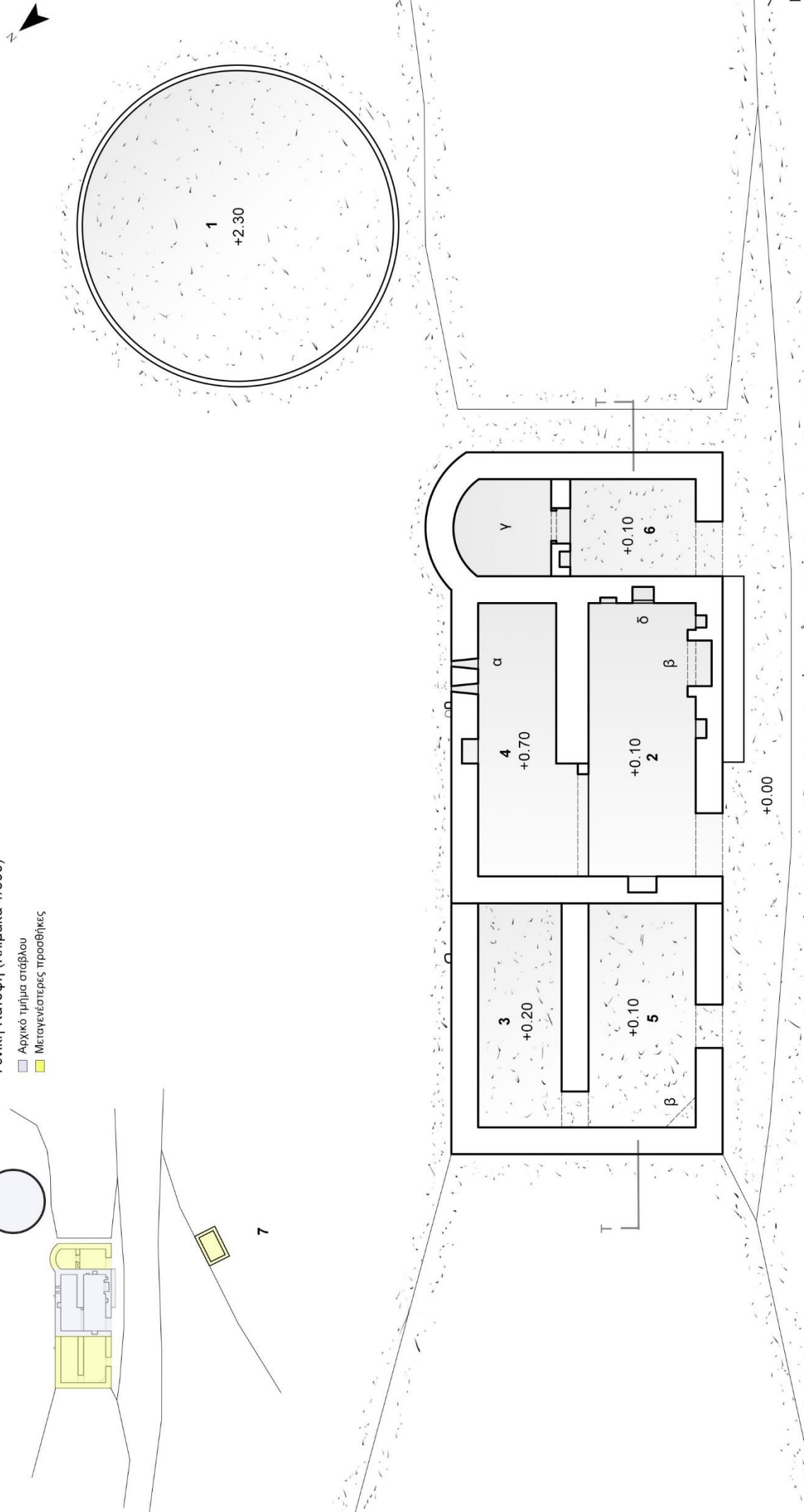
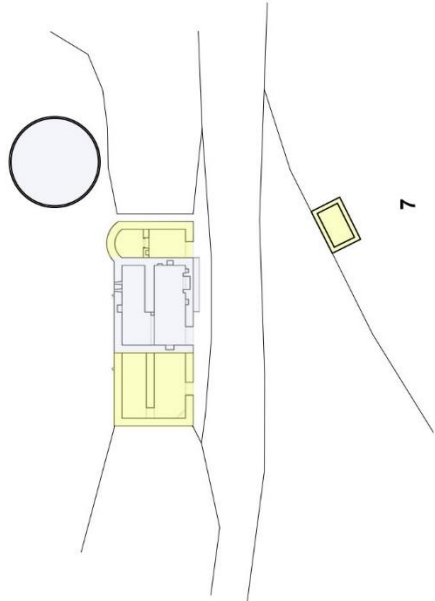

Ανατολική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

Γενική Κάτοψη (Κλίμακα 1/500)

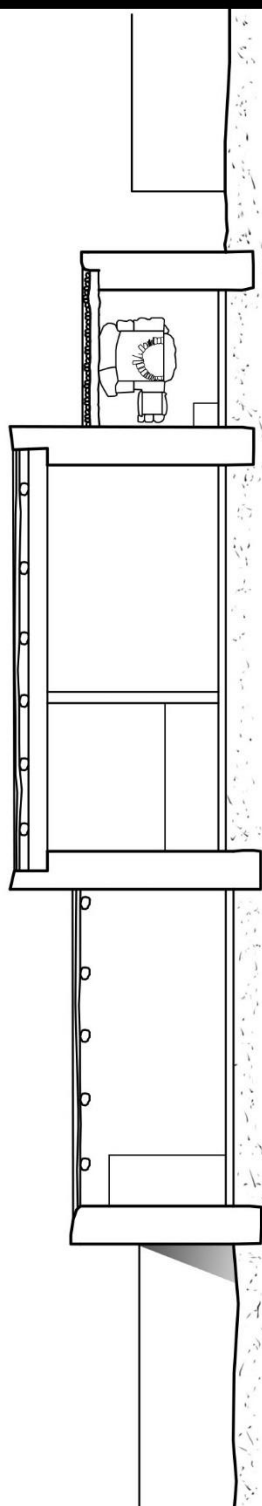
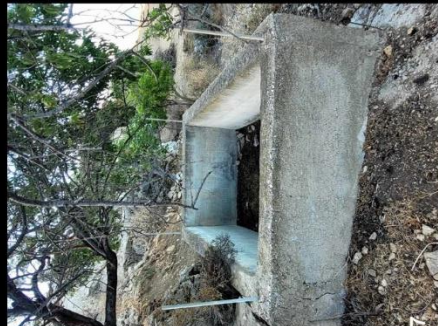
■ Αρχικό τμήμα στάβλου
■ Μεταγενέστερες προσθήκες

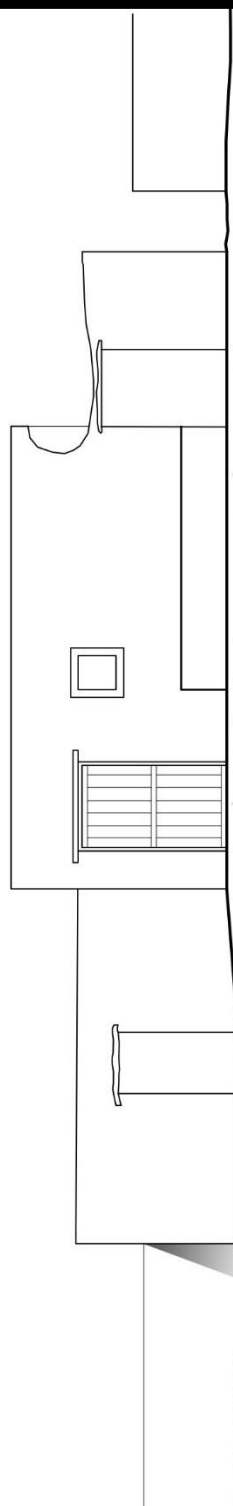
-2,00

Κάτοψη

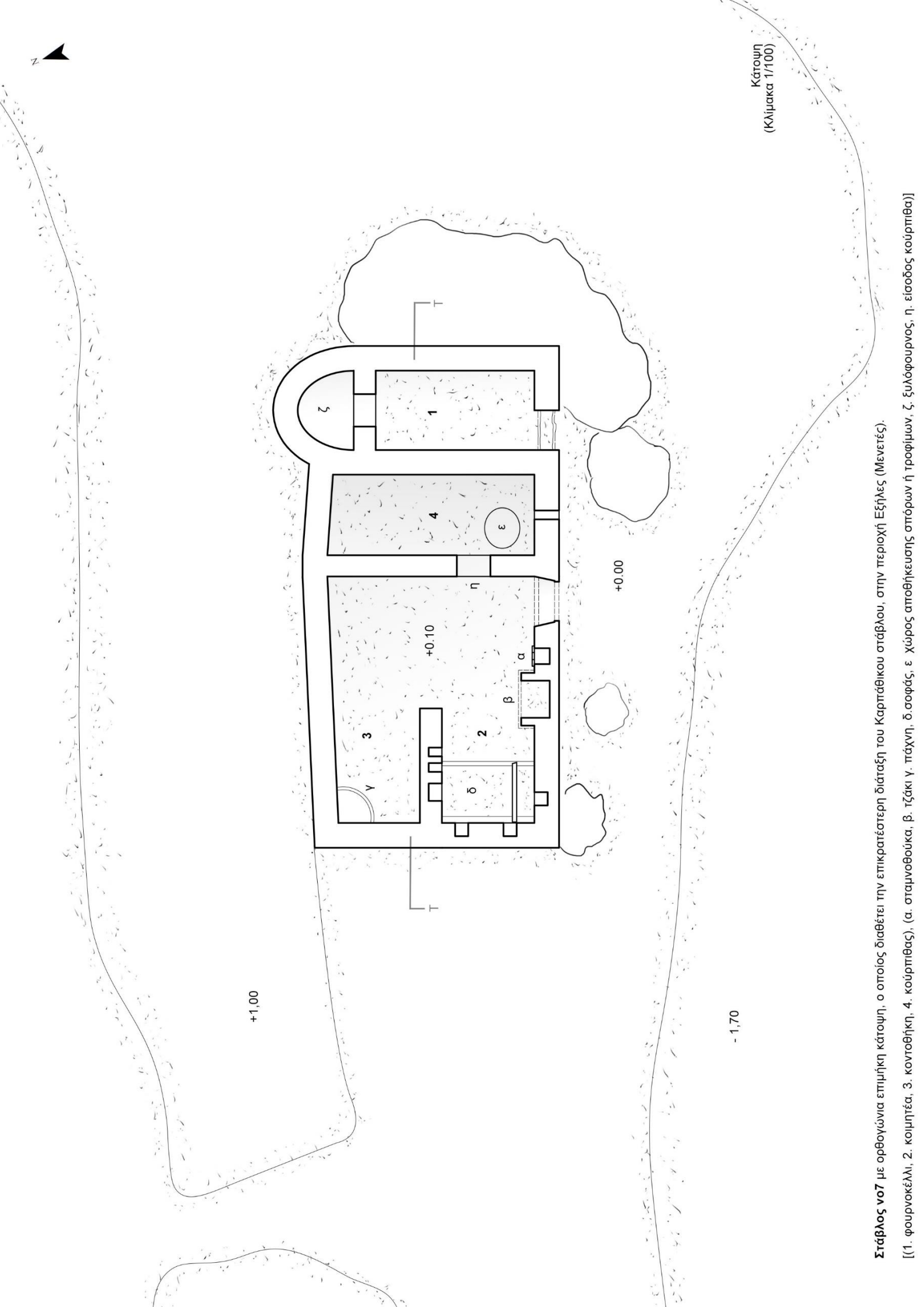
Στάβλος νο6 με πρωταρχική μορφή και μεταγενέστερες προσθήκες χώρων, με ορθογώνια επιμήκη κάτοψη, στην περιοχή Λάι Μενετών. (Κλίμακα 1/100) [(1. άλωνα, 2. χώρος διημέρευσης, 3. κοντοθήκη, 4. χώρος ύπνου 5 βοηθητικός χώρος κουζίνας, 6. φουρνοκέλλι, 7. στέρνα), (α. θυρίδες, β. τζάκι γ. ξυλοφουρνας, δ. εντοιχισμένα ράφια)]. Σε κοντινή απόσταση από τον στάβλο υπάρχει πηγή με πόσιμο νερό και στο παρελθόν υπήρχαν δύο στέρνες σε μεγαλύτερο υψόμετρο από αυτόν, οι οποίες με την μεταφορά της πηγής σε χαμηλότερο επίπεδο, πιο κοντά στον δρόμο καταστράφηκαν και δημιουργήθηκε στον χαμηλότερο χώρο του αγροκτήματος και πιο κοντά στην νέα θέση της πηγής άλλη μικρότερη στέρνα με σύγχρονα υλικά (τσιμεντολίθους και τσιμέντο ως συνδετικό υλικό).

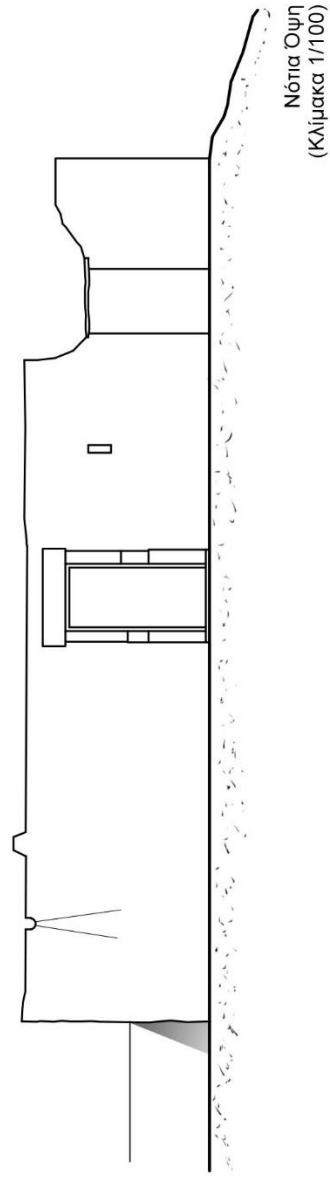
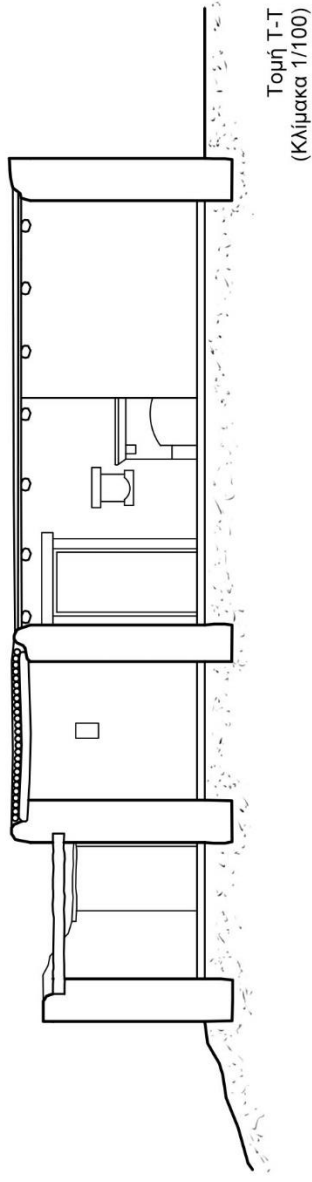
Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

Νότια Όψη
(Κλίμακα 1/100)

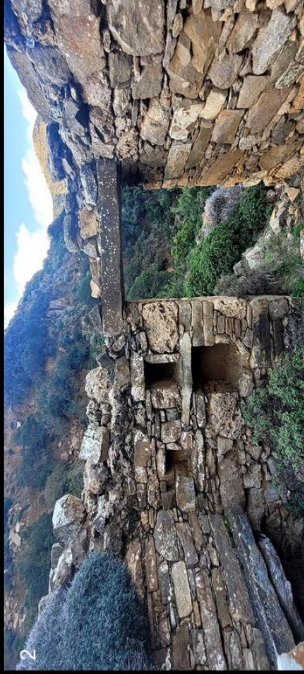

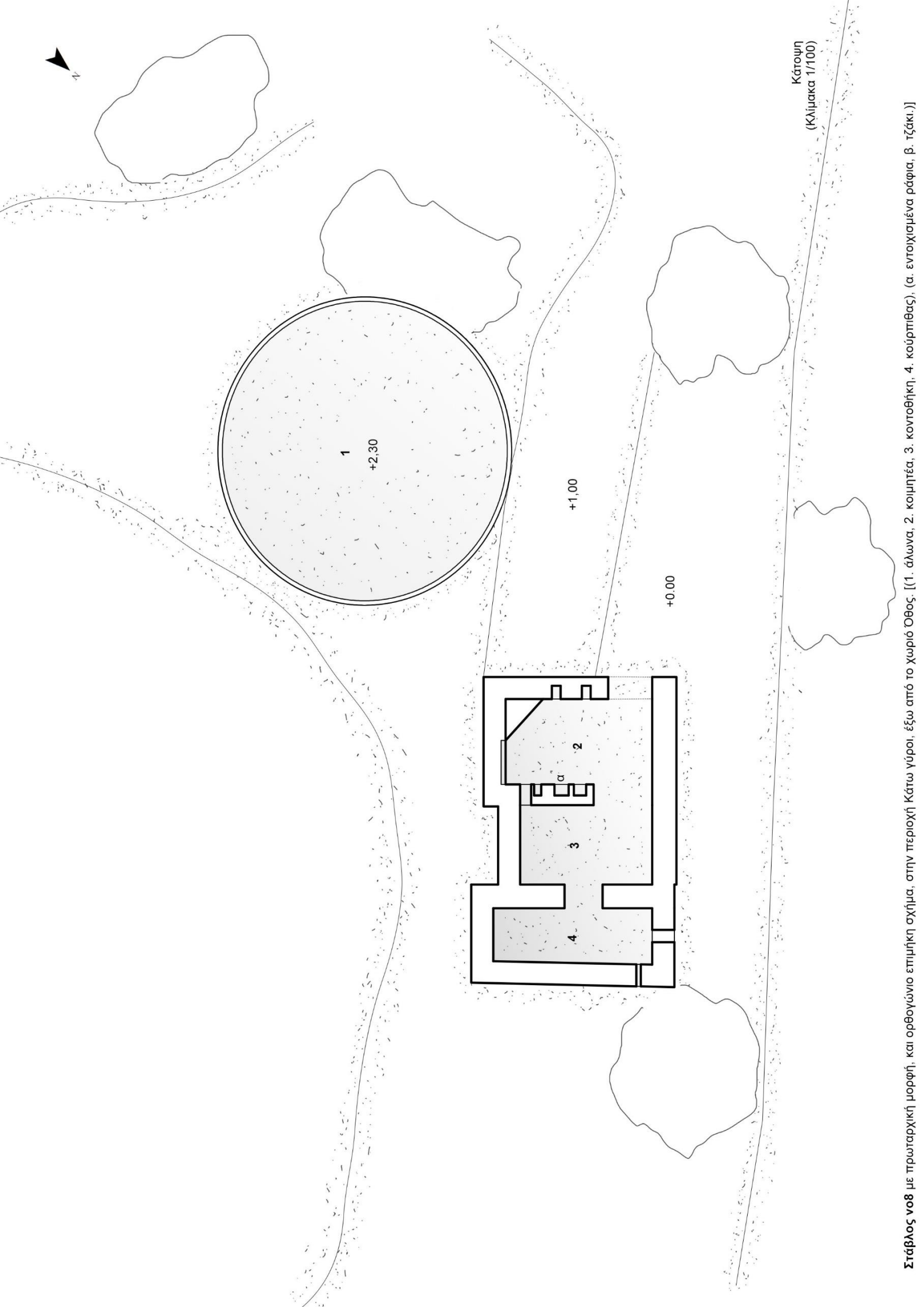
Στάβλος νο7 με ορθογώνια επιμήκη κάτοψη, ο οποίος διαθέτει την επικρατέστερη διάταξη του Καρπαθικού στάβλου, στην περιοχή Εξήλες (Μενετές).
[(1. φουρνοκέλλι, 2. κοιμητή, 3. κοιμητή, 4. κούρπη, (α. σταμνοθύκα, β. τζάκι γ. πάχνη, δ. σοφάς, ε. χώρος αποθήκευσης σπόρων ή τροφίμων, ζ. ξυλόφουρνος, η. είσοδος κούρπη)]

Γενική Κάτοψη
(Κλίμακα 1/500)

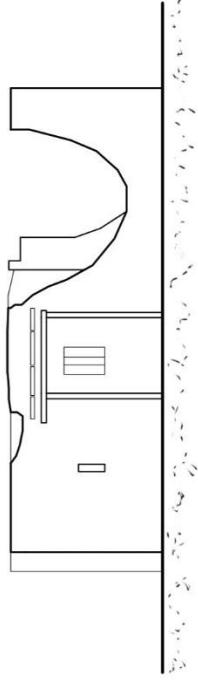

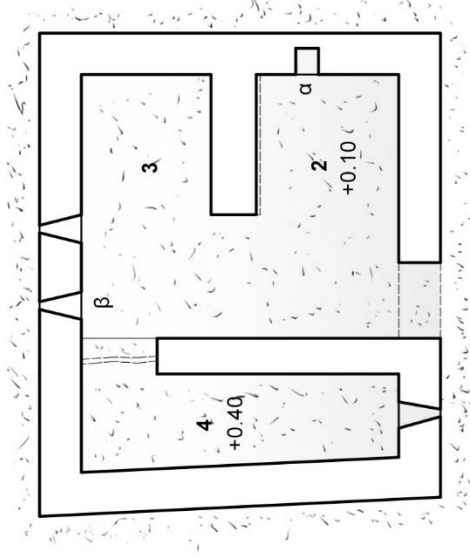
Στάβλος νο8 με πρωταρχική μορφή, και ορθογώνιο επιμήκη σχήμα, στην περιοχή Κάτω γύροι, έξω από το χωριό Όθος. [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη, 4. κούρπιθας), (α. εντοιχισμένα ράφια, β. τζάκι).]

↑

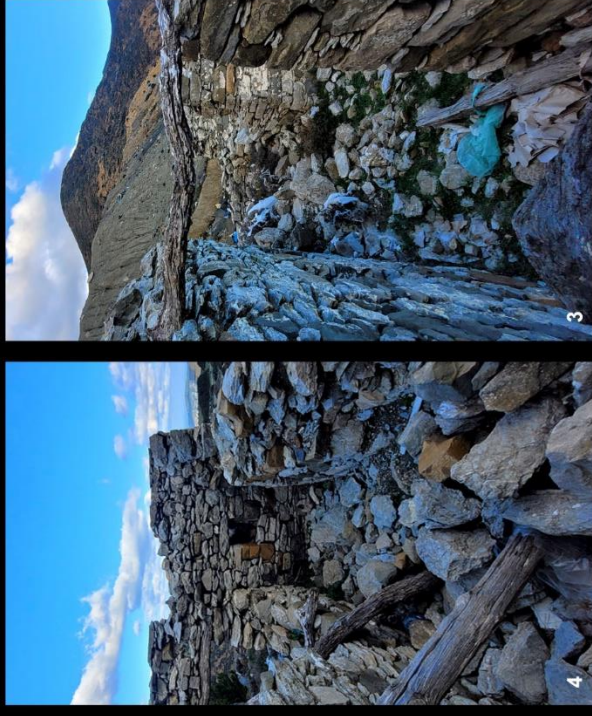
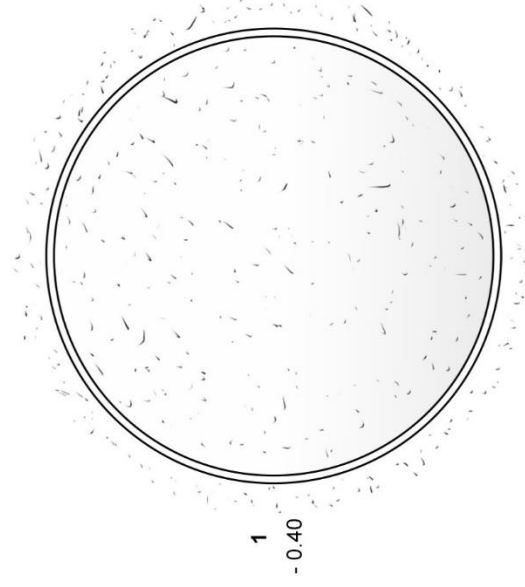

Ανατολική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

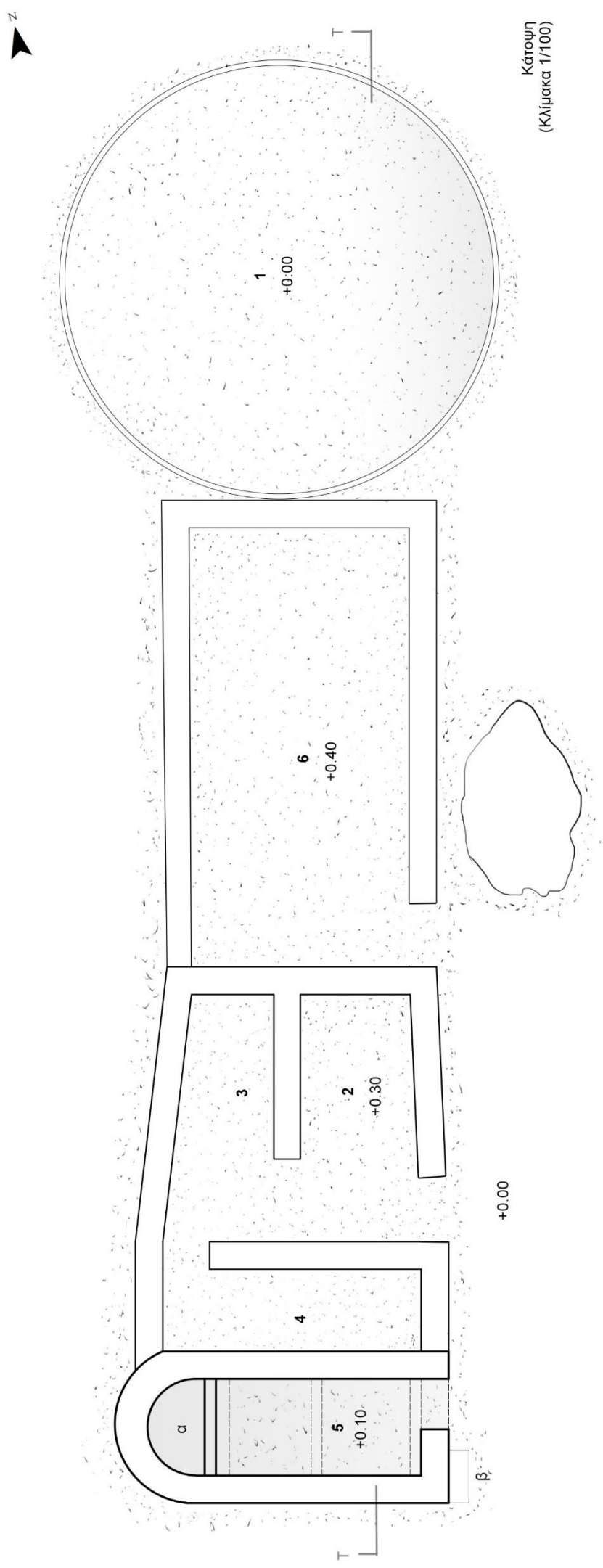

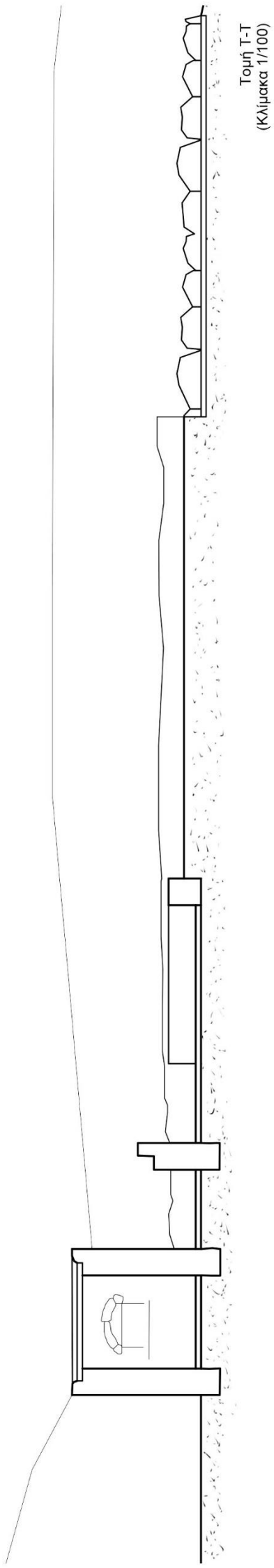
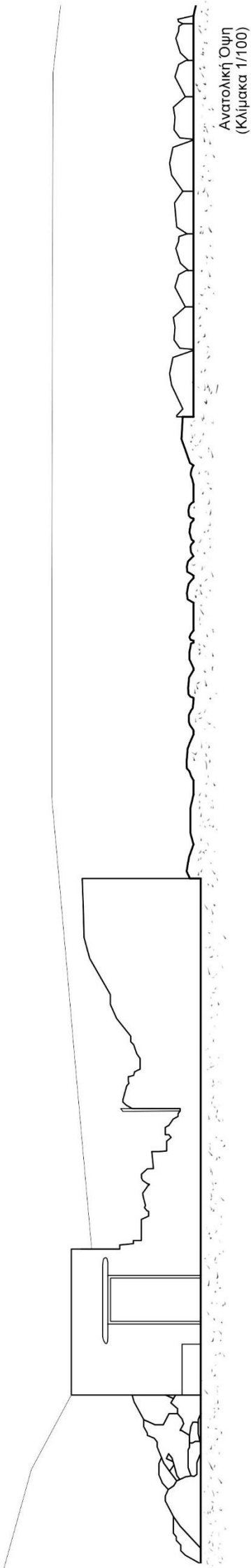
Κάτοψη
(Κλίμακα 1/100)

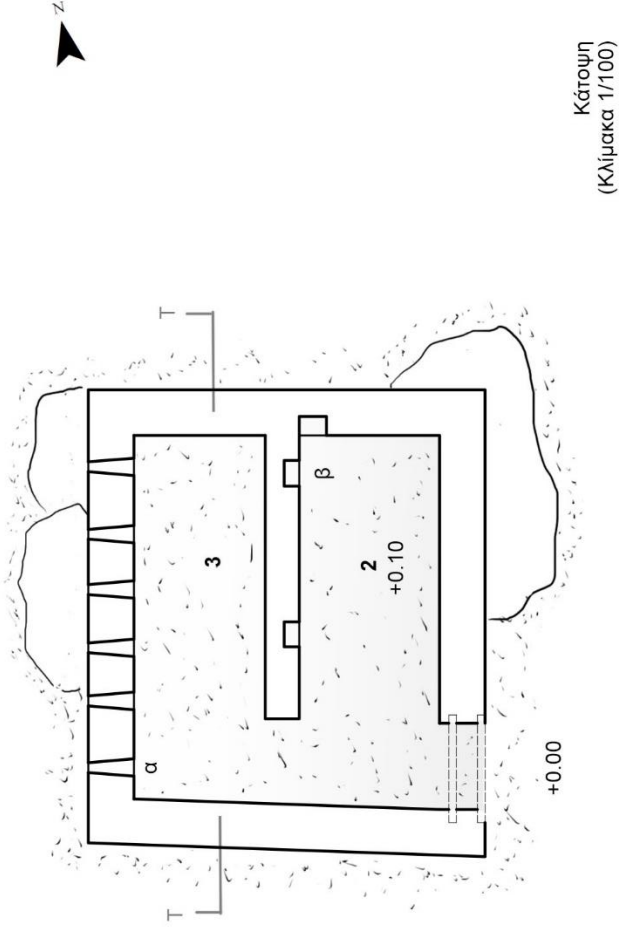
+0.00

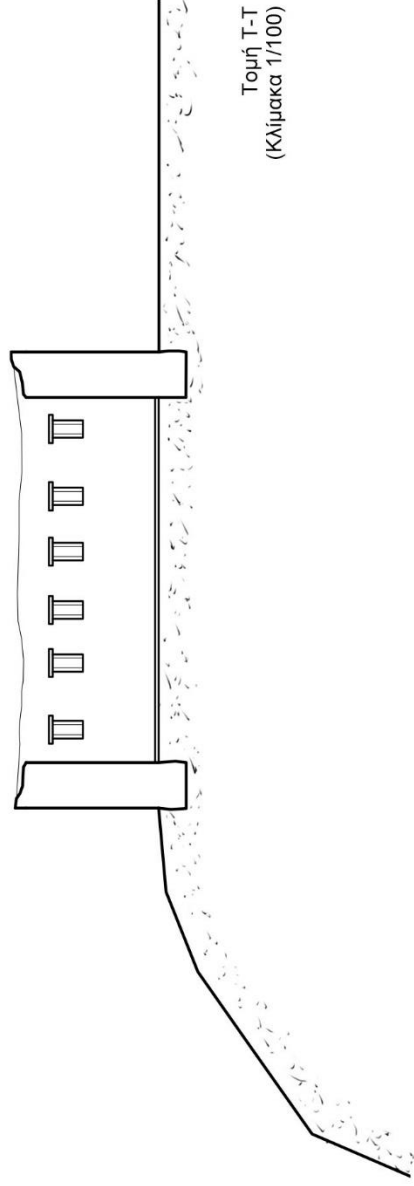
Στάβλος νο9 με πρωταρχική μορφή και ορθογώνιο επιμήκες σχήμα, στους Πρόποδες του βουνού Χώμαλη, στις Μενετές.
[(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη 4. κούρπιθας), (α. εντοιχισμένο ράφι, β. θυρίδες)]

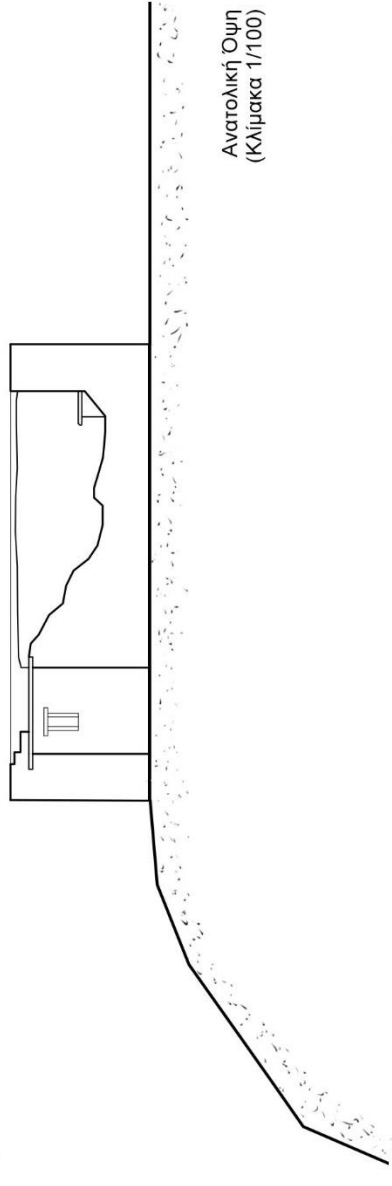

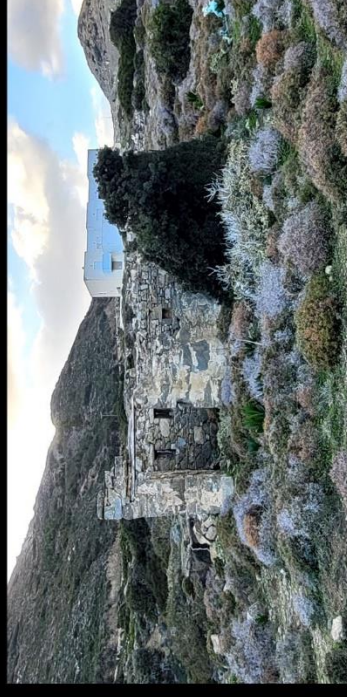
Κάτοψη
(Κλίμακα 1/100)

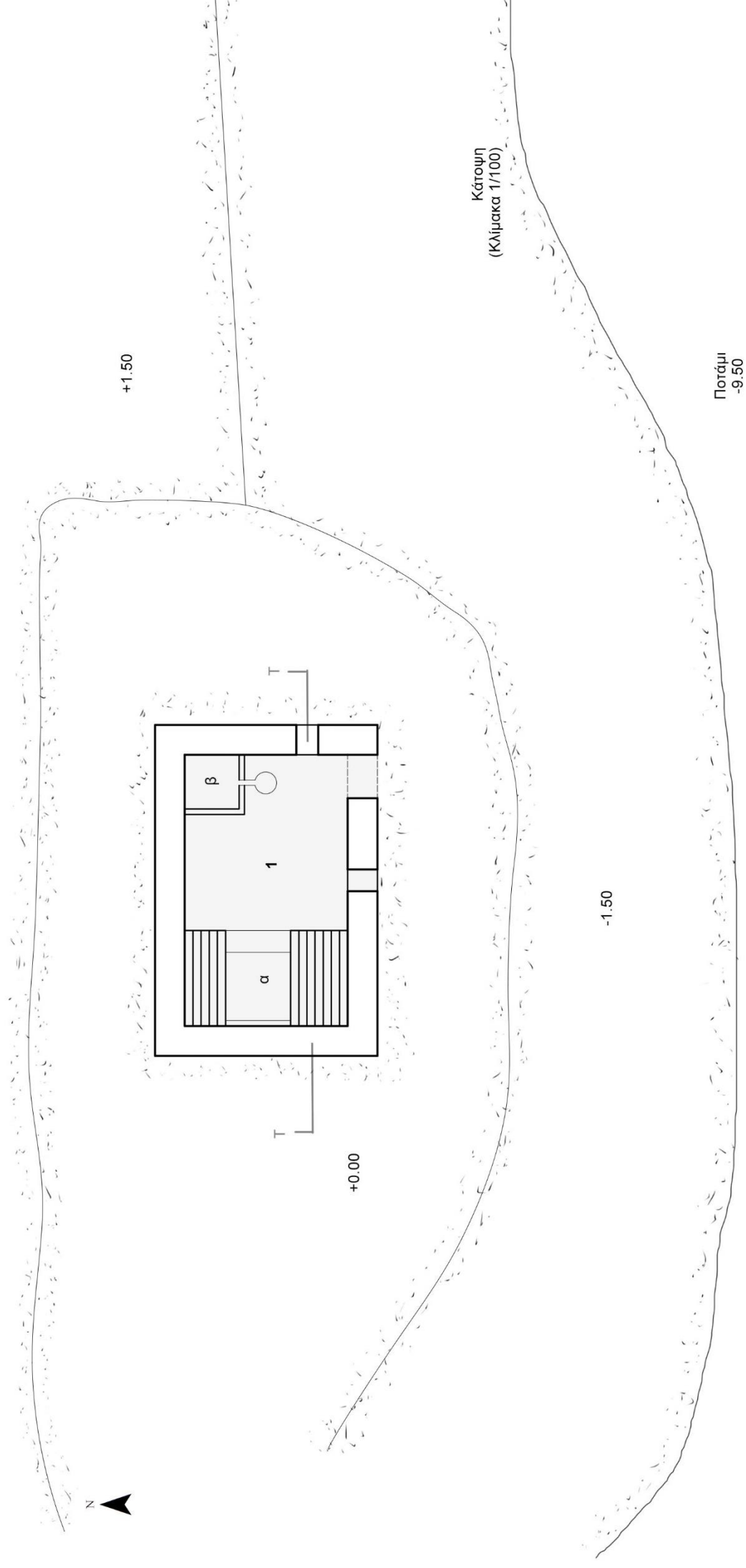
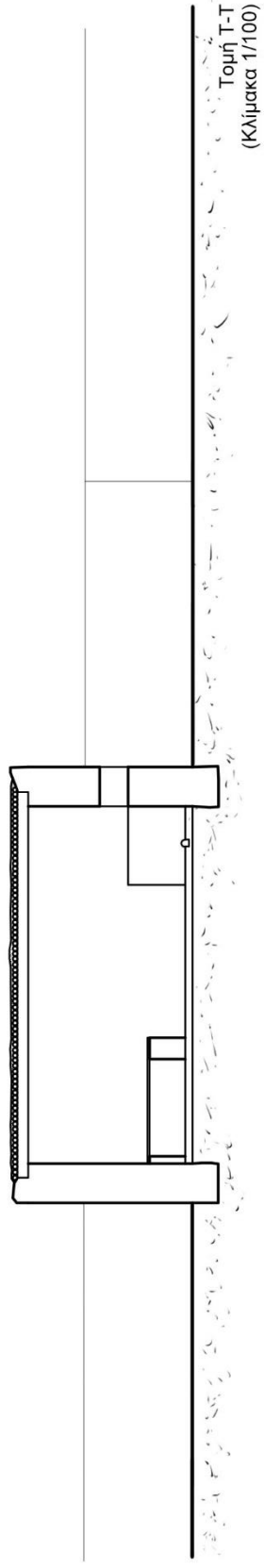
Τομή T-T
(Κλίμακα 1/100)

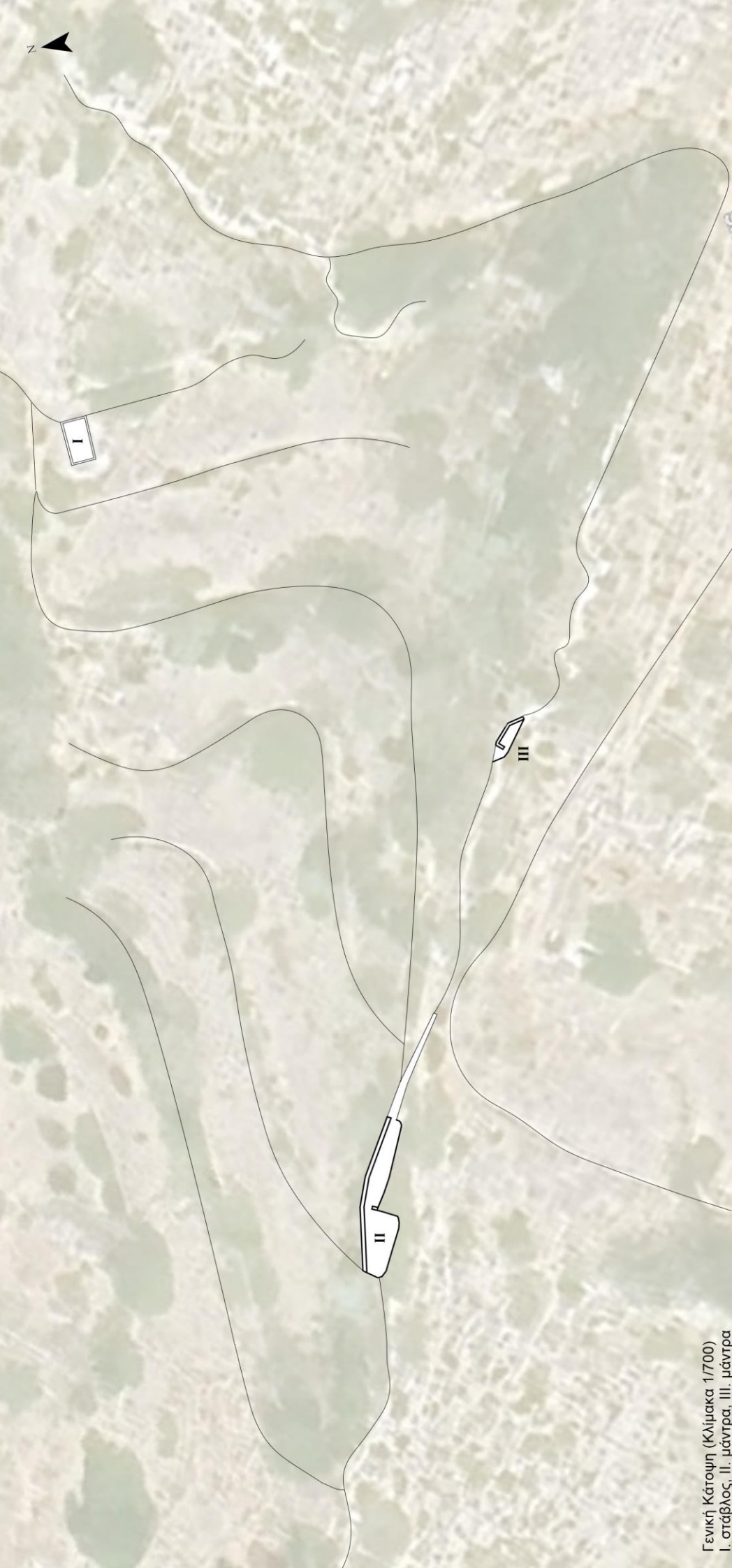

Ανατολική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

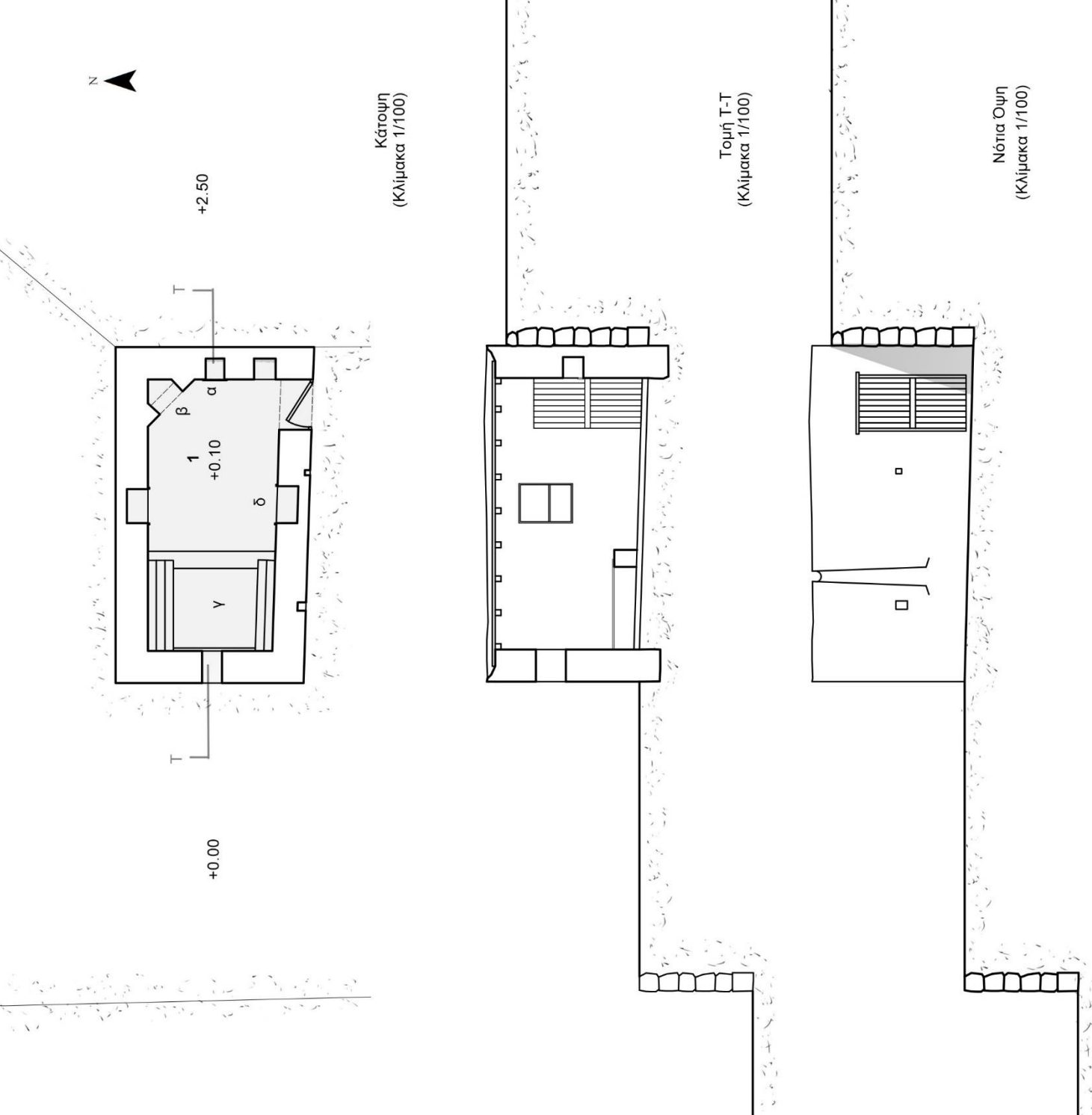
Στάβλος κτηνοτρόφου νο11 με πρωταρχική μορφή, στους πρόποδες του βουνού Χώμαλη, στις Μενετές. [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη και χώρος παρασκευής τυροκομικών προϊόντων), (α. θυρίες, β. εντοιχισμένα ράφια)].

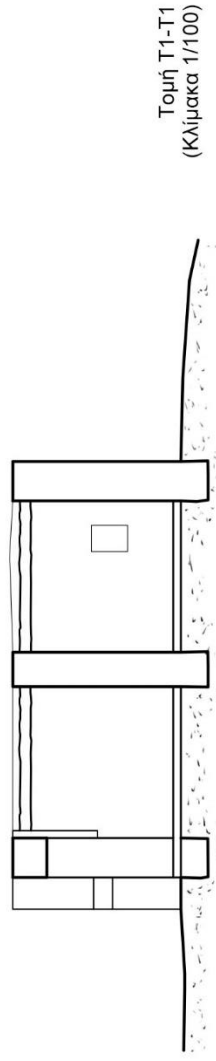
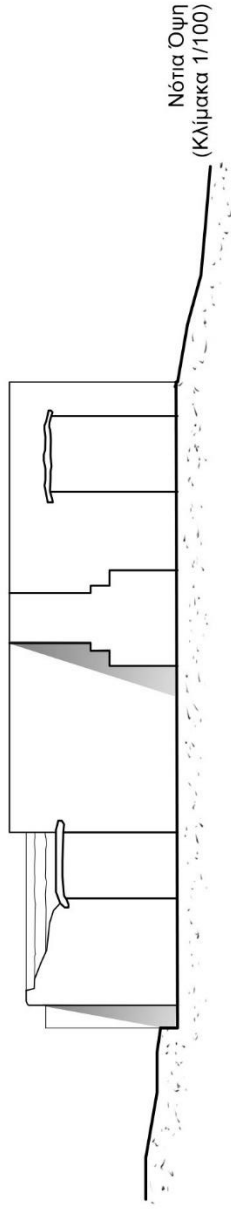
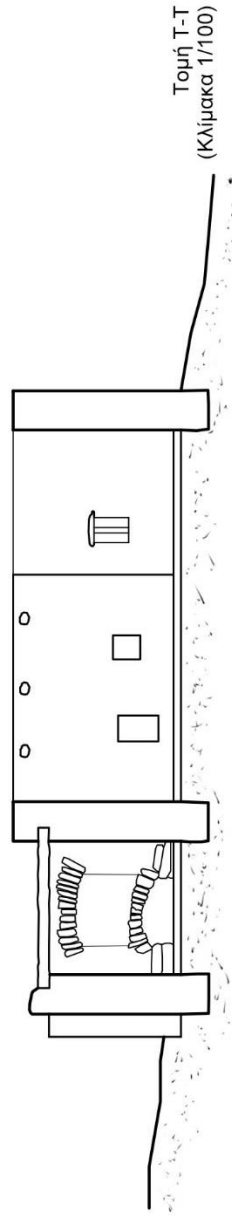
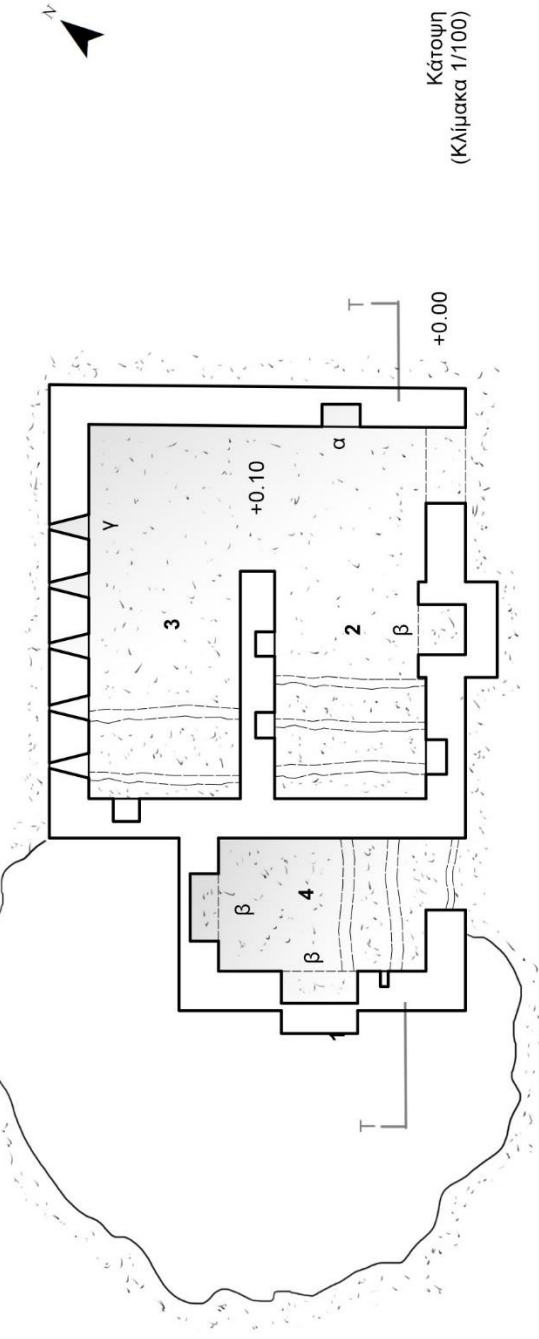
Γενική Κάτοψη (Κλίμακα 1/700)
I. στάβλος, II. μάντρα, III. μάντρα

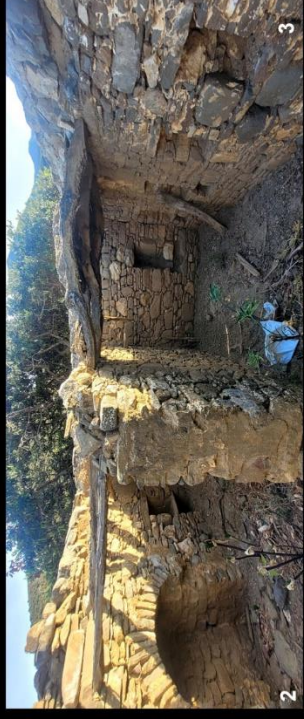

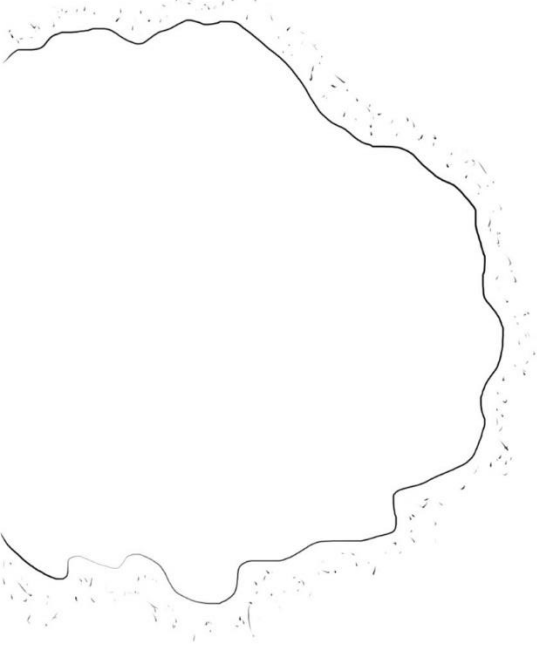
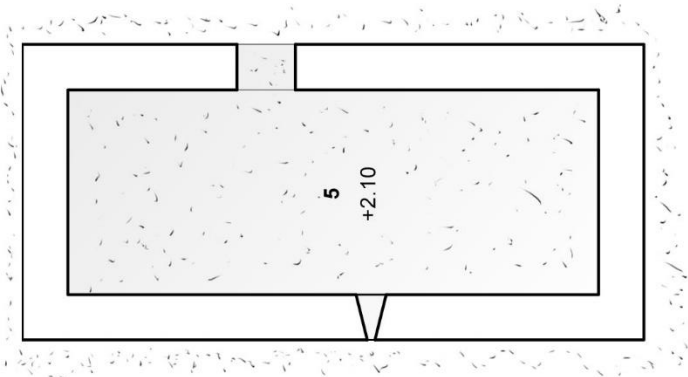
Στάβλος νο13 κτηνοτρόφου με μάντρες σε σπήλαιο. Μονόχωρος, με ορθογώνια επιμήκη κάτοψη, έξω από το χωριό Αρκάσα. [(1. κοιμητέα), (α. σταματούκα, β. τζάκι γ. σοφάς, δ. εντοιχισμένο ντουλάπι)]. Όταν υπήρχε έλλειψη χώρου κατασκευάζαν σοφάδες χτιστούς με αποσπώμενες τάβλες που από κάτω υπήρχε αποθηκευτικός χώρος.

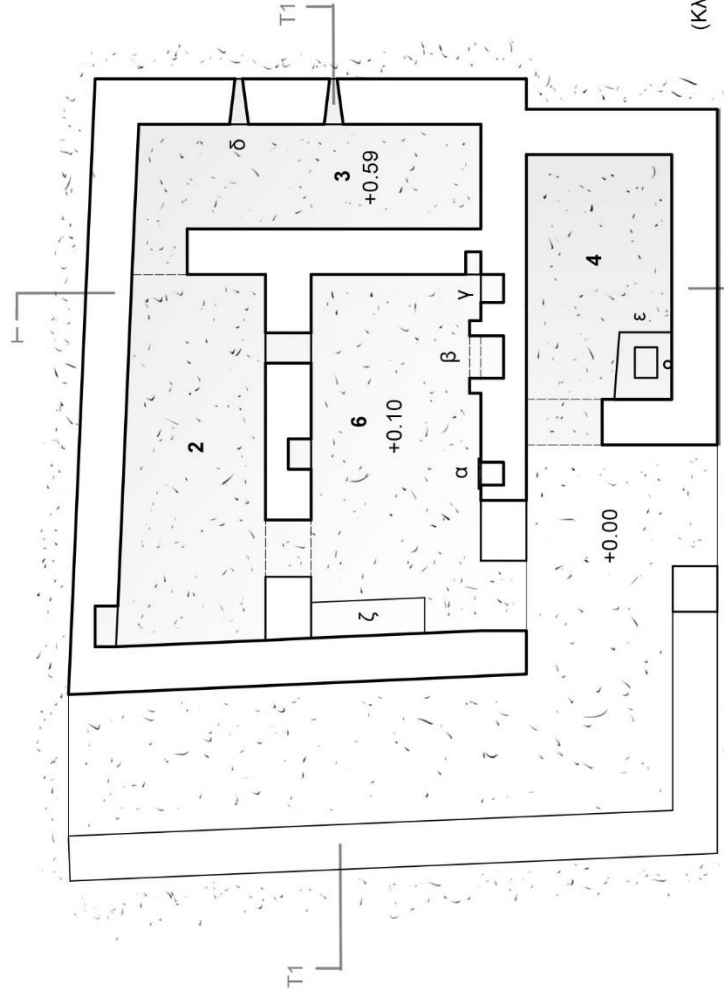

Στάβλος νο14 κτηνοτρόφου με πρωταρχική μορφή και προσθήκη χώρου, με ορθογώνιο επιμήκες σχήμα, στην περιοχή Κούρι Βωλάδας. [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη, 4. μεταγενέστερος βοηθητικός χώρος), (α. εντοιχισμένα ράφια, β. τζάκι γ. θυρίδες)]. Αρχικά φαίνεται πως υπήρχε μόνο το κύριο μέρος του στάβλου με την κοιμητέα και την κοντοθήκη όπου γίνονταν και η παρασκευή γαλακτοκομικών και τυροκομικών προϊόντων, για αυτό και υπάρχουν θυρίδες και το άνοιγμα του τζακιού ήταν μεγάλο για να τοποθετούντε καζάνια με γάλα. Στην συνέχεια δημιουργήθηκε ο βοηθητικός χώρος δίπλα από τον στάβλο και μεταφέρθηκε εκεί το «εργαστήριο» του κτηνοτρόφου.

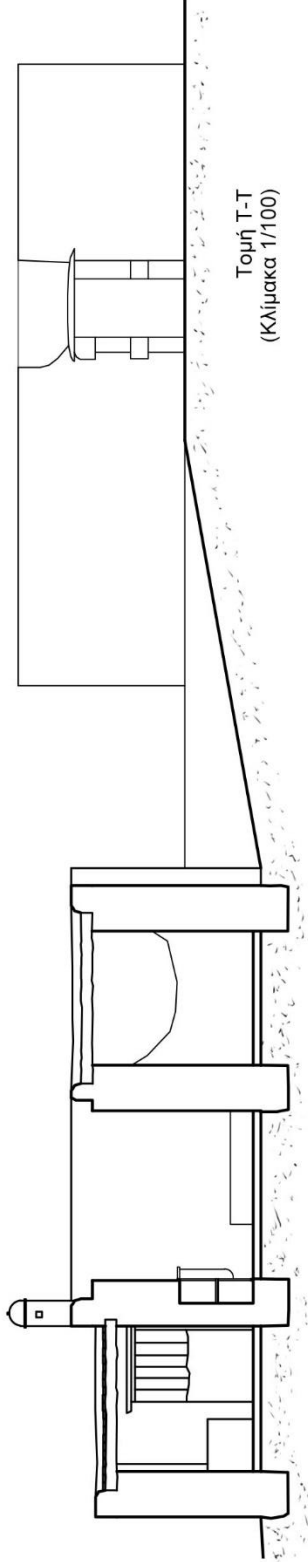
Γενική Κάτοψη (Κλίμακα 1/700)

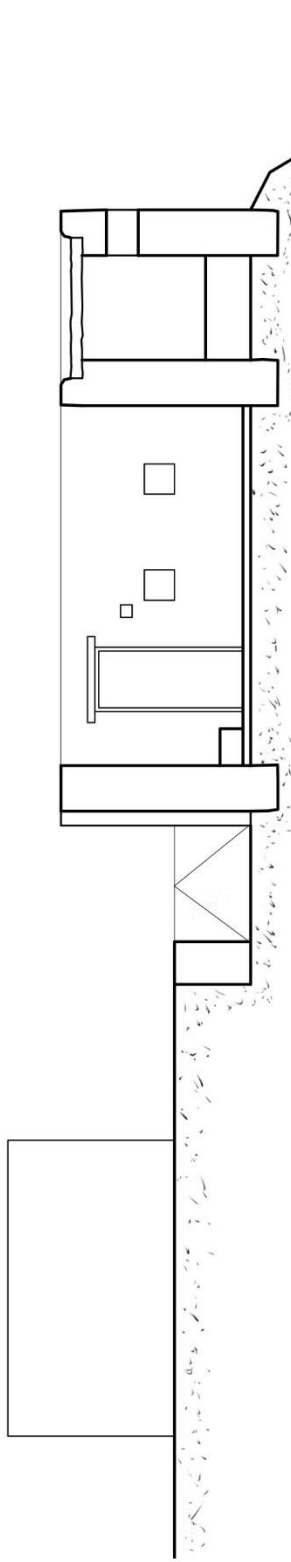
Κάτοψη
(Κλίμακα 1/100)

Στάβλος νο15 με μάντρα και προσθήκη χώρου, στον οικισμό Λευκός (Μεσοχώρι). [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κούρπιθας, 4. κελλί, 5. μάντρα, 6. κουζίνα), (α. σταμνοθούκα, β. τζάκι γ. εντοιχισμένα ντουλάπια, δ. θυρίδες, ε. λατσία, ζ. ξύλινη πεζούλα)]

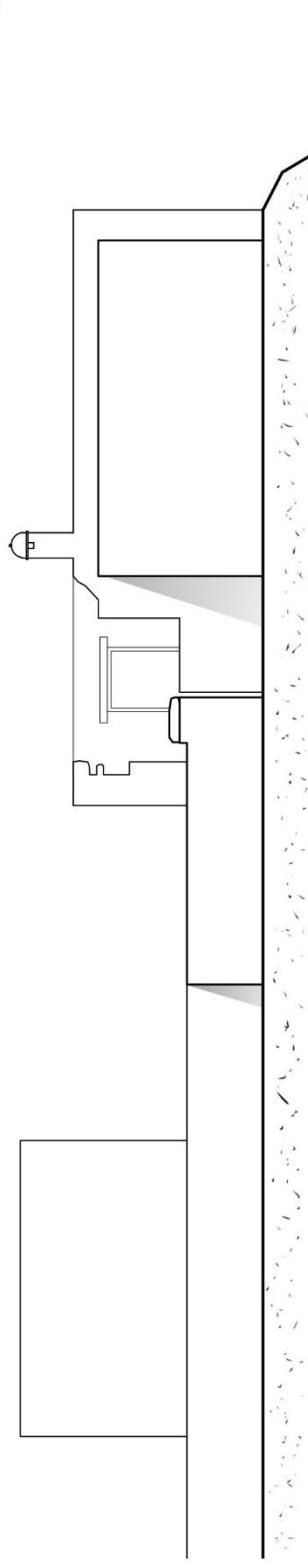

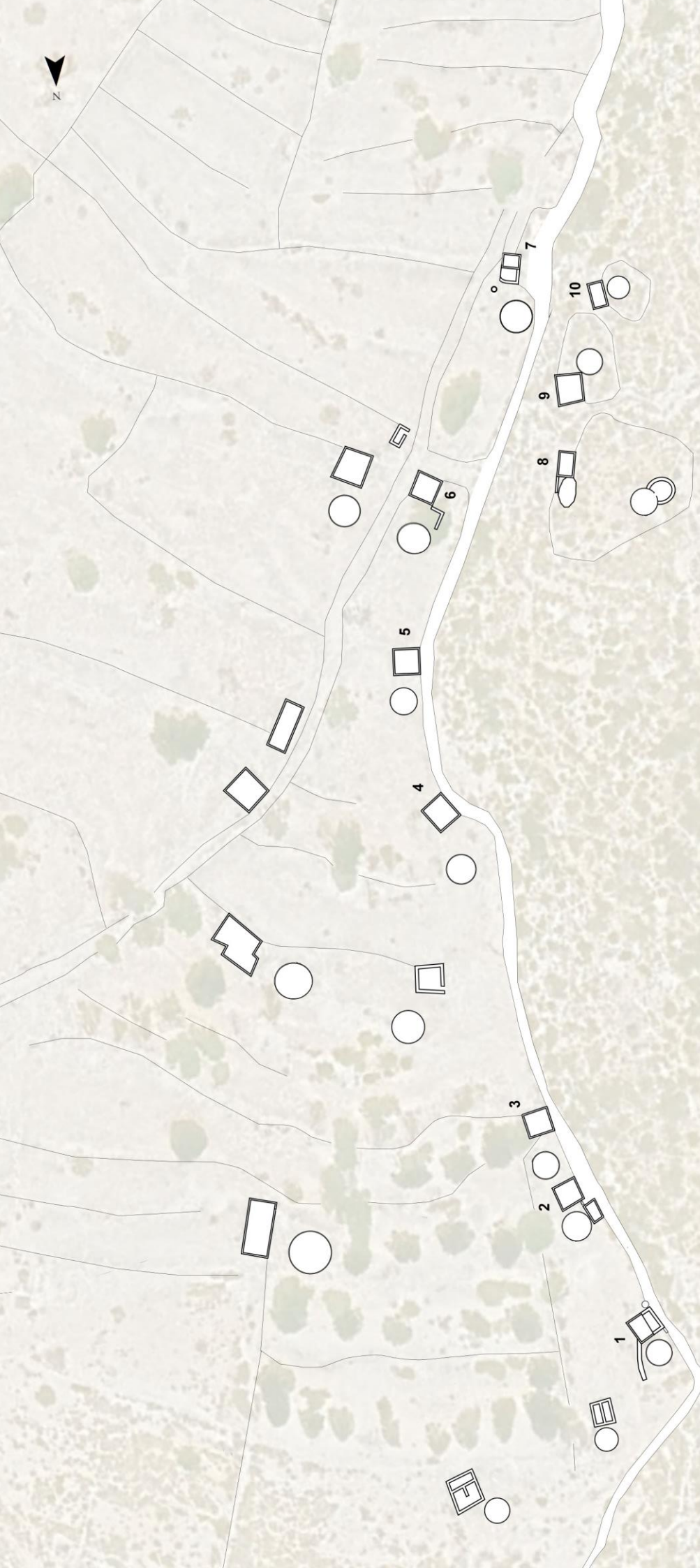
Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

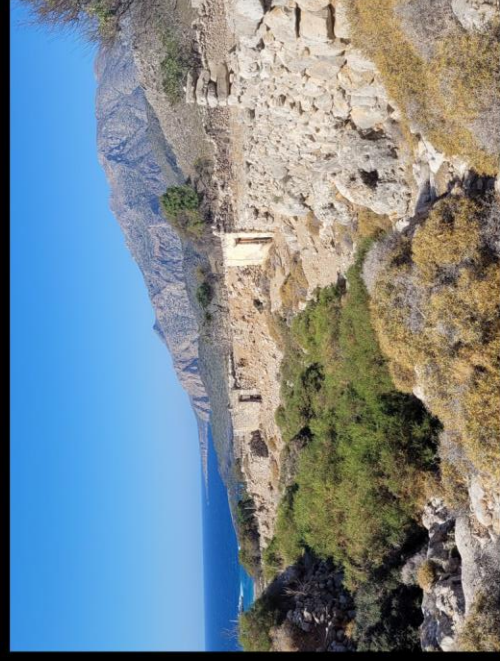
Τομή Τ1-Τ1
(Κλίμακα 1/100)

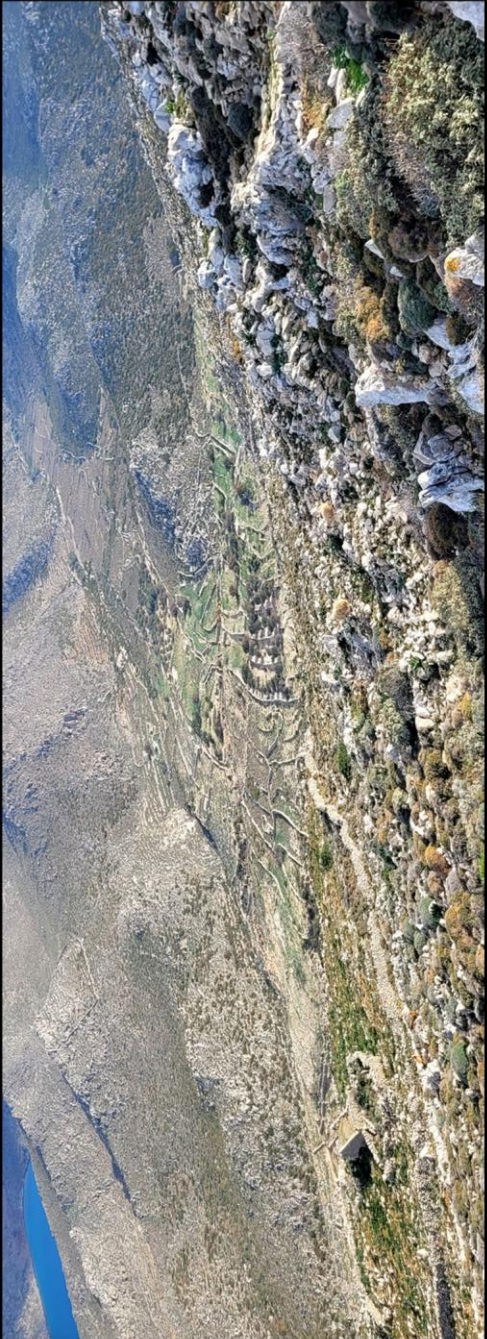

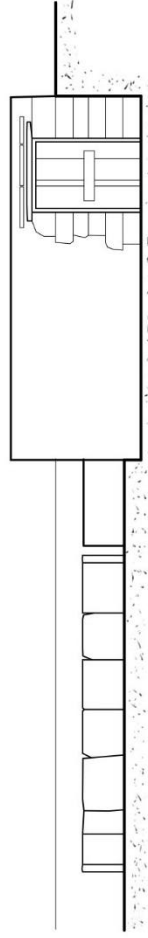
Νότια Όψη
(Κλίμακα 1/100)

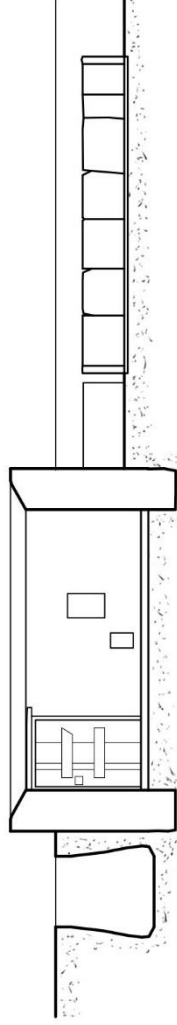
Τρίστομο εποχιακός αγροτικός οικισμός Κοίλιος, Γενική Κάτοψη (Κλίμακα 1/500)

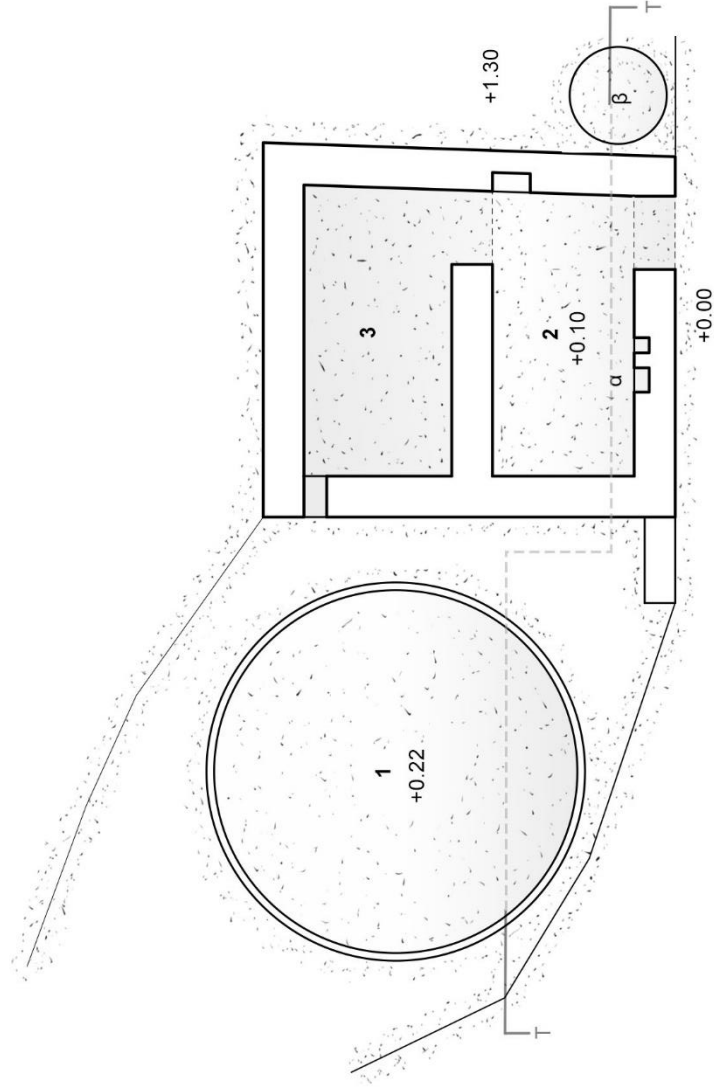

Ανατολική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

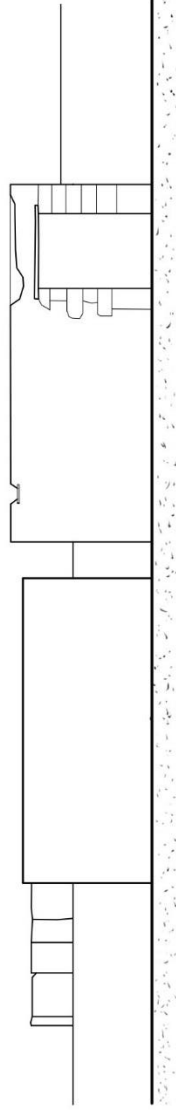

Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

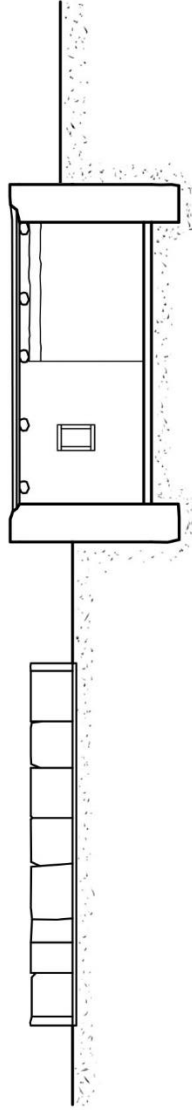

Κάτωψη
(Κλίμακα 1/100)

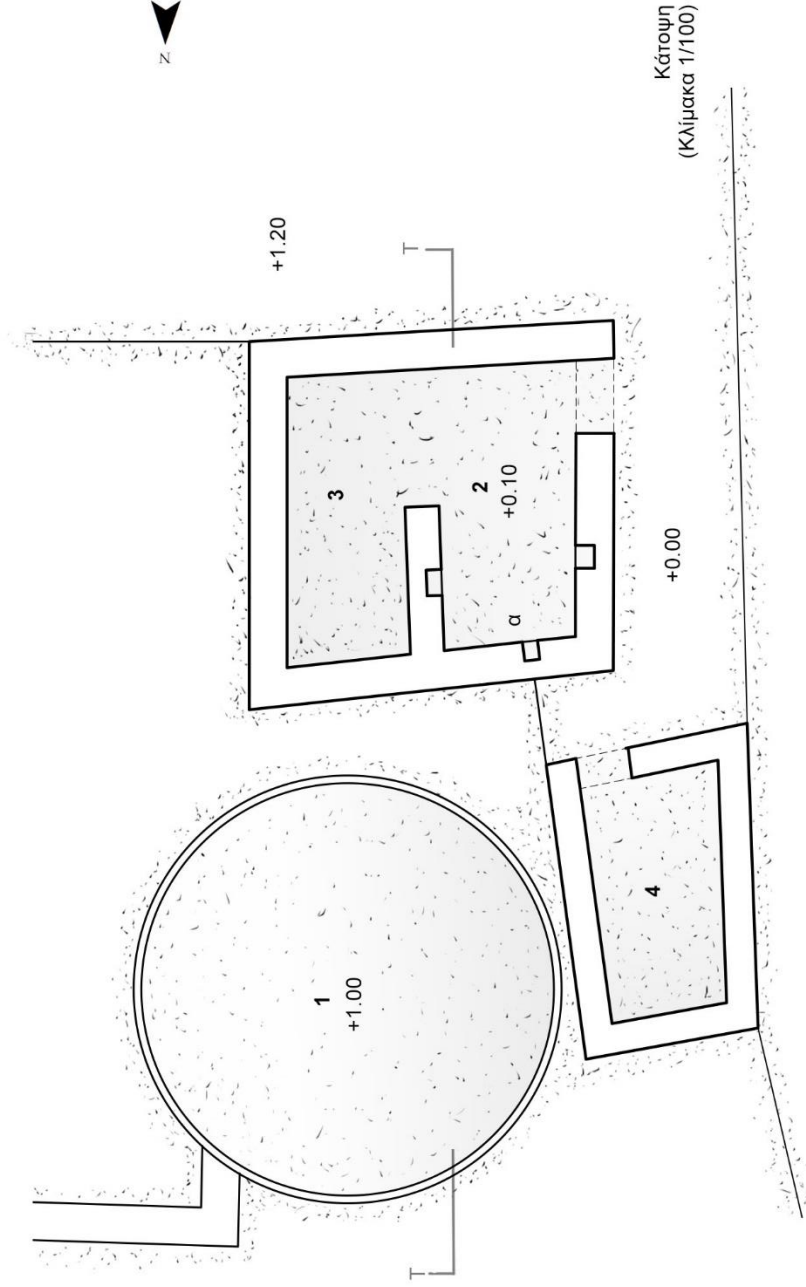

Ανατολική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

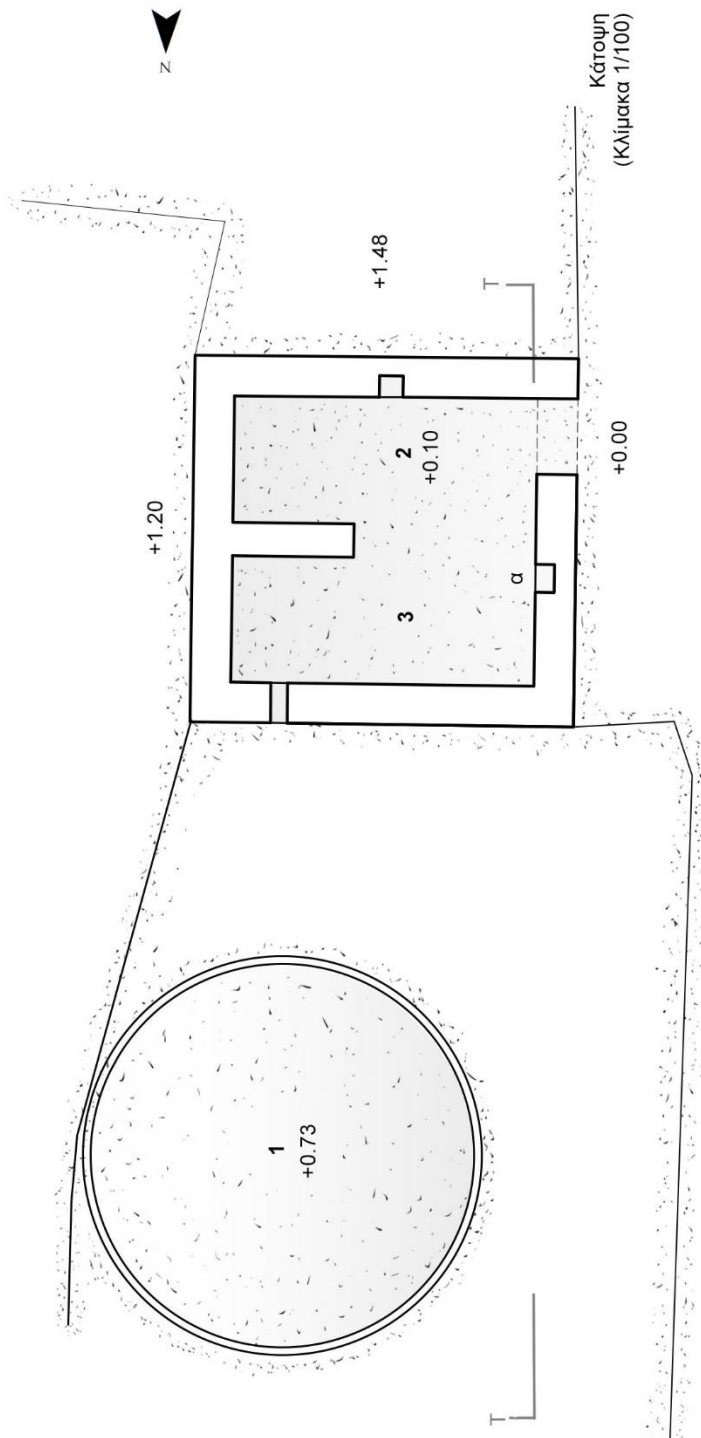
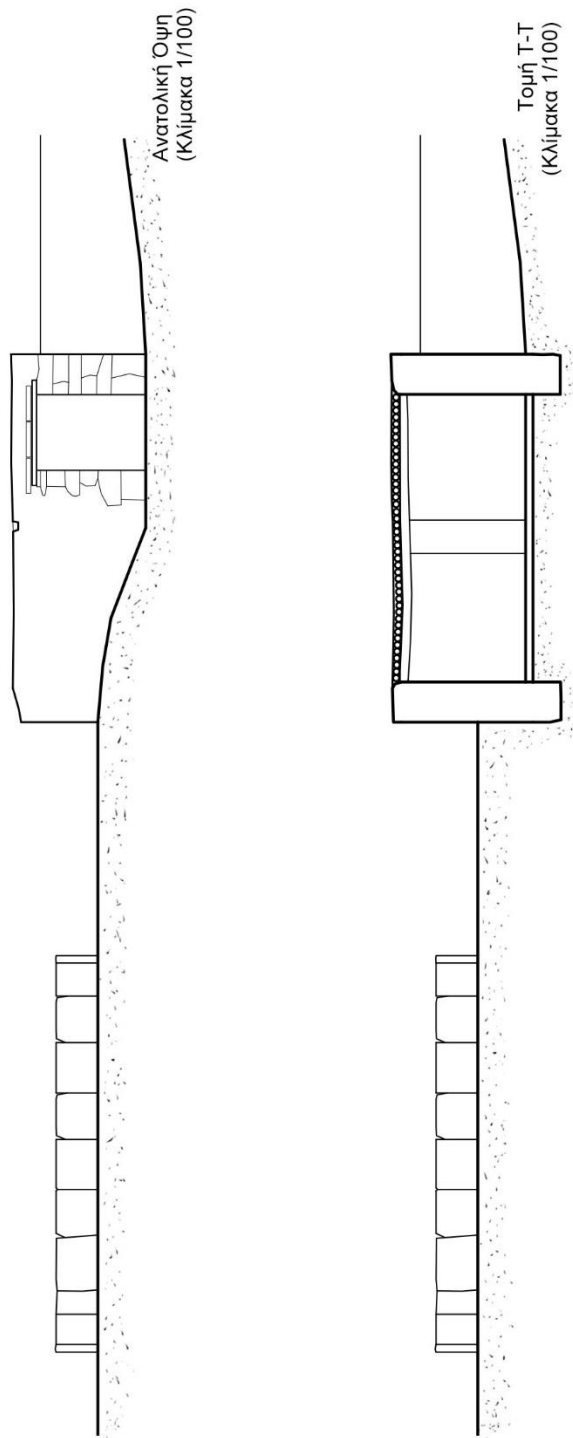

Τμή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

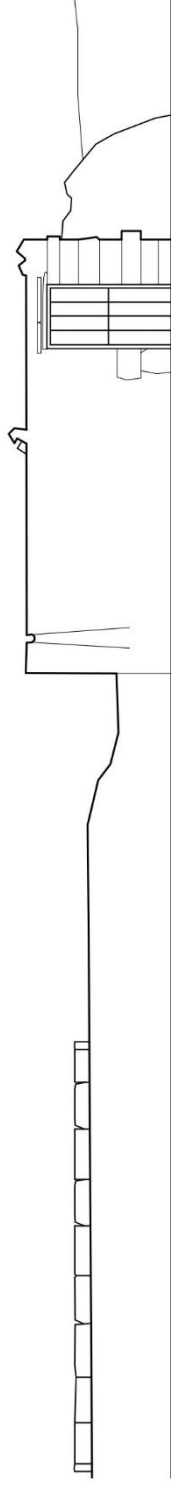

Κάτοψη
(Κλίμακα 1/100)

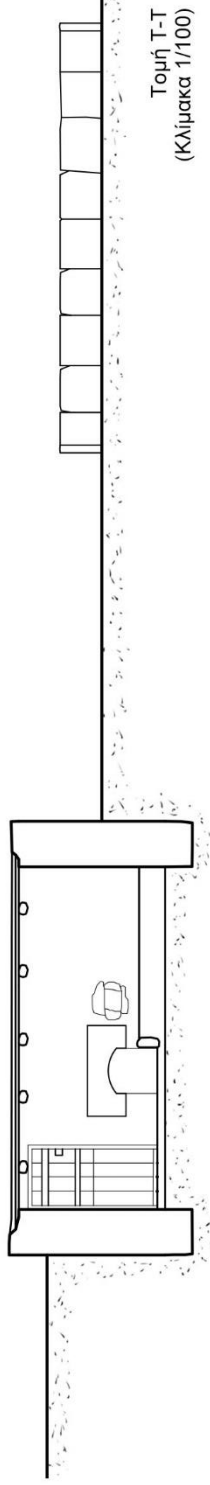

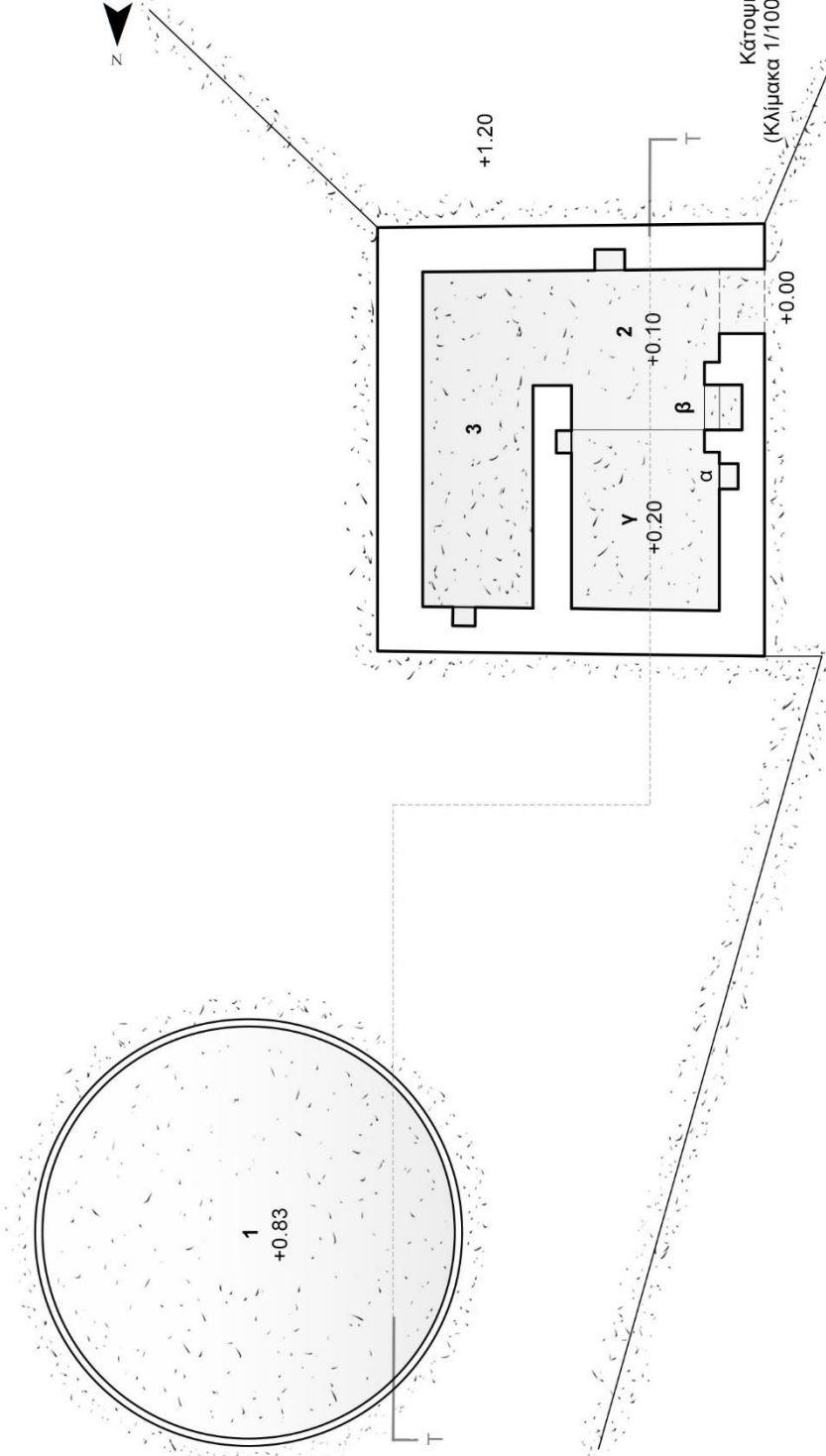
Στάβλος νο18 με πρωταρχική μορφή, στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο (Ολυμπός), [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη),
(α. εντοιχισμένα ράφια)]

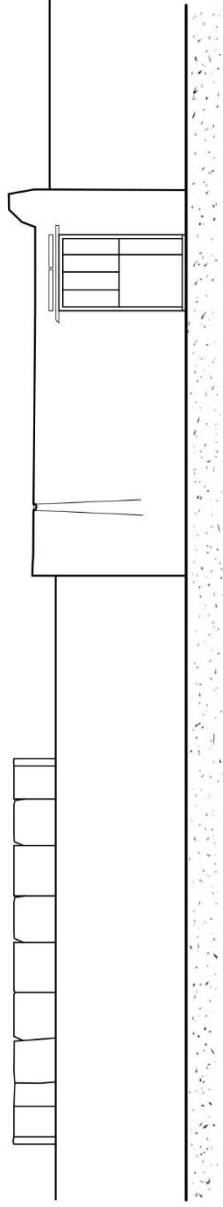
Ανατολική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

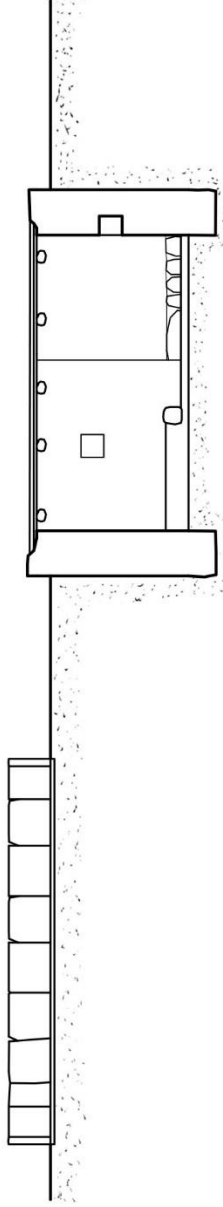
Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

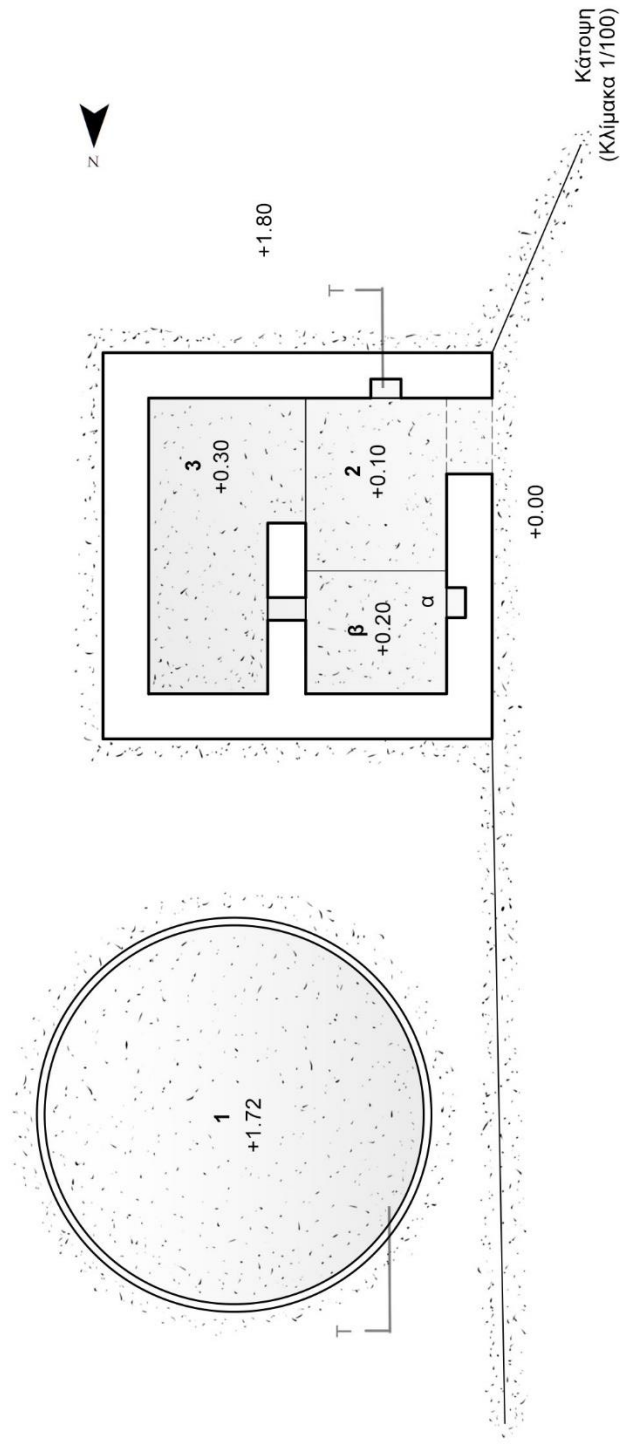
Στάβλος νο19 με πρωταρχική μορφή, στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο (Όλυμπος). [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοινοθήκη), (α. εντοιχισμένα ράφια, β. τζάκι, γ. ελαφρώς υπερυψωμένος χώρος ύπνου)]

Ανατολική Οψη
(Κλίμακα 1/100)

Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

Κάτωψη
(Κλίμακα 1/100)

Στάβλος νο20 με πρωταρχική μορφή, στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο (Όλυμπος). [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη), (α. εντοιχισμένα ράφια, β. ελαφρώς υπερυψωμένος χώρος ύπνου)]

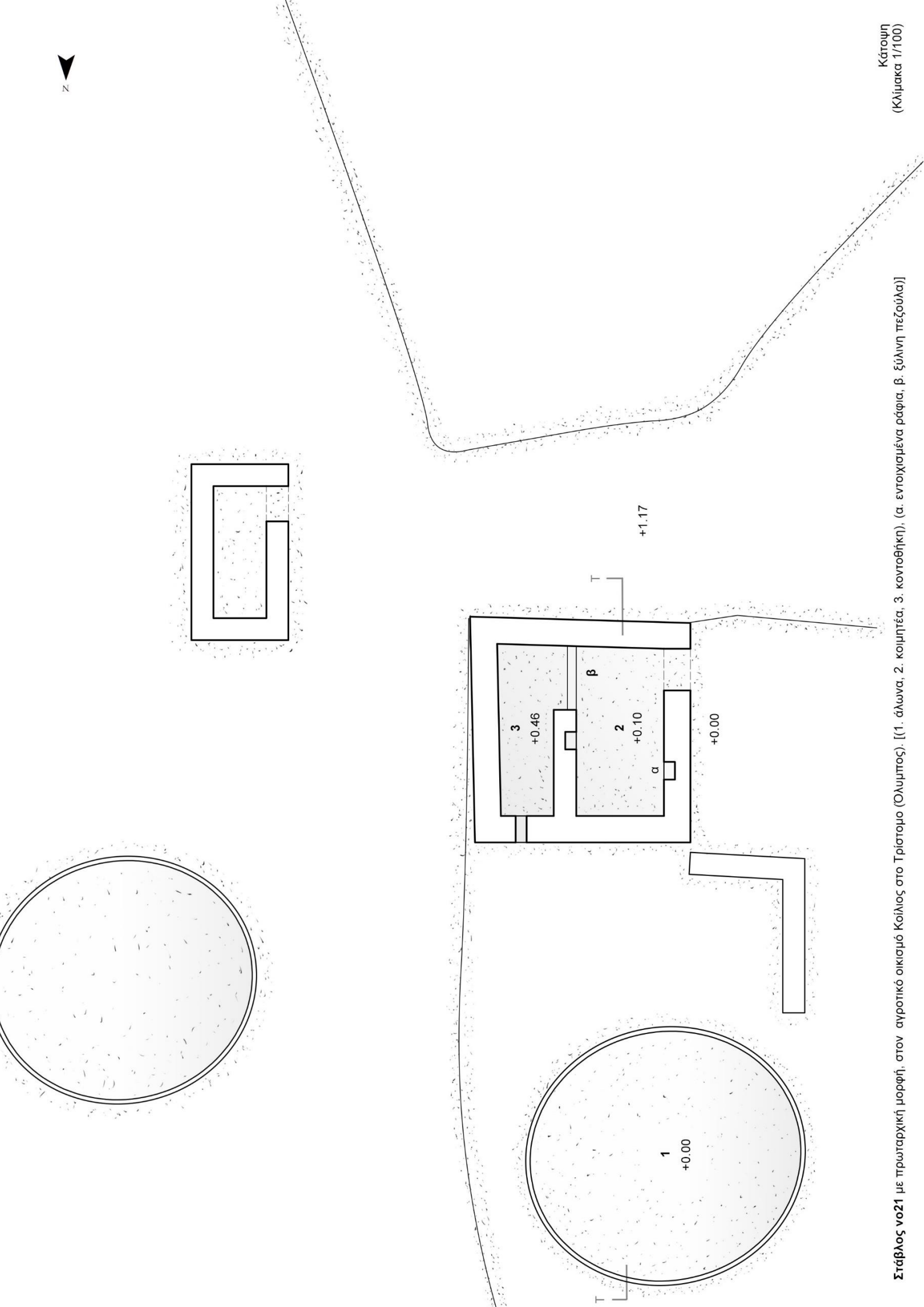
2

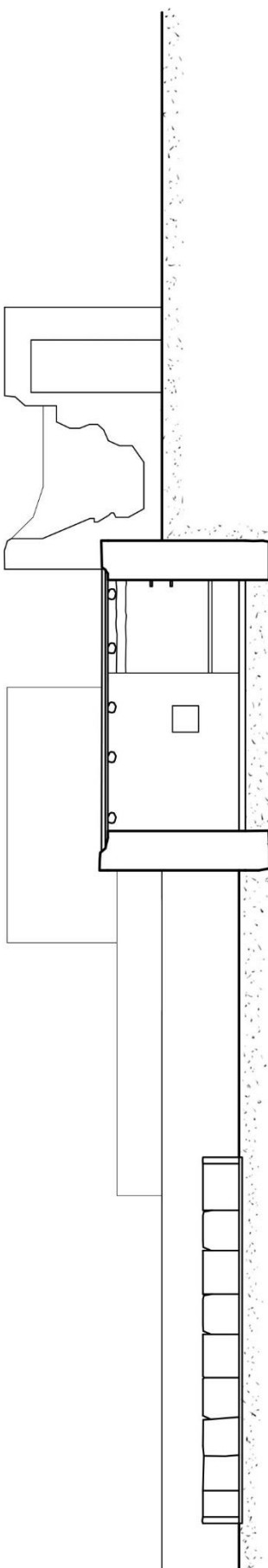
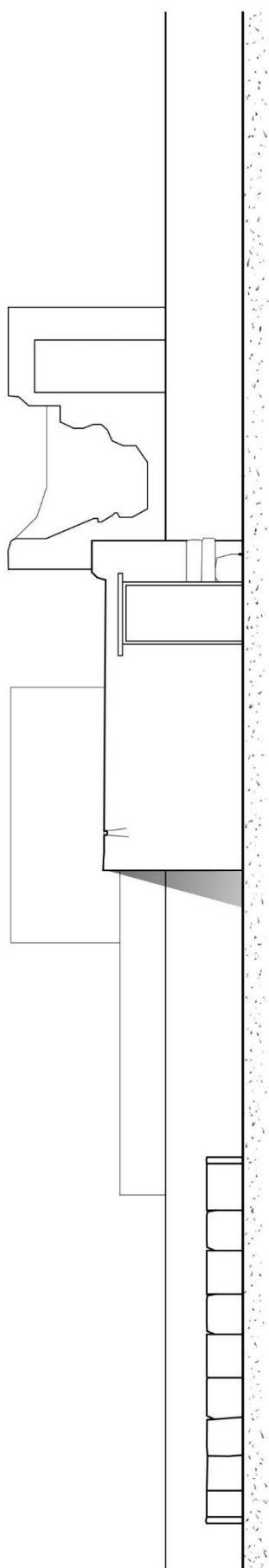
3

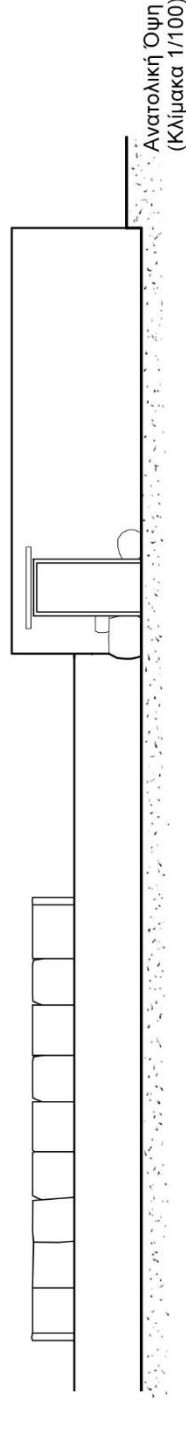
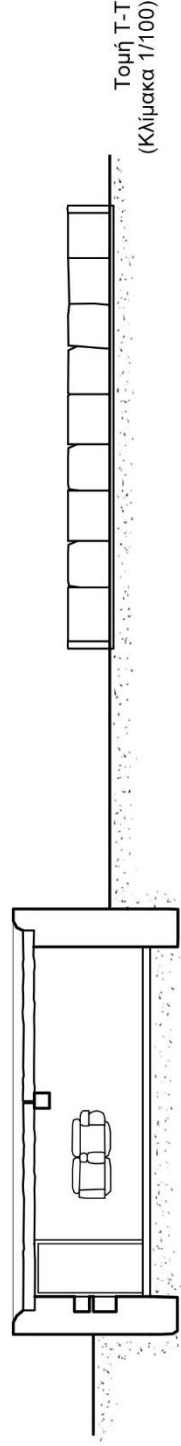
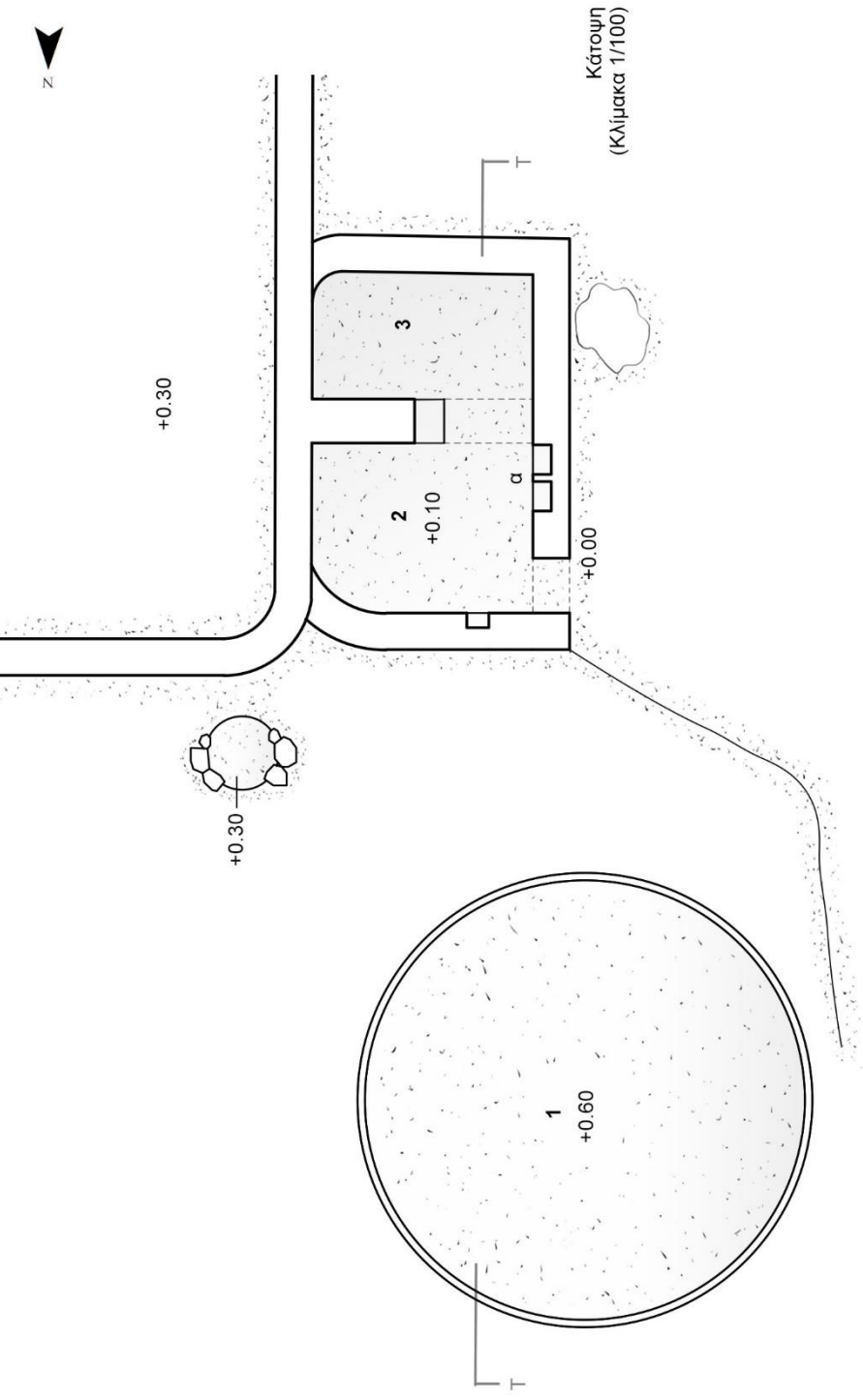

1

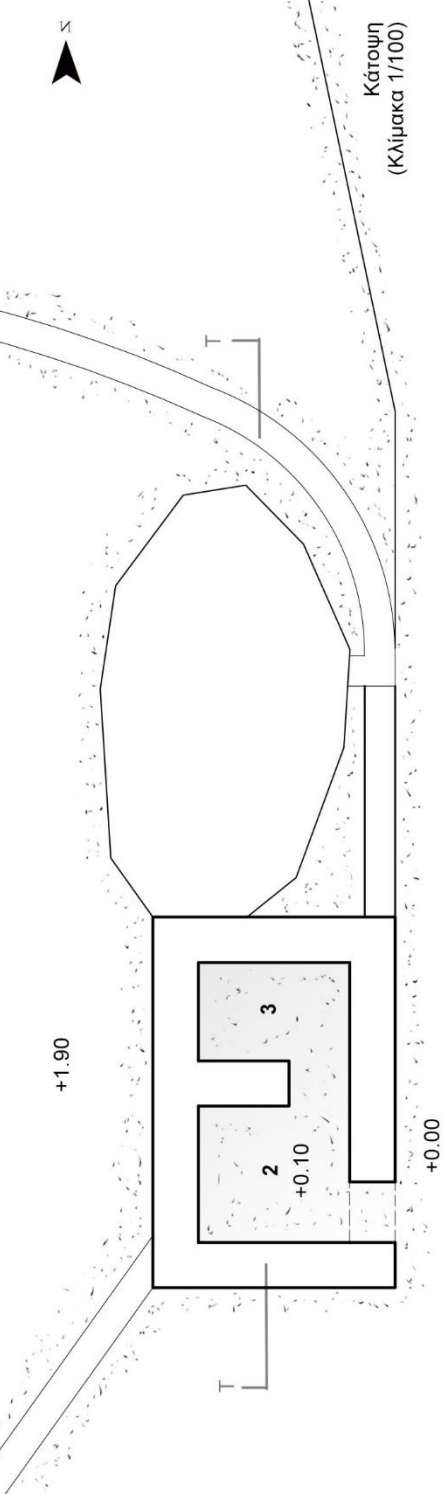

Στάβλος νο21 με πρωταρχική μορφή, στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο (Ολυμπός). [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη). (α. εντοιχισμένα ράφια, β. ξύλινη πεζούλα)]

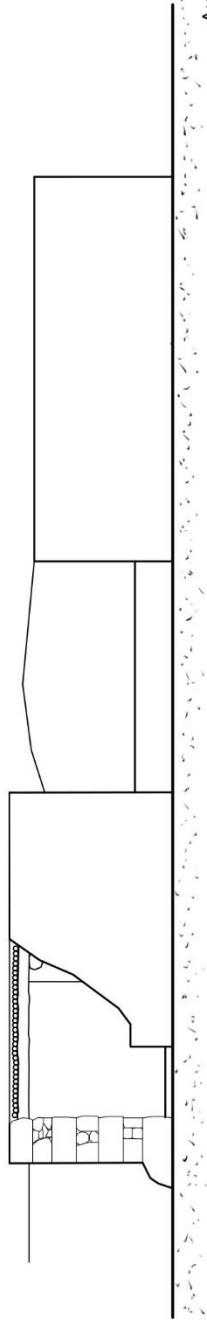

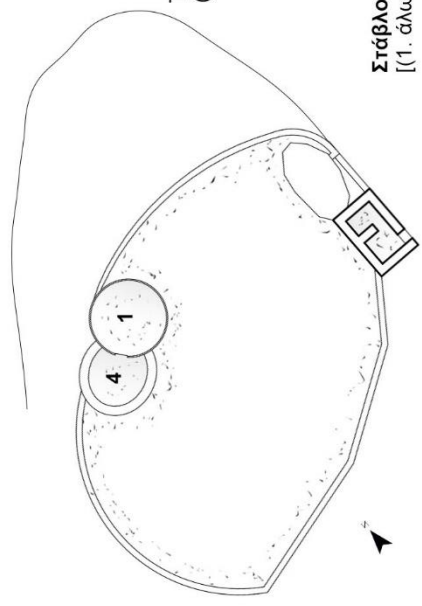
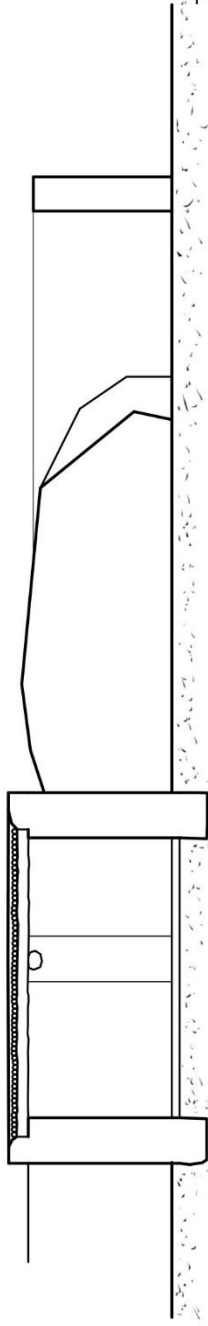
Στάβλος vo22 με πρωταρχική μορφή, στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο (Όλυμπος). [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη, 4. σπορόλακκος), (α. εντοιχισμένα ράφια)]

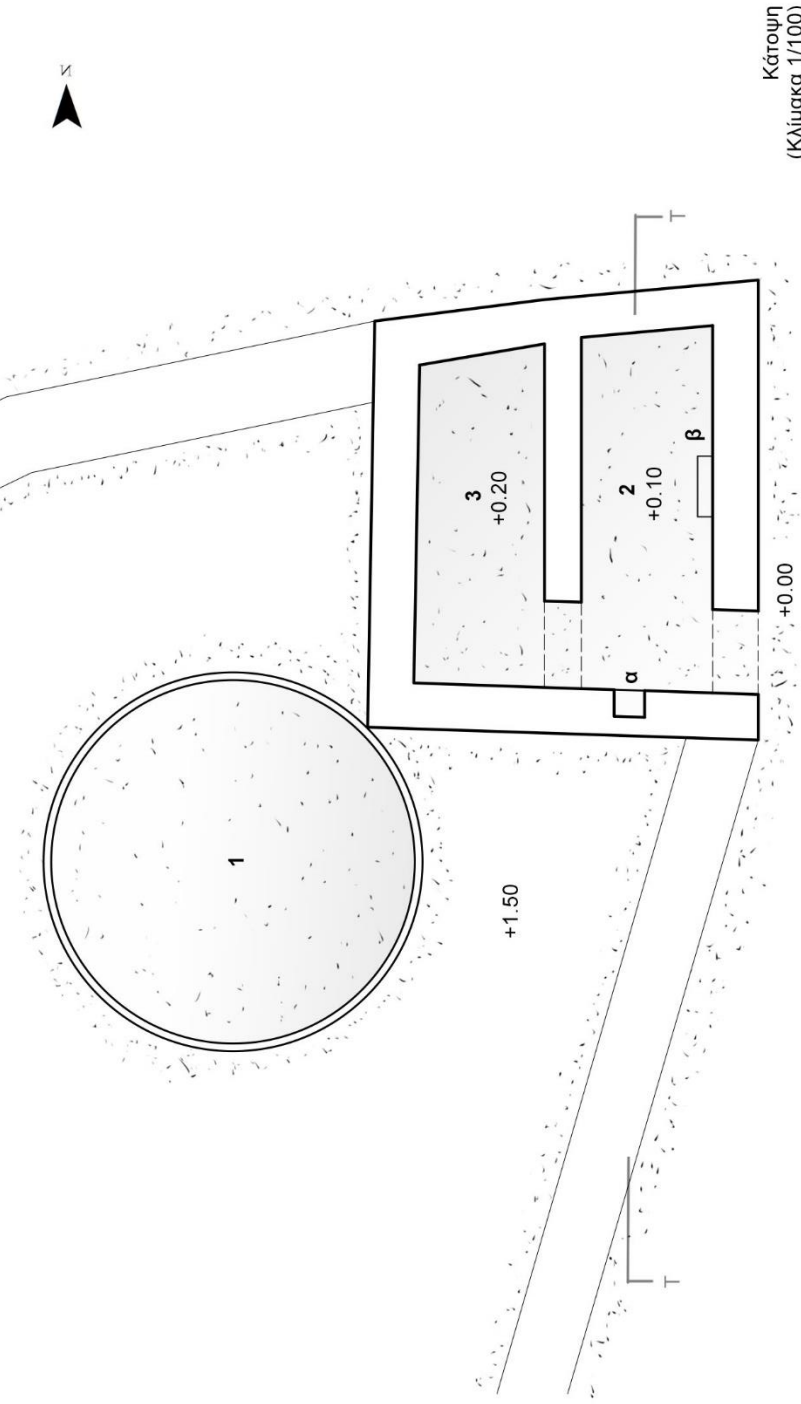
Δυτική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

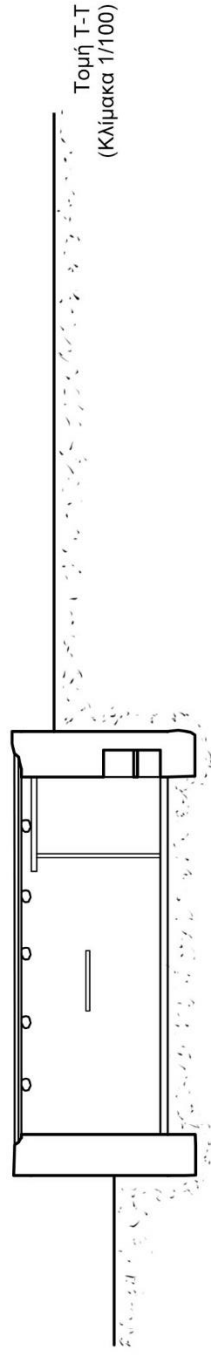
Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

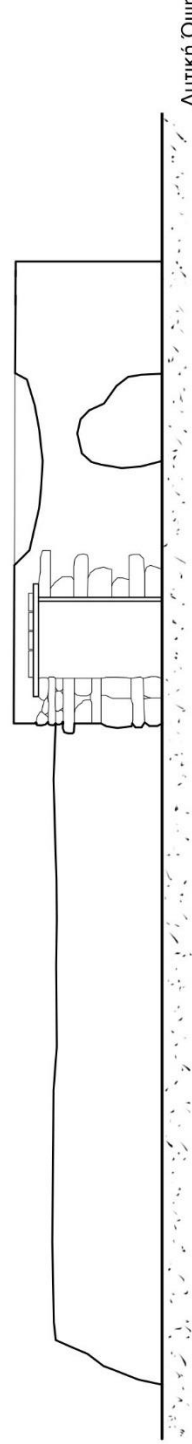
Στάβλος νο23 με πρωταρχική μορφή, στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο (Ολύμπτος).
[(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη, 4. αχερώνας)]

Κάτωψη
(Κλίμακα 1/100)

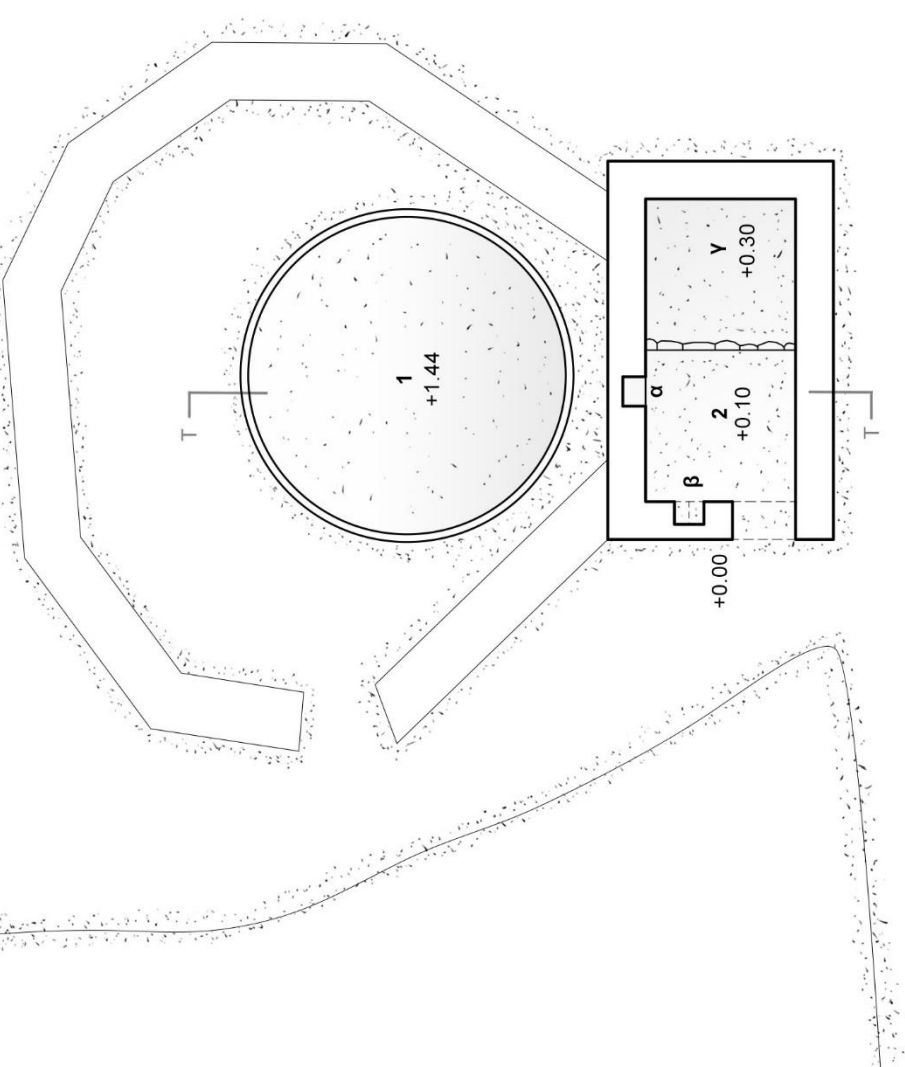
Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

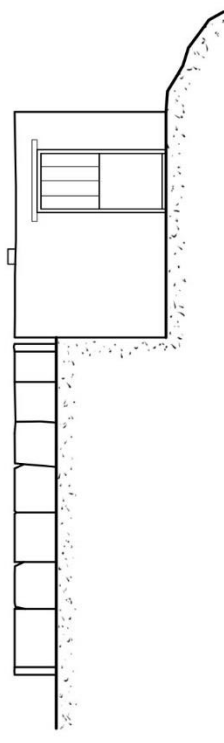
Δυτική Όψη
(Κλίμακα 1/100)

Στάβλος νο24 με πρωταρχική μορφή, στον αγροτικό οικισμό Κοίλιος στο Τρίστομο (Όλυμπος). [(1. άλωνα, 2. κοιμητέα, 3. κοντοθήκη), (α. εντοιχισμένα ράφια, β. ράφι)]

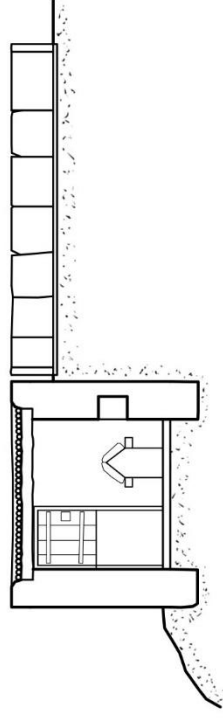

Κάτοψη
(Κλίμακα 1/100)

Νότια Όψη
(Κλίμακα 1/100)

Τομή Τ-Τ
(Κλίμακα 1/100)

Σαρία εποχιακός αγροτικός οικισμός Άργος. Γενική Κάτοψη (Κλίμακα 1/1500)

Σαρία εποχιακός αγροτικός οικισμός. Γενική Κάτοψη (Κλίμακα 1/2000)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΟΨΗΣ ΤΥΠΩΝ ΚΑΤΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΚΑΡΠΑΘΙΚΟΥ ΣΤΑΒΛΟΥ

ΑΡΧΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ	ΕΞΕΛΙΞΗ ΑΡΧΙΚΩΝ ΤΥΠΩΝ ΜΕ ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ ΧΩΡΩΝ				
<div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div><div>E</div></div>			
<div><div>A</div></div>	<div><div>A</div><div>B</div></div>				
<div><div>B</div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div><div>Γ</div><div>B</div></div>
<div><div>B</div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>Z</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div><div>E</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div></div>	<div><div>B</div><div>A</div></div>	

A: Χώρος ανθρώπων (κοιμητέα)
B: Χώρος ζώων (κοντοθήκη ή κελλί)
Γ: Κουρπίθας (αχερώνας)
Δ: Φουρνοκέλλι
Ε: Χώρος κουζίνας
Ζ: Βοηθητικός χώρος κουζίνας για παρασκευή τυροκομικών προϊόντων

10. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Εικόνα 1,2: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα3:<http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-aggregatedcontent-8526-572>
- Εικόνα 4, 5, 6: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα 7: «Γονυκλινείς στα άγνωρα ρεποθέμελα του στάβλου που μας ανέθρεψε», Καρπαθιακή Ηχώ, σελ. 24.
- Εικόνα 8 - 17: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα 18: Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ. 55.
- Εικόνα 19: Πρωτόπαπας Κωνσταντίνος.
- Εικόνα 20: Μπαλασκός Μιχάλης.
- Εικόνα 21, 22: Φιλίππιδης Δημήτρης, 1983, *Κάρπαθος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 31
- Εικόνα 23: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα 24: Μακρυωνίτης Τζώρτζης, 2005, *Ο παραδοσιακός φούρνος στις Κυκλάδες και στα Δωδεκάνησα*, Σύρος, εκδ. Ιδιωτική, σελ. 338.
- Εικόνα 25: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα 26, 27: Πρωτόπαπας Κωνσταντίνος.
- Εικόνα 28: Φιλίππιδης Δημήτρης, 1983, *Κάρπαθος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 30.
- Εικόνα 29: Μακρυωνίτης Τζώρτζης, 2005, *Ο παραδοσιακός φούρνος στις Κυκλάδες και στα Δωδεκάνησα*, Σύρος, εκδ. Ιδιωτική, σελ. 341.
- Εικόνα 30: Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ. 63.
- Εικόνα 31 – 43: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα 44 – 47: Λειμώνα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ).
- Εικόνα 48 – 53: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα 54, 55:
https://www.google.gr/maps/@35.5191571,24.0369073,3538m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDEwOC4wIKXMDSoASAFQAw%3D%3D
- Εικόνα 56: Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ. 52.
- Εικόνα 57: Πρωτόπαπας Κωνσταντίνος.
- Εικόνα 58 - 100: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.

- Εικόνα 101 -103: Κωνσταντινίδης Άρης, 1947, *Δύο «χωριά» απ' τη Μύκονο και μερικές πιο γενικές σκέψεις μαζί τους*, Αθήνα, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Εικόνα 104: *Νησιά του Αιγαίου, Σύρος, Τήνος, Μήλος*, Αθήνα, 1996, εκδ.Επτά ημέρες Καθημερινή, σελ. 62, 63.
- Εικόνα 105, 106:Κλουτσινιώτη Ράνια και Φαράκλας Νικόλας, 1981, *Τζία (Κέα)*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 23.
- Εικόνα 107: Φίλιππα – Αποστόλου Μάρω, 1982, *Πάρος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 35.
- Εικόνα 108: Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 75.
- Εικόνα 109: Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 78.
- Εικόνα 110: Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 79.
- Εικόνα 111: Αποστολόπουλος Γιάννης, 2024, Τα κελλιά της Ρήνειας, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, σελ. 150.
- Εικόνα 112: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα 113: Κλουτσινιώτη Ράνια και Φαράκλας Νικόλας, 1981, *Τζία (Κέα)*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 26.
- Εικόνα 114: Φράγκου Φωτεινή – Ευδοξία.
- Εικόνα 115, 116: Ρωμανός Αριστείδης, 1983, *Μύκονος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 33-38.
- Εικόνα 117: Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 35.
- Εικόνα 118: Αποστολόπουλος Γιάννης, 2024, Τα κελλιά της Ρήνειας, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, σελ. 159.
- Εικόνα 119: Τζάκου Αναστασία, 1982, *Σίφνος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 32.
- Εικόνα 120: Χαριτωνίδου Αγγελική, 1984, *Άνδρος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 18.
- Εικόνα 121: Φίλιππα – Αποστόλου Μάρω, 1982, *Πάρος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 35.
- Εικόνα 122: Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 79.
- Εικόνα 123: Αποστολόπουλος Γιάννης, 2024, Τα κελλιά της Ρήνειας, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, σελ. 151.

11. ΠΗΓΕΣ:

11.1 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καρανικόλας Παύλος, 2009, *Καρπαθιακά*, Τόμος Γ, Ρόδος, εκδ. Κέντρο Καρπαθιακών Ερευνών, σελ. 456-459.
- Λειμώννα Τρεμπέλα Ελένη, 1978, *Το λαϊκό Καρπάθικο σπίτι*, Διατριβή, Θεσσαλονίκη, εκδ. Καρπαθιακός Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού Παιδείας (ΚΟΠΑΠ), σελ. 7-13, 49-51, 112-123.
- Μακρής Νικόλαος,, 2009, *Καρπαθιακά, Το ησιόδειο άροτρο στην Όλυμπο της Καρπάθου*, Τόμος Γ, Ρόδος, εκδ. Κέντρο Καρπαθιακών Ερευνών, σελ. 183-191.
- Μακρυωνίτης Τζώρτζης, 2005, *Ο παραδοσιακός φούρνος στις Κυκλάδες και στα Δωδεκάνησα*, Σύρος, εκδ. Ιδιωτική, σελ. 336 – 349.
- Μελάς Εμμανουήλ, 2010, «*Γονυκλινείς στα άγνωρα ρεποθέμελα του στάβλου που μας ανέθρεψε*», Καρπαθιακή Ηχώ, σελ. 22-27.
- Μιχαηλίδου Νουάρου, 1934, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου*, Τόμος Β, Αθήνα, εκδ. Σύλλογος απανταχού Καρπαθίων, σελ. 13-79, 377-380, 418.
- Μουτσόπουλος Ν, 1978, *Κάρπαθος, Σημειώσεις ιστορικής τοπογραφίας και αρχαιολογίας*, Θεσσαλονίκη, σελ. 463-469, 485-487, 492-500.
- Παπαευτυχίου Ιουλία, 2005, *Δωδεκανησιακά Χρονικά, Τα ξερολιθικά κτίσματα των Δωδεκανήσων*, Ρόδος, εκδ. Στέγη γραμμάτων και τεχνών Δωδεκανήσου, σελ. 406, 409, 412-413, 419-421.
- Παπαευτυχίου Ιουλία, 2009, *Καρπαθιακά, Νεότερα ανθρώπων έργα στην ύπαιθρο της Καρπάθου και προτάσεις για την διαχείρισή τους*, Τόμος Γ, Ρόδος, εκδ. Κέντρο Καρπαθιακών Ερευνών, σελ. 193-220.
- Παπαευτυχίου Ιουλία, 2010, *Δωδεκανησιακά Χρονικά, Η εισαγωγή των αρχιτεκτονικών μορφολογικών στοιχείων στα Δωδεκάνησα και οι Δωδεκανήσιοι της διασποράς*, Τόμος ΚΔ, Ρόδος, εκδ. Στέγη γραμμάτων και τεχνών Δωδεκανήσου, σελ. 182-184.
- *Το παραδοσιακό σπίτι στο Αιγαίο*, 2008, Αθήνα, εκδ. ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, σελ. 11-15, 178-181, 276-279.
- Φιλιππίδης Δημήτρης, 1983, *Κάρπαθος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 1, 8-13, 18, 21-22, 28-33, 37.
- Φιλιππίδης Δημήτρης, 2018, *Όλυμπος Καρπάθου*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 10-11, 27, 30-39, 43-49, 52-66, 71, 175, 185-186.

- Κωνσταντινίδης Άρης, 1947, *Δύο «χωριά» απ' τη Μύκονο και μερικές πιο γενικές σκέψεις μαζί τους*, Αθήνα, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Κλουτσινιώτη Ράνια και Φαράκλας Νικόλας, 1981, *Τζία (Κέα)*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 23-27.
- Φίλιππα – Αποστόλου Μάρω, 1982, *Πάρος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 34, 35.
- Ρωμανός Αριστείδης, 1983, *Μύκονος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 33-38.
- Χαριτωνίδου Αγγελική, 1984, *Άνδρος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 18.
- Τζάκου Αναστασία, 1982, *Σίφνος*, Αθήνα, εκδ. Μέλισσα, σελ. 31, 32.
- *Νησιά του Αιγαίου, Σύρος, Τήνος, Μήλος*, Αθήνα, 1996, εκδ. Επτά ημέρες Καθημερινή, σελ. 60-63.
- Κούρτη Μίνα, 2004, *Οι «κατοικίες» της Ανάφης*, Υπουργείο Αιγαίου, σελ. 23, 31-37, 61-167, 173-175.
- Αποστολόπουλος Γιάννης, 2024, *Τα κελλιά της Ρήνειας*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, σελ. 148-153.

11.2 ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΑ ΑΡΘΡΑ

- «*Αρχαίες αγροικίες και αλυκή της Ρωμαϊκής εποχής στην Κάρπαθο*», 2009. www.archaiologia.gr
- Ρηγοπούλη Λιατήρη Άννα, 2022 «*Ο στάβλος στην Κάρπαθο*». <https://karpathiakanea.gr/anna-liariri-stavlos-karpathos/>
- «*Το νησί των πουλιών και της πέτρας*», 2023. <https://www.radioolympos.gr/archives/16227>
- «*Αυλώνα, Οικισμός, Κάρπαθος*», 2004. <https://www.gtp.gr/LocPage.asp?id=11656&lng=1>
- «*Ξερολιθιά η παγκόσμια*», 2019. <https://www.kathimerini.gr/k/travel/1005227/xerolithia-i-pagkosmia/>

11.3 ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- <https://karpathos.gr/>

